

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Kulturminnevern i en brytningstid

En studie av kulturlandskapet Skallan-Rå

Konrad Owe Roykiewicz

Masteroppgave i arkeologi, ARK-3900, Vår 2023

Forsidebilde: Utsnitt fra kulturstien på Skallan-Rå. Foto: privat

Sammendrag

Formålet med denne oppgaven er å se på hvordan kulturminneforvaltningen er inne i en brytningstid der det nå arbeides med en ny kulturmiljølov, som etter planen skal tre i kraft i 2025 og avløse «Lov 09. juni 1978 nr. 50 om kulturminner»; populært kalt «Kulturminneloven». De nye vyene kommer til uttrykk i Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020), som har fått underteksten; *Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold*, og der begrepet «kulturmiljø» innføres som samlebetegnelse. Det legges også i større grad vekt på fellesskapets engasjement.

Et kulturmiljøvernprosjekt, som nettopp tar utgangspunkt i hele kulturmiljøer, og som har et nært samarbeid med lokale grunneiere som premiss, er «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket» (UKL). UKL er en tverrfaglig, felles satsing mellom Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet, der det i dag er 51 områder som har fått status som «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket». Felles for de utvalgte kulturlandskapsområdene er at de viser mangfold, særpreg og ulike typer jordbrukslandskaper. Ett av disse er kulturlandskapet Skallan-Rå, som ligger i Kvæfjord kommune i Troms og Finnmark fylke, og har blitt valgt som caseområde for denne oppgaven. Siktemålet er, gjennom uformelle intervjuer, å få innblikk i hvordan lokale grunneiere og andre med tilknytning til landskapet verdsetter det. Det undersøkes også hvordan UKL-prosjektet påvirker denne verdsettingen og forvaltningen av landskapet mer generelt. Landskapet, som helhet blir derfor av spesiell interesse også fra et arkeologisk perspektiv, der landskapsarkeologien er en tverrfaglig tilnærming med spesielt fokus på samspillet mellom mennesker og miljø. Fenomenologien er en av flere tilnærminger til landskapet, og har fått det teoretiske hovedfokuset i oppgaven.

Forord

Når jeg nå kan levere min master i arkeologi er det mange som på forskjellig vis har hjulpet meg på veien. Jeg ønsker i særdeleshet å rette en stor takk til min veileder og seminarleder Bjørnar Olsen, som har hjulpet meg med viktige og nyttige tilbakemeldinger og alltid vært oppmuntrende når jeg har følt at jeg sto fast. Jeg ønsker også å takke mine andre forelesere, som har gitt meg kunnskap og inspirasjon med på veien. Jeg vil også takke mine medstudenter for gode innspill på seminarene, og hyggelige stunder under studietiden. Denne oppgaven ville likevel ikke latt seg gjennomføre uten de lokale informantene. Derfor en stor takk også til dem, og til Ståle Størkersen for tillatelsen til å benytte fotografier. Også min mor Randi skal ha en hjertelig takk for å ha lest gjennom oppgaven utallige ganger og kommet med innspill.

Konrad Owe Roykiewicz

Borkenes 15. mai 2023

Innhold

1	Innledning.....	1
1.1	<i>Oppgavens struktur</i>	2
2	Caseområdet	3
2.1	<i>Kvæfjord kommune, naturforhold</i>	3
2.2	<i>Kulturlandskapet Skallan-Rå</i>	4
2.3	<i>Fotefar mot nord</i>	7
2.4	<i>Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL)</i>	8
2.5	<i>Stedsnavn</i>	9
2.5.1	<i>Stedsnavn i landskapet Skallan-Rå</i>	10
3	Teorier om landskap.....	15
3.1	<i>Hva er et landskap – landskapets temporalitet</i>	15
3.2	<i>Landskapsarkeologi og landskapets fenomenologi</i>	19
3.3	<i>En fenomenologisk vandring i kulturlandskapet Skallan-Rå</i>	22
4	Kulturminneforvaltning.....	27
4.1	<i>Et kort historisk riss</i>	27
4.2	<i>Fra «Kulturminneloven» til Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020)</i>	29
4.2.1	<i>Nye mål i kulturmiljøpolitikken</i>	31
5	Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL) – organisering, ansvarsområder og erfaringer	33
5.1	<i>Forvaltningsnivåer UKL</i>	33
5.1.1	<i>Andre tilskuddsordninger</i>	34
5.2	<i>Kulturforvaltningens språklige diskurs</i>	35
6	Hvordan få folk i tale? En metodisk introduksjon	39
6.1	<i>Kvalitative analysemetoder og «Grounded Theory»</i>	39
6.2	<i>Intervju som metode</i>	41

6.2.1	<i>Uformelt intervju</i>	41
6.3	<i>Intervjusituasjonen, teori og praksis</i>	43
7	Lokale stemmer	45
7.1	<i>Lokale informanter fra fire generasjoner</i>	45
7.2	<i>Beskrivelse av landskap</i>	45
7.2.1	<i>Beskrivelse av landskapet Skallan-Rå</i>	46
7.3	<i>Identitet og landskap</i>	47
7.4	<i>Forhold til UKL</i>	50
7.5	<i>Kulturminner angår oss</i>	51
7.5.1	<i>Hva betyr kulturarven?</i>	53
7.6	<i>Kulturmiljøvern er også politikk</i>	54
7.7	<i>Tanker om fremtiden, Skallan-Rå, en del av verden</i>	57
7.8	<i>Hvor er samene?</i>	58
7.9	<i>Oppsummering og vurdering av intervjudelen</i>	59
8	Etterord	61
9	Litteratur:	63
	Appendiks 1: Intervjuene	70

Kulturminnevern i en brytningstid

En studie av kulturlandskapet Skallan-Rå

1 Innledning

Mennesket og landskap er uløselig knyttet sammen. Landskapet er dypest sett bakgrunnen for hvordan vi tenker, føler, beveger oss og hvordan vi agerer i tid og rom. Det er kort sagt fundamentet for vår eksistens. Dette kan virke selvfølgelig, men nettopp derfor er det kanskje lett å ta det for gitt. Det har alltid vært der, og det oppfattes som noe bestandig. Jeg vil i denne oppgaven ta utgangspunkt i hvilken rolle landskap har hatt og har innenfor arkeologien, og hvordan arkeologi samspiller eklektisk med andre disipliner. Vi er nå inne i en brytningstid innenfor kulturminnevernet slik det kommer til uttrykk i det som skal få navnet Kulturmiljøloven, som etter planen skal tre i kraft fra 2025. Miljøfokuset er styrket, og det er økt fokus på privates ansvar for kulturmiljøforvaltningen (Regjeringen.no, 2022).

Som utgangspunkt har jeg valgt et casestudie som omfatter kulturlandskapet Skallan-Rå i Kvæfjord kommune. Dette er ett av 51 landskap som pr. våren 2023 inngår i «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket» (UKL), en tverrfaglig satsning mellom Klima- og miljødepartementet og Landbruks- og matdepartementet, som ble igangsatt i 2009 og var en samling av de mest verdifulle kulturlandskapene i Norge (Statsforvalteren i Troms og Finnmark, u.å.). Prosjektet tar utgangspunkt i hele kulturmiljøer, der premisset er et nært samarbeid med private grunneiere. Det er derfor et prosjekt som tilsynelatende følger opp intensjonene og føringene i Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020). UKL har videre et levende kulturlandskap som forutsetning.

Bevaring av det historiske kulturlandskapet gjennom bruk står derfor sentralt, og denne oppgaven undersøker hva som har virket etter hensikten med UKL og hva som har vist seg problematisk eller konfliktfylt? Dette er nært relatert til det grunnleggende spørsmålet om hva som tillegges verdi av vernemyndighetene og hva vektlegges som verdifullt av de som bor og bruker landskapet? Gjennom intervjuer med lokale informanter, som på forskjellig måte er brukere av kulturlandskapet, vil jeg søke å komme nærmere noen svar på dette. Underveis forsøker jeg også å svare på spørsmålet om hva et landskap er og hvordan vi som mennesker

forholder oss til det? Jeg kommer også inn på endringen av kulturminneforvaltningen og spør hvilke konsekvenser det har hatt – også med hensyn til de språklige eller diskursive uttrykk denne endringen har medført.

1.1 Oppgavens struktur

Oppgaven består av åtte kapitler. Innledning kapittel én. Kapittel to beskriver naturforhold i Kvæfjord kommune med vekt på kulturlandskapet i caseområdet Skallan-Rå. Kapitlet berører også formidlings- og tilretteleggingsprosjektet «Fotefar mot nord» og «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket». Kapittel tre omhandler noen utvalgte teorier om landskap og landskapets temporalitet, landskapsarkeologi og landskapets fenomenologi. Kapitlet avsluttes med en fenomenologisk vandring i det aktuelle caseområdet. Kapittel fire tar for seg kulturminneforvaltning, som i dag er inne i en brytningstid der det forberedes en ny kulturmiljølov. Kapittel fem redegjør for organisering, ansvarsområder og erfaringer innad i prosjektet «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket» (UKL). Prosjektet er en tverrfaglig satsing og omfatter flere forvaltningsnivåer. Grunneiere kan søke om økonomisk tilskudd for å kunne forvalte kulturlandskapet. Andre tilskuddsordninger blir også berørt. Den språklige diskursen i Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020) blir problematisert i avslutningen på kapitlet. Kapittel seks omhandler valg av metode. Det uformelle intervjuet ble valgt som metode, og forutsetter en prosess som krever stor grad av fleksibilitet. Avslutningsvis berøres teori og praksis i intervjusituasjonen. I kapittel sju kommer de lokale stemmene til uttrykk. Her presenteres informantene, som er fra fire generasjoner. I intervjuene berøres mange relevante tema, fra individuelle følelser til politiske føringer. Kapittel åtte oppsummerer tematikken fra oppgaven.

2 Caseområdet

Jeg har bodd mesteparten av min barndom i dette landskapet, som femte generasjon på ett av småbrukene på Strand. Strand ligger så å si i midten av kulturlandskapet Skallan-Rå. Da Skallan-Rå ble en del av UKL, ble det naturlig å velge Skallan-Rå for å konkretisere hvordan kulturmiljøforvaltningen praktiseres innenfor et område som beskrives å være av kulturhistorisk nasjonal interesse (Riksantikvaren, 2018, s. 61-62). Men først en geografisk-topografisk plassering.

2.1 Kvæfjord kommune, naturforhold

Kvæfjord kommune ligger i Troms og Finnmark fylke, og tilhører Sør-Troms distrikt. Det er den vestligste kommunen i fylket (fig. 1). Den grenser i øst mot Harstad kommune, i vest og nord mot Sortland, og i sør mot Tjeldsund og Lødingen. Mesteparten av kommunen ligger på Hinnøya.

Figur 1. Troms og Finnmark fylke med Kvæfjord kommune markert rødt. (Jay1279, 2019)

Kommunen ligger rundt Kvæfjorden, Gullesfjorden og Gullesfjordens sidefjord, Austerfjorden. Kvæfjorden er delt i to sund av Kveøya. Sundet på sørsiden kalles Øysundet, og på nordsiden Bygdesundet. Ytterst i fjorden ligger Gapøya og Gapøyholman. I den sørvestre delen av kommunen, rundt Gullesfjorden, er det høye og spisse fjell med bratte lier. Det høyeste fjellet i Kvæfjord, Reinspælen, ligger 1 118 moh. vest for Gullesfjorden. I nord og øst er det mer avrundede fjell. Det er bredere daler og mer viddelandskap (Sjurseth, 1960, s. 21-29). Med unntak av området Straumsbotn-Storjord, ligger det meste av bebyggelse som et smalt belte langs kystlinjen. Den største befolkningstettheten finner vi på nordsiden av

Kvæfjorden. Kvæfjord kommune har et innbyggertall på nærmere 3 000, hvor ca. halvparten bor på Borkenes, som er dagens kommunesenter (Statistisk sentralbyrå, u.å.).

Kvæfjord har et subarktisk maritimt klima, beskyttet av høye fjell. Jordbruket drar nytte av sørvendte lier og lyse sommernetter. Nordavind kan stå rett inn i fjorden fra Nordishavet. Etter perioder med varme sommerdager kommer ofte havtåka sigende og legger seg i fjorden. Bergartene i området domineres av svært forvitrete grunnfjellsbergarter, i hovedsak granitt. Istider har også etterlatt mye morene i området. Det finnes smale belter av kalkspatmarmor i området. Det gir nødvendig kalktilskudd til vegetasjonen (Grønlie, 1960, s. 35-40).

2.2 Kulturlandskapet Skallan-Rå

Skallan-Rå (fig. 2). ligger i hellingen på nordsiden av Bygdesundet og består av stedene Skallan, Gåra, Strand, Hagan, Rå og Heimen. Landskapet strekker seg fra havet og opp til ca. 208 moh., og er på 4,6 km². Det skråner oppover mot Kvæfjordeidet og et noe høyere fjellmassiv med fjell på rundt 600 m i nord. I bakkant av selve kulturlandskapet er det flere koller, åser og myrer. Driftsveier går opp fra gårdene til utmarka i nord der vegetasjonen preges av naturlig løvskog og furuer, myrområder og planta gran (Lønnve og Alvereng, 2020). Det er en tydelig strandterrasse et stykke opp fra sjøen. Langs denne terrassen går også bygdeveien, der dagens bebyggelse i all hovedsak er organisert på rekke langs oversiden av veien.

Figur 2. Utsnitt fra Skallan-Rå der vi kan se eksempler på intakt teigstruktur. Foto: Fylkesmannen i Troms

Kombinasjonen godt klima og jordsmonn gjør dette til ett av de beste jordbruksområdene i Troms, og det finnes ingen steder der de sammenhengende arealene med dyrket mark preger landskapet så tydelig som i dette området. Disse strekker seg fra steinvorrene og naustene i fjæra til sommerfjøsene i lia, der noen ligger på innmark og noen i utmark. Hele området er et «lappeteppe» av moderne drevet slåttemark. Markene ligger på begge sider av bygdeveien, men i all hovedsak på nedsida mot sjøen. Jordbruket i dag preges av sauehold, dyrking av poteter, samt noe jordbær og bringebær. Beitemark og slåttemark finnes i hovedsak ovenfor veien (Lønnve og Alvereng, 2020, Statsforvalteren i Troms og Finnmark, u.å.).

Naturverdiene er delvis kartlagt, og det er gjort registreringer av en lokalitet av naturbeitemark og et forholdsmessig høyt antall plantearter i en gammel slåttemark i området. Det finnes flere rødlista fuglearter, som storspove og vipe registrert i området. Det er sannsynlig at det kan finnes slåttemyrer og rester etter utmarksslåtter, skogsslåtter og muligens myrslåtter. Det finnes også rester etter at det har blitt stukket ut torv fra et myrområde på Rå (Lønnve og Alvereng, 2020).

Her ligger de gamle gårdene: Inner-Gåra, Ytter-Gåra, Strand og Rå, som vokste frem ved tre elver. I området, Kveøy og Rå-Gåra er det registrert gårdshauger på alle hovedgårdene. Disse kan sannsynligvis spores tilbake til jernalderen (Riksantikvaren, 2018, s. 59). Arkeologiske utgravninger på Kveøy har avdekket spor etter bosetting og jordbruk tilbake til bronsealder og førromersk jernalder (Arntzen og Sommerseth, 2010, s. 1). I Nord-Norge var Kvæfjord en av de første bygdene der det ble registrert og gjennomført arkeologiske undersøkelser av gravrøyser. Norges første professor i arkeologi Oluf Rygh (1833-1899) ble tidlig oppmerksom på at Kvæfjordregionen hadde mange kulturminner og en interessant historie. I et brev datert 24. november 1864 skriver sogneprest i Kvæfjord Nicolai Berner til Rygh der han spesielt nevner seks gårder som han mener er rike på kulturminner. Rå var en av disse gårdene (Arntzen og Sommerseth, 2010, s. 15).

Rygh nevner også at det har stått en bautastein på Strand, men at den har blitt brukt i et steingjerde. I 1874 ble de første registreringene av kulturminner på Strand gjennomført av arkeologen Hans Thøger Winther fra Tromsø museum. Det gikk nesten hundre år før de neste registreringene ble gjort i 1967, og siden i 1992. Det har blitt gjort en rekke funn av gravrøyser og gravhauger, men pløying og rydding fra 1800-tallet til utover på 1960-tallet har

ødelagt det meste. Det er nå vanskelig å se hvor graver har ligget. Det er gjort en rekke løsfunn i området, som glassperler, et bryne, deler av spydspiss og økseblad. En dobbeltspenne av bronse ble levert Tromsø museum i 1920, og ble datert til 900-tallet. Denne var sannsynligvis fra et gravfelt på Strand. En liten utgravning på Strand ble gjort i 1995 der det ble funnet gjenstander fra middelalderen (Heide, 1997, s. 14).

Utover middelalderen og seinere hundreår økte befolkningen på gårdene. Ettersom befolkningen økte, ble gårdsbrukene delt opp i stadig flere og mindre enheter der hver gård fikk tildelt egen teig (Grepstad og Thorheim, 2003, s. 444-447, Lønnve og Alvereng, 2020). Grensedragningene og eierforhold til kulturlandskapet har en lang og broket historie. De første jordskiftebestemmelsene skriver seg tilbake til 1274, der det sto å lese: «*Soleis skal det skiftast at alle får teigar jambreidde, jamlange og jamgode etter landsskylda*» (Ot.prp. nr. 106 (2002-2003)). I hovedsak skulle dette gjelde for leilendingsskifte, men enhver bruker, om han var eier eller leilending kunne forlange sin part utskilt fra sameie eller samdriften. Grensesteiner skulle avmerke hvor de respektive teigene lå. Frem til reformasjonen var det den katolske kirken som eide det meste av jorda, også i Kvæfjord (Norman, 1973, s. 13-15). Også etter reformasjonen var kirka en vesentlig eier av jorda, og det nevnes at familier hadde benefisert gods i Gåra i 1762 (Norman, 1973, s. 537). Utover på 1700-tallet selger kirka ut jord og det blir mulig for bønder å kjøpe jorda og bli selveiere, noe det er eksempel på fra Kvæfjord. Dette betød ikke at alle ble selveiende bønder. Fortsatt var det leilendinger, husmenn og inders i Kvæfjord. Området Skallan-Rå viser et tverrsnitt av bygdas sosiale klasser på 1700 og 1800-tallet, der geistlige, funksjonærer, mennesker sysselsatt innenfor primærnæringer, studenter og tjenerskap var representert (Norman, 1973, s. 580, Ot.prp. nr. 106 (2002-2003)). Strukturene i kulturlandskapet viser utviklingen fra sambruk til egne bruk. Delingen mot egne bruk startet i hovedsak mot slutten av 1800-tallet, og ble ferdig i 1920 (Riksantikvaren, 2018, s. 61). Jordene ble adskilt av lange steingjerder, hvor flere antakelig har hatt en opprinnelig høyde på nærmere to meter. Steingjerder, steinvorner og store rydningsrøyser er også i dag markante innslag i landskapet. Dessverre har mange rast sammen, eller blitt tatt bort i tidens løp (Grepstad og Thorheim, 2003, s. 444-447).

I tillegg til gårdsbruk, preges landskapet også av annen tidligere aktivitet, som fiske. Det er flere naust langs hele strekningen Skallan-Rå, og det befinner seg to steinkaier på Strand. Steinkaiene skriver seg fra perioden da fiskebonde-økonomien dominerte frem til silda kom

inn til kysten nordpå i 1870-åra. Silda ga nye muligheter for inntekter, som kunne investeres i bedre og mere jord (Grepstad og Thorheim, 2003, s. 444-447).

Når steinstrukturer, fjøs og naust ikke lenger har en funksjon forringes de, og kostnadene til vedlikehold blir ofte for store. De mange sårbare kulturminnene i området er verdifulle lokalhistoriske kilder. Det samme er den særegne teigstrukturen, der steingjerder og røyser viser til grenser mellom gårdene og støtter opp om landskapets karakter.

2.3 Fotefar mot nord

Prosjektet, «Fotefar mot nord» har også satt spor etter seg i landskapet, med stien som går under navnet «*Kulturstien*» og som er flittig brukt. «Fotefar mot nord», et tilretteleggings- og formidlingsprosjekt av kulturminner, kom som følge av det store kulturprogrammet for Landsdelsutvalget for Nord-Norge og Nord-Trøndelag. Det gikk ut på at alle kommunene fra Namdalen og nordover skulle velge ut kulturminner av spesiell interesse i sin kommune. Målet med prosjektet var å fremheve sporene etter menneskelig aktivitet i landskapet, og på den måten skape tilgang til et utsnitt av fortiden, formidlet av samtiden (Grepstad og Thorheim, 2003, s. 10).

I Kvæfjord kommune ble området Skallan-Rå valgt, og beskrevet som «Steingjerdegrenda» eller «Sommerfjøs-grenda». Det ble etablert en 4,5-km lang kultursti som del av prosjektet (2003). Stien går gjennom området i grensen mellom inn- og utmark. Langs stien passerer man rester etter tidligere sommerfjøs, men på «Strandhågen», kjent som «Sommerfjøs-grenda», har man tatt vare på dem. Her står de tett i tett. Langs stien passerer man også flere bunkere fra 2. verdenskrig, som har stått til forfall. Det ble satt opp skilting og rasteplasser langs kulturstien. Her finnes foruten de nevnte kulturminnene, gravhauger/røyser som stammer fra jernalderen, steingjerder og sommerfjøs. Her er rester etter gruvedrift der det ble lett etter kobber i 1916-1917, men forekomstene var ulønnsomme og gruvene ble nedlagt (Grepstad og Thorheim, 2003, s. 444, Norges geologiske undersøkelse, 2005). Kulturstien er godt ivaretatt og oppgradert de siste årene. Prosjektet ble gjennomført i perioden 1988-1994 med tilrettelegging av stier i landskapet samt produksjon av kommunevise hefter. «Fotefar mot nord» ble også publisert i en felles bok med alle prosjektene i 2003 (Grepstad og Thorheim, 2003).

I forbindelse med kulturstien skal også andre løyper nevnes. Etablering av lysløypa i 1987 var videreutvikling av allerede etablerte skiløyper. Løypenettet og kulturstien, som ble etablert gjennom dette landskapet på 1990-tallet har «åpnet» landskapet. Etablering av løyper, stier og små bruer over elver ga legitimitet for allmenn bruk. Det «demokratiserte» utmarka, som ikke lenger bare ble betraktet som «bare» bøndenes utmark. Det understreket allemannsretten, som gir tilgang til å ferdes på en annen persons eiendom. Utmarka kan benyttes av alle. Begge disse prosjektene har også gjort fremkommeligheten enklere.

2.4 Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL)

Andre prosjekter som har bevisstgjort sider ved kulturhistorien i Kvæfjord er som tidligere nemt, UKL. Utgangspunktet er at kulturlandskapene viser et mangfold skapt gjennom mange generasjoner, der tun, innmark og utmark inneholder store biologiske og kulturhistoriske verdier som bør ivaretas. Dette skjer best gjennom bruk. Det forutsettes at de utvalgte kulturlandskapene fortsatt drives, og at grunneierne/bonden tar aktivt del i vernearbeidet. De utvalgte områdene skal kunne gi best mulig representativitet hva gjelder landskapstype og driftstilpasninger. Det skal være et representativt eller særpreget, helhetlig landskap, som viser kontinuitet og tidsdybde, og hele landet skal være representert (Landbruksdirektoratet, u.å.b, Riksantikvaren, 2019b).

Det er et sentralt prinsipp at grunneier/bonden har et ønske om at området blir utvalgt. Direktoratet og regionale etater samarbeider med kommunen og grunneier/bøndene om å forvalte det respektive kulturminnet, hva enten det dreier seg om eksempelvis renovering av et gammelt naust eller en slåttemark. Den aktuelle grunneier eller bruker har en nøkkelrolle i prosjektet. Det kan derfor være en privatperson, et foretak, en kommune eller staten, og det gjøres avtaler om langsiktig drift, skjøtsel og vedlikehold av områdene (Riksantikvaren, 2019b). Et mål er også at det skal kunne gi kunnskap og opplevelser og ha en formidlingsverdi om landskapets jordbrukshistorie. Videre er det et mål at de utvalgte kulturlandskapene skal være en ressurs for verdiskaping for eier/bruker, samtidig som det skal være et referanseområde for forvaltning og forskning tilknyttet tradisjonelle jordbrukslandskap (Landbruksdirektoratet, u.å.b).

Innenfor UKL ligger det økonomiske ressurser og insentiver til å renovere og bevare kulturminner i området. Til nå er det gitt tilskudd til istandsetting av bygninger (primært fjøs),

inkludert et fjøs på Strand (fig. 3 og 4), og begge steinkaiene på Strand (fig. 5 og 6) er nylig restaurerte med midler fra UKL (Riksantikvaren, 2018, s. 61-62).

Figur 3. Fjøs under restaurering. Her er gjort grunnarbeid i form av drenering. Foto: privat

Figur 4. Fjøs under restaurering. Fjøset har blitt jekket opp og skal få nytt tak. Foto: privat

Figur 5. Drevlandkaia under restaurering. Foto: Ståle Størkersen

Figur 6. Drevlandkaia ferdig restaurert. Foto: Ståle Størkersen

2.5 Stedsnavn

Stedsnavn har tradisjonelt spilt en viktig rolle i bosetningshistoriske undersøkelser, også arkeologiske. En helt sentral plass i norsk stedsnavnforskning har historiker, arkeolog og navnegransker Oluf Ryghs attenbindsverk, *Norske Gaardnavne*, som utkom mellom 1897 og 1924 (Sandnes et al., 2000, s. 11). Her ble ikke samiske stedsnavn vektlagt. De vesentligste kildene for de stedsnavn han behandlet var i hovedsak bostedsnavn og gårdsnavnene fra gamle nedtegnelser over jordeiendom og etter hvert mer fullstendige matrikler. Det er viktig å merke seg at i dette arbeidet tok Rygh ikke bare hensyn til tidens språkhistoriske krav og arbeidsmåte, han vektla også lokale naturforhold i sin tolkning av navnene. Flere stedsnavn

kan spores tilbake til gammelnorske former. Disse var å finne i gamle jordebøker, der de eldste bevarte er fra 1100-tallet, og fra et rikt tilfang av middelaldersdiplomer. Olaf Ryghs verk innbefatter opplysninger om samtlige gårdsnavn og har også et stort tilfang av navn på gårdparter, eller det vi gjerne kaller bruk. Ved siden av dette er det også tatt med bygdenavn med historie tilbake til middelalderen (Olsen, 1939, s. 5-6).

Fra så langt tilbake som de skrevne kildene strekker seg, har befolkningen blitt fordelt på gårder. Det vil si faste bosteder som har tilhørt en storfamilie. Fra middelalderen er det eksempler på at flere gårder har vært delt, enten ved skifte eller salg. Fra 1777 til utover på 1800-tallet ble det utarbeidet jordmatrikler der man fikk en offisiell fortegnelse over norske gårder, og også en relativ verdisetting av eiendommene (Olsen, 1939, s. 5).

Det var arkeologer, som Rygh, som var de førende stedsnavnsforskere. Dette har i ettertid blitt framholdt som en styrke. Gårdsnavnene ble derfor ordnet geografisk, typemessig og historisk. Rygh fører enkelte gårdsnavn tilbake til rundt år 0, og utarbeidet en relativ kronologi for de viktigste gårdsnavnstyper. De eldste gårdsnavn er sannsynligvis å finne i sammensatte naturbetegnende navn i ubestemt form, slik som Vik og Strand i Kvæfjord (Olsen, 1939, s. 7, Sandnes et al., 2000, s. 167-177).

2.5.1 Stedsnavn i landskapet Skallan-Rå

Til forskjell fra gårdsnavnene forutsetter bygdenavnene et større område med overblikk over en rekke småbygder. Det omfatter gjerne virksomheter som ikke er knyttet til det enkelte bosted eller en enkeltbygd, men en samlebetegnelse for flere bygder. Det kunne være et større område med vesentlig samkvem mellom de mindre bygdene i form av eksempelvis byttehandel med fisk og jordbruksvarer, eller/og felles tingsted. Typiske navn er sjø og fjellnavn på innlandet og øy og fjord-navn langs kysten. Et eksempel på dette finner vi i bygdenavnet, Kvæfjord. Dette er navn som regnes blant de eldste, og som fikk sin betegnelse gjennom å høre til ferdselsveier, en gammel vei der mennesker har ferdes til fots og med hest i eldre tider. De viser også til landskap med ferdselsårer tilknyttet både hav og innland (Sandnes et al., 2000, s. 164). Kveøy kan ligne på en mage i formen. Rygh antok at «*kviðr*», som betyr buk eller mage kan ha vært bakgrunnen for Kveøynavnet. Kveøy kan også ha vært et av de tidlige sentralstedene i fjordområdet og derfor gitt navn til hele området. Andre tolkninger har knyttet kved og kveding til stedsnavnet Kvæfjord (Arntzen og Sommerseth,

2010, s. 16). Skriftlige kilder viser at Kvæfjord har blitt skrevet på mange måter. I en tekst fra 1350, som omtaler kirken, brukes skrivemåten «*Quidiafyrdin*». I 1589 har skrivemåten blitt noe forenklet «*Quedfiord*» og nærmer seg dagens. I 1750 bruker biskop Nannestrad skrivemåten «*Quæffjord*» som har nærmet seg dagens skrivemåte ytterligere. Gårdsnavn og bygdenavn er intimt knyttet sammen, og norske gårder lå gjerne jevnt fordelt langs strand og åser. Også denne geografiske organiseringen av gårder finner vi igjen i landskapet Skallan-Rå (Olsen, 1939, s. 11-13, Riksantikvaren, 2016, s. 17). Vi finner denne type gårdsnavn i Strand, som er det antatt eldste gårdsnavnet i kulturlandskapet Skallan-Rå. Navnet skriver seg fra det gammelnorske «*Strandar*». Strand, i likhet med Gåre, har vært vanlig gårdsnavn, og var vanligvis lokalisert i nærheten til elver eller bekker, slik vi ser det tydelig i landskapet Skallan-Rå. Strand er et eksempel på usammensatt naturnavn, som antas å være den eldste gruppen stedsnavn og som skriver seg tilbake til jernalderen. Strand var sannsynligvis navnet på hele strekningen fra Rå og innover til Skallan. Stedsnavnet Gåra/Gåre kan ifølge Rygh ha sin bakgrunn i gårdsnavnet «*Gotastadir*», som er et «stad-navn» og typisk for navngiving av større gårder i vikingtid (Linde, 1960, s. 42, Sandnes og Stemshaug, 1997). Hagan ligger på nedsiden av veien i skillet mot Strand. Hagan er en dialektform av Hagen, som finnes over hele landet og viser til et befolket sted, og som tidligere sannsynligvis har vært innhegning for dyr. Rå, fra gammelnorsk «*Ra*», har vært i bruk som gårdsnavn, og kan ha pekt mot et noe avsidesliggende dyrket land. Ofte har stedet ligget som en kile i landskapet. Det kan også ha pekt mot grenselinjer. Stedsnavnet Heimen skriver seg også fra gammelnorsk «*heimr*» og har vært vanlig i hele landet. Navnet har i regelen blitt brukt som sisteledd, der førsteledd har pekt på naturgitte forhold ved stedet. Dette kan for så vidt også ha vært gjeldende i eksempelet Heimen, som kan ha blitt forkortet med tiden. Skallan har jeg ikke funnet bakgrunnsstoff på, men det står opplyst at det er flere steder som har dette navnet, og alle ligger i Troms eller Finnmark. «*Skalli*» er gammelnorsk for skalle, men har vært i bruk som betegnelse på steinete haug i landskapet. Dette kan passe med topografien til Skallan-Rå. I motsetning til de andre stedsnavnene langs bygdeveien ligger Skallan høyere opp i landskapet i grensen mot utmarka, der reindrives tamrein og bøndenes sauer beitet og fortsatt beiter (Sandnes og Stemshaug, 1997).

Fra rundt 1500-1600-tallet ble de usammensatte naturbetegnelsene gjerne brukt i sammensatte navn med eksempelvis artikler eller preposisjoner, eller de ble bøyd etter kjønn og tall (Olsen, 1939, s. 8). Det er sannsynlig at sammensatte navn, som sier noe om retningen eller relativ

beliggenhet, har kommet i bruk i forbindelse med grensedragningene på slutten av 1800-tallet. Eksempelvis da «Klokkerjordet» ble oppdelt i flere bruk på Strand. Disse finner vi eksempler på i «inner» og «ytter» som forstavelser. I kulturlandskapet Skallan-Rå har vi eksemplene Inner og Yttergåra samt Inner og Ytterstrand. Vi har også eksempler på både bøyning i kjønn og tall, slik som i Heimen, og ved at det legges til preposisjoner, som inner(innenfor) og ytter(utenfor) i gårdsnavnene Gåra og Strand. Nordgåra og Nordstrand har også blitt brukt parallelt med Yttergåra og Ytterstrand.

I andre del av 1800-tallet skjedde det store endringer i samfunnet, og spesielt innenfor jordbruket. Fra 1860-tallet opphørte husmannsvesenet, noe som førte til at stadig flere tidligere husmenn kunne kjøpe plassen de før hadde leid. Jordbruk ble ikke lenger levevei for majoriteten av befolkningen, men et spesialisert yrke. Omstruktureringen omtales gjerne som «Det store hamskiftet». Norge nærmet seg også slutten av 500 års unionstid, og var på vei mot å bli en suveren stat. Nasjonale og nasjonalromantiske strømninger fra kontinentet hadde også nådd landet, og forfatteren Bjørnstjerne Bjørnson blir den fremste målbærer av dette. Hans nasjonalromantiske bondefortellinger får stor betydning for navngivingen av nye eiendommer. Bjørnsons litterære skikkelse Synnøve Solbakken fra gården «Solbakken», gjør dette gårdsnavnet populært i tiårene etter utgivelsen i 1857. Mange gårder fikk navn der sol var første del av navnet (Sørdal, 2018, s. 196-197). Et typisk gårdsnavn fra denne tiden er «Solheim», som er ett av gårdsnavnene på Strand.

Det finnes også et stort tilfang av folkelige navn i dette landskapet, som ikke er formalisert, men godt kjent blant de eldre i bygda. Her finner vi eksempler på allusjoner til bibelske stedsnavn, slik som «Kanaans land» eller «Kanaan», som ligger rett innenfor utmarksgrensen på Strand og har muligens hatt noe utmarksslott. Fra bibelhistorien er «Kanaan» beskrevet, som det forjettede land, landet som flyter over av melk og honning. Andre folkelig navn er: «Strandhågen», «hågen» som er et dialektord for haugen, er å finne i utmarksområdet på Strand. «Rævhågen» er et kjent sted for tyttebærplukking, og et sted der det var revehi. En av informantene i denne oppgaven har i ettertid fortalt om navnet «Anna Bersvenstegusta», som lå i forbindelse med en av elvene i området. Informanten kunne ikke huske om det var Gåraelva, men trodde det. «Persengusta» ved Råelva skal etter sigende ha fått navnet etter en skredder som bodde i nærheten. Informanten kunne ikke huske at Strandelva hadde et «gustenavn», men satt «guste» i forbindelse med kaldgufs fra elvene i området. Verbet

«guste» viser riktig nok til vind og blåst. På Skallan lå «Pin(n)sletta», som var hjemmebane for fotballaget Ørn-Gåre. Det ble spilt kamper i middagstiden på søndager, og da gjerne mot «Strandlynet» eller andre lokale lag. Gullalderen for denne aktiviteten kan synes å ha vært fra 1920-1960-tallet. Sletta ble siden brukt som jordbruksland. «Burshågen», «Klokkerjordet», «Mannsletta», «Stanslia» og «Tortenbakkene» er stedsnavn som holder på å forsvinne fra området Skallan-Rå.

Etnologene Jonas Frykman og Orvar Löfgren peker på hvordan den eldre generasjonen opplevde de store forandringene i bruken av landskapet på 1800-tallet som en form for tap, som om landskapet hadde mistet betydning og blitt tommere. Et uttrykk for dette var at de lokale stedsnavn i landskapet ikke lenger hadde praktisk relevans og mistet betydning eller forsvant (Frykman og Löfgren, 1994, s. 9). Deres forskning gjelder den svenske landsbygda, men har sannsynligvis også relevans for landskapet Skallan-Rå. Folkelige stedsnavn har blitt borte også her. Det er på den andre side flere relativt nyere navn på eiendommer, og også tilkomne stedsnavn i utmarka. Eksempelvis «Sankthanshaugen», som er en oppsamlingsplass under sauesankingene om høsten. Det er satt opp små inngjerdinge der for å skille flokkene. For noen tiår siden ble det satt opp benker og laget bål plass på «Sankthanshaugen», som del av kulturstien (som i seg selv har blitt et stedsnavn). Her kan man samles på sankthanssaften og ellers. Stedet ligger også på en topografisk haug i landskapet. Dette er eksempel på moderne navngiving, men med lange tradisjoner i form av navngiving med bakgrunn i bruk og topografi. Navnet er også en folkelig og litt ironisk allusjon til et landskjent stedsnavn, «Sankthanshaugen» i Oslo. «Sommerfjøsgrenda», som vi finner på Strand, er et eksempel på et annet nytt navn. Det kom i forbindelse med prosjektet, «Fotefar mot nord». Navngivningen er videreført i forbindelse med at Skallan-Rå ble en del av UKL, der sommerfjøs miljøet ble framholdt som noe av det mest unike ved området. I møter der sommerfjøs miljøet inngår i UKL-sammenheng har dette blitt brukt, og etter hvert også blant lokalbefolkningen. Ordet «grend», brukes ikke i den lokale dialekten, men «Sommerfjøsgrenda» kan komme til å utkonkurrere de tidligere stedsnavnene, «Kanaans land» eller «Kanaan». Når vi tenker på kulturminner, er det kanskje lett å overse den immaterielle kulturarven. I «Lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn», kan vi lese at formålet er å ivareta stedsnavn som språklige kulturminner (Stadnamnlova, 1990). Likevel er det vanskelig å forhindre at navn blir borte med endrete praksiser, leveforhold og kommunikasjon. Dette har også en etnisk dimensjon og har trolig i særlig grad rammet samiske stedsnavn. Bortsett fra i kommunenavnet Kvæfjord,

13

på nordsamisk «*Giehtavuotna*», har jeg ikke funnet samiske stedsnavn i området Skallan-Rå. Det er derimot mange samiske navn lengre inn i fjorden og i fjellområdene i kommunen, også i fjellområder som ligger i nærområdet til Skallan-Rå. Eksempelvis Vikelandsfjellet, «*Viikkaidvárri*» og Raudmoldheia, «*Ruksessáttovárri*» (Kvæfjord kommune, 2018). «Guravalen» er et folkelig navn på et område øverst i elvedalen der Strandelva møter flatere land. «*Gurra*» er et nordsamisk ord, som betegner et skar eller kløft i landskapet, hvilket er en god beskrivelse av området. Det norske ordet «Val» kan eksempelvis angi en jordvoll, men helst i forbindelse med grunt vann, og gjerne steder som tidligere har ligget under vann (Sandnes og Stemshaug, 1997). Kanskje kan «Guravalen» være en språklig sammenblanding av nordsamisk og norsk i et landskap der både tamrein og sau beitet. Mennesker navngir landskap etter eksempelvis topografiske særegenheter, funksjoner, assosiasjoner, intensjoner eller mennesker som bebor det. Å navngi steder i landskapet er en relasjonell handling mellom landskapet og menneskene som lever i det.

3 Teorier om landskap

Landskap er et begrep som rommer en rekke teoretiske og folkelige forståelser, og i fortsettelsen vil noen av disse bli belyst.

3.1 *Hva er et landskap – landskapets temporalitet*

Vi tenker gjerne på landskap som et geografisk område, som kan beskrives med områdets egenart; et skoglandskap, fjelllandskap, kystlandskap osv. Ofte anvendes begrepet om romlige relasjoner, der landskapet er en fysisk, ytre virkelighet, som kan observeres og kartlegges objektivt innenfor en geografisk ramme. Landskap brukes også i overført betydning, som det «politiske landskap», eller som beskrivelse av et sakskompleks. Ordet, landskap, skriver seg opprinnelig fra kunsthistorien, der landskap ble forstått som visuelt og vakkert, og malerier av rurale landskaper ble svært populære. «*Lantschop*» ble brukt som et teknisk begrep for nederlandske malere, siden også engelske, som begynte å male rurale landskap på 1500-tallet. Det visuelle landskapet skulle få en kunstnerisk gjengivelse i maleriet (David og Thomas, 2008, s. 27). Den germanske roten av ordet «*landschaft*», betegner en enhet for menneskelig aktivitet, også som juridisk begrep. Den tosidige betydningen av landskapet, som på den ene siden et estetisk objekt som skulle betraktes på avstand, og på den andre siden være gjenstand for menneskelig aktivitet, ble en problematisk dualisme som lenge kom til å prege landskapsstudier.

Den vestlige, objektivistiske vitenskapstradisjonen har vært førende også for forståelsen og definisjoner av landskapet. Fysikken forklarte landskapets romlige form med dybde, lengde og bredde, utlagt gjennom et nøytralt, objektivt geometrisk koordinatsystem med tre akser. Også innenfor denne tradisjonen kan opplevelsen av landskapet bli synonymt med den visuelle opplevelsen, og da hva man som tilskuer ser på avstand, eksempelvis gjennom representasjoner som kartografiske opptegnelser. Dette er et fokus som også har preget, spesielt den prosessuelle arkeologien, der spor etter mennesker ble registrert som eksakte, målbare distribusjoner (Krogh, 1995, s. 4). Å se landskapet som enten et estetisk panorama på avstand, eller som en kontekst for bosetting har på mange måter definert landskapsstudier. Også arkeologien overtok denne begrepsforståelsen før landskapsarkeologi ble en egen arkeologisk subdisiplin (David og Thomas, 2008, s. 27, Krogh, 1995, s. 4).

Avstandsorienteringen, sammen med en vestlig, kapitalistisk verdensanskuelse, har på mange måter objektivert og kommodifisert landskapet, og gjort det til en vare. Landskapet ble i regelen beskrevet ut fra hvilken nytteverdi det har og hvordan det kan kapitaliseres, men landskapet er i realiteten et premiss for hele vår eksistens. Alt som angår oss som mennesker foregår i et landskap og på steder i landskapet. Sted og menneske er uløselig sammenflettet, tett og konkret. «Hvor» vil alltid være en del av vårt vesen (David og Thomas, 2008, s. 26). Heidegger beskriver dette som menneskets «væren – i – verden», eller også uttrykt som «der-værende» (*Dasein*) og «*In-der-Welt-sein*». Vi er aldri i et tomrom, men befinner oss alltid lokalisert i verden (Olsen, 2010, s. 66-67).

Men også om denne forståelsen legges til grunn kan landskap forstås fra flere synsvinkler. Ulike mennesker vil ofte oppleve landskapet forskjellig. Eksempelvis viser etnologen Katarina Saltzman til etnologisk landskapsforskning, som fremholder at landskapet finnes både i menneskenes tanker og som fysisk virkelighet. Landskapet ligger som sådan i grensen mellom natur og kultur, dannet gjennom et samspill nettopp mellom mennesket og naturen (Saltzman, 2001, s. 53-54). Saltzman henviser til den svenske etnologen Åke Campell, som beskrev landskapet i tre kategorier: geologiens uorganiske naturlandskap - det organiske landskapet bestående av planter og dyr, og til sist, kulturlandskapet, formet av menneskelig aktivitet. Med særlig referanse til det siste anvende Saltzman begrepsparene «*place*» og «*space*», som hun mener ikke har noen god svensk oversettelse (og kanskje heller ikke norsk). «*Space*» blir gjerne oppfattet som, i sosial forstand, en «tom» romlighet. «*Place*» oppfattes som en forankret romlighet, som har fått mening gjennom at det har blitt bearbeidet og satt ord på av mennesker (Saltzman, 2001, s. 29-31). Det er gjennom erfaringer i landskapet, og gjennom nedarvede forestillinger og kunnskap fra tidligere generasjoner, forståelsen av landskapet tilegnes. Observasjoner fører til handlinger som igjen bygger lag på lag av forståelse og kunnskap (Meløe, 1990, s. 71). Landskapet vil følgelig fremstå forskjellig alt etter brukerens interaksjon med det. Et eksempel fra filosofen Jacob Meløe kan illustrere dette.

Det nord-norske kystlandskapet har tradisjonelt vært bebodd av samer, kvener og nordmenn. Samene var tidligere et fangstfolk, som blant annet jaktet villrein, men der noen etter hvert gikk over til tamreindrift. Reindriftssamen må følge reinflokkens vandringer, som igjen er bestemt av landskapets skiftninger gjennom året. Den nære tilknytningen til reinens

vandringer og landskapets skiftninger viser seg i språk og kultur. Eksempelvis i begrepet «*jassa*», som overfladisk sett kan forklares med en flekk snø som ligger igjen fra overgangen mellom vår og sommer. Denne forståelsen av begrepet er gjengs også blant samer utenfor reindriftsnæringen, men blant reindrivere er begrepet langt mer komplisert. Her vil volumet og kvaliteten av «*jassa*» indikere hvor langt våren har kommet og hvordan reinflokken vil oppføre seg, og gjennom dette prege reindriftsamens egen årssyklus (Meløe, 1990, s. 74-75). For fiskeren vil oppmerksomheten på andre naturforhold være viktigere. Eksempelvis vil en fisker lese landskapet med tanke på hvordan berg og fjell vil influere på vindforhold, og hvor i landskapet det er gunstige havneforhold (Meløe, 1990, s. 71).

Vi ser at begrepet, landskap, kan forandre innhold alt etter kontekst, og hvordan vi samhandler med landskapet har betydning for hele vårt livsgrunnlag. Vi står i dag overfor en klima- og naturmangfoldkrise, som altoverveiende er forstått som menneskeskapt. Med en objektivistisk og kapitalistisk tilnærming til landskapet står vi i fare for å bli fremmedgjort, og overse det faktum at deltakelse og samhandling med og i landskapet er en forutsetning for menneskets eksistens. Her kan fenomenologien, som jeg skal komme tilbake til, gi et teoretisk supplement. Det er imidlertid ikke snakk om et «enten eller», men heller et «både og», i den forstand at mens objektivistiske, naturvitenskapelige funn gir viktig kunnskap om landskapet «utenfra», kan fenomenologien supplere med et «innenfrablikk». Antropologen Erling Krogh opererer med to begreper, som gir ytterligere mening fra et fenomenologisk perspektiv; landskap og landskaping. Landskapet blir her forstått som menneskets sansbare omgivelser, mens landskaping viser til det eksistensielle forholdet mellom mennesket og landskapet. Ved å tenke på disse begrepene som ordklasser gir det mening. Substantiv og verb. Substantivet beskrives, mens verbet sier noe om handling. Landskaping er en samhandling mellom menneske og landskap, der forholdet til omgivelsene, forståelsen, utformingen og bruken av det påvirker både landskapet og menneskene i det gjennom en vedvarende prosess (Krogh, 1995, s. 5).

Dette knytter også an til den engelske antropologen Tim Ingolds poengtering av landskapet som kvalitativt og heterogent. Med dette ser han landskapet som mer enn det som lar seg beskrive i form av diverse målbare variabler, som han mener reduserer landskapet til homogent og kvantitativt «land» (Ingold, 1993, s. 60). I sin kjente artikkel fra 1993, om landskapets temporalitet, hevdet Ingold at dette også preget arkeologenes forhold til landskap

som han beskrev på følgende måte: «*Menneskene er døde, sier «de» (arkeologene), bare deres materielle etterlatenskaper er igjen for fortolkning for etterkommerne*» (s. 59). Dette synet mister poenget, sier Ingold, fordi arkeologisk praksis i seg selv utfolder seg i et landskap og er gjennom det en måte å bo («*dwell*») i dette landskapet. Ingold beskriver det intime forholdet mellom menneske og landskap som en prosess som involverer tidens gang, og som også er del av dannelsen av landskapet («*Av jord er du kommet, til jord skal du bli*» - min allusjon til Ingols teori). Dette fokuset på *tid og landskap* er følgelig et vesentlig treffpunkt mellom arkeologi og antropologi, som han mener bør utforskes nærmere (Ingold, 1993, s. 60).

Som mennesker lever vi på mange måter i et intersubjektivt rom forstått gjennom våre mentale representasjoner. Dette betyr at vi som individer danner oss modeller av virkeligheten, som vi fortolker nye erfaringer ut fra. Vi kan forstå dette perspektivet som en dualisme mellom subjekt og objekt, der menneskets fortolkning ikke tar innover seg landskapets egenart, eller «livssyklus» (Ingold, 1993, s. 61). I motsetning til denne dualismen peker Ingold på at vi må erkjenne landskapets livssyklus som et nøkkelbegrep i forståelsen av landskapet; det han betegner som landskapets temporalitet. Vi kan ikke behandle landskapet som et objekt som vi kan bestrebe oss på å forstå utenfra, men som en levende prosess vi tar del i. Fra denne synsvinkelen kan vi se verden som en organisme i kontinuerlig bevegelse, som inkorporeres i de formene vi ser rundt oss og hvordan hver form står i relasjon til alt levende og ikke-levende, slik at skillet mellom det levende og ikke-levende oppløses.

Dette betyr at vi som mennesker tar bolig *i* verden og sammen med verden. Det er derfor ikke snakk om å betrakte verden utenfra, eller en dualisme mellom subjekt og objekt. Forståelsen av landskapet, sier Ingold, må også vektlegge dets dynamiske karakter. Selv det som kan fremstå som en passiv, uforanderlig, ferdig form i landskapet, er landskapet selv i bevegelse. Bevegelsen skjer i en skala så saktegående at vi ikke lett fornemmer den gjennom våre aktiviteter og sansing. Dette får også som konsekvens at «*[...] the landscape is never complete: neither 'built' nor 'unbuilt', it is perpetually under construction ... Thus, the landscape is always in the nature of 'work in progress'*» (Ingold, 1993, s. 67). Å leve i et landskap er fundamentalt temporalt. Bare gjennom å erkjenne det faktum at mennesker og landskapet selv er temporale kan vi komme forbi en vitenskapstradisjon som har forstått landskapet som et bestandig «bakteppe», og ikke i tilstrekkelig grad har tatt landskapets

midlertidighet i betraktning. Ingen disiplin, hevder Ingold; er bedre rustet til å ta dette perspektivet, enn arkeologien (Ingold, 1993, s. 75).

3.2 Landskapsarkeologi og landskapets fenomenologi

Landskapsarkeologien er grunnleggende eklektisk og tverrvitenskapelig, og tar med seg komponenter fra klassisk arkeologi, prosessuelle metoder, og åpenhet for nye spørsmålsstillinger. Mens landskap tidligere gjerne fremsto som et objektivt «rom» for aktiviteter og bosetning, ofte visualisert gjennom todimensjonale distribusjoner av ressurser, lokaliteter og gjenstander, ble det utviklet en ny forståelse av landskap som noe mer; om forholdet mennesker har til stedet/landskapet. Som sådan blir både stedet og landskapet en sosial tilvirkning, som vil ha det innhold og betydning som enkeltindivider, sosiale grupper og lokalsamfunn til enhver tid gir det (Tilley, 1994, s. 10).

Landskapsarkeologien, som egen subdisiplin, ble først beskrevet på midten av 1970-tallet, men begrepet begynte ikke å bli vanlig i akademiske tekster før mot slutten av 1980-tallet. Da hadde faget etter hvert begynt å interessere seg for landskapet, som noe mer enn en arena for arkeologiske feltundersøkelser, men også som gjenstand for forskning i seg selv. I begynnelsen av landskapsarkeologien var fokuset i stor grad rettet mot økonomisk, økologisk og miljømessige aspekter ved landskapet. Vi finner følgelig begrepene miljømessig arkeologi eller økologisk arkeologi ofte brukt til langt ut på 1970-tallet (David og Thomas, 2008, s. 28-29). Landskapsarkeologien, og spesielt dens teoretiske og disiplinære utvikling, er nært forbundet med britisk arkeologi (og til en viss grad også britiske kulturarvstudier). Den hadde en sentral plass både i den prosessuelle og den postprosessuelle arkeologien i Storbritannia. Arkeologen Pete Herring (2016, 00:25) sier i sitt nettpubliserte foredrag: «[...] jeg tror landskapsarkeologi er Storbritannias viktigste bidrag til verdensarkeologien».

Landskapsarkeologien favner bredt. Å bedrive landskapsstudier vil naturlig nok legge opp til tverrvitenskapelig virksomhet. Forskere fra ulike disipliner, med fagspesifikke studier, har ikke alltid den samme begrepsforståelsen, og da vil følgelig fokus kunne være på forskjellige aspekt av en mangefasettert virkelighet (Saltzman, 2001, s. 48). Samtidig har tverrvitenskapelig samarbeid mellom botanikere, geologer, zoologer og arkeologer vært praktisert innenfor den skandinaviske vitenskapstradisjonen. Et talende eksempel på dette er sammensetningene av de danske «kjøkkenmødding-kommisjonene» på midten og slutten av 1800-tallet (Klindt-Jensen, 1975, s. 94-95, Sælebakke, 1985, s. 4).

Også landskapsarkeologien har vært i forandring, slik at begrepet, landskap, ikke nødvendigvis refereres til som en bestemt forhåndsoppfatning, som alle kan slutte seg til, men kan endre mening i henhold til kontekst. Det samme finner vi i et vell av tilliggende begreper som: sted, område, land, natur, verden, rom, funnsted osv. Disse begrepene kan til tider også være vanskelig å oversette fra et språk til et annet. De kan gi til dels motstridende betydninger, og som kan gjøre det relativt komplisert å sette seg godt inn i fagfeltets teori. Det som likevel kjennetegner landskapsarkeologien er erkjennelsen av at mennesket ikke bare tilpasser seg miljøforholdene, men samhandler aktivt med sine fysiske omgivelser (David og Thomas, 2008, s. 32). Det relasjonelle fokuset betydde en større forståelse av hvordan mennesker organiserte seg i og påvirket miljøet. Samtidig gir prosessuelle undersøkelsesmetoder, som simulering og prediktiv modellering, taphonomi, paleoarkeologi, bioarkeologi og geoarkeologi, samt tverrfaglige studier og mer avanserte statistiske metoder også bredere kunnskap om mennesket i miljøet, og mennesket og miljøet (David og Thomas, 2008, s. 28).

Forholdet mellom mennesket og landskap har definert landskapsarkeologien. Det er derfor på mange vis naturlig at fenomenologiske perspektiver etter hvert fikk stor plass innenfor dette fagfeltet. Det er gjennom kroppens «væren – i – verden», dens konkrete og fysiske lokalisering, vi kan sanse landskapet fra innsiden. Christopher Tilley, en ledende arkeolog innen den post-prosessuelle arkeologien og seinere den fremste representanten for en fenomenologisk landskapsarkeologi, så den tilstedeværende erfaringen som den viktigste kontrasten til observasjoner «utenfra». Dette mente han typisk kom til uttrykk gjennom representasjoner som distribusjonskart, kartlegging av ressursområder, GIS analyser osv. Slike representasjoner, hevdet han, bare kunne gi relativt overfladisk og abstrakt kunnskap. De kan aldri erstatte den menneskelige, kroppslige, sensoriske erfaringen. Kroppen er derfor hovedverktøyet, som ikke har til hensikt å teste ut hypoteser og fordommer, men aksepterer landskapets innflytelse på landskapets premisser (Tilley, 2008, s. 271).

Fenomenologisk tilnærming vektlegger nettopp innsikt i slektskapet vi har med verden omkring oss. Den er ikke et objekt som kan studeres utenfra, men kan bare forstås om man legger til grunn at vi er en uløselig del av den. Den fenomenologiske tilnærmingen til menneskelig sansing og forståelse innebærer to viktige erkjennelser. For det første, at vi er grunnleggende sammenvevde i et nettverk av mennesker og ikke-menneskelige vesener i

verden. For det andre, at vår relasjon til verden ikke kun er som tenkende subjekter, men også som kroppslige objekter (Olsen, 2023, s. 3). En fenomenologisk tilnærming skiller seg følgelig fra tradisjonelle arkeologiske undersøkelser ved at fenomenologen nærmer seg kunnskap ved å benytte egen kropp som instrument. Som arkeologen Hein Bjerck har påpekt, vil i en fenomenologisk undersøkelse eksempelvis millimetermål og eksakte målinger av geografiske posisjoner være irrelevante. Kroppen er selv et fininnstilt sensorisk instrument som kontinuerlig mottar, sammenligner, formidler og responderer på omgivelsene; kanskje uten en gang å være seg det bevisst. Individet prosesserer de sensoriske inntrykkene med opplevelser og forståelse av verden, som ligger innebygd i tankeapparatet og som samles i følelsene (Bjerck, 2020, s. 158). Denne erfaringsbaserte sensoriske tilnærmingen, som en kunnskapsinnhentingsmetode for å komme nærmere tidligere tiders mennesker, er godt beskrevet i Bjercks egne erfaringer med å undersøke hulemalerier. Når forskeren har kommet så langt inn i hulen at han fysisk ikke kommer videre kan følelsen av å være innestengt komme uforberedt på ham, og han føler et komplekst sensorisk ubehag ved at sansene ikke fungerer i hulen. Synet kan ikke korrigere retning eller vise hva som forårsaket en lyd. Luktene er annerledes osv. Hulen rommer *noe* som er utenfor menneskelig fatteevne, og lettelsen ved å komme ut av hulen er intens følbart (Bjerck, 2020, s. 159). Han påpeker at selv om slike opplevelser er subjektivt følt, så innebærer de intersubjektive fellestrekk som er grunnleggende nedfelt i vår omgang med verden – og som derfor åpner for videre forståelse på tvers av tid og kultur.

Tilleys har i en informativ artikkel utformet en rekke punkter for hva som bør inngå i en fenomenologisk undersøkelse (Tilley, 2008). Han presiserer at disse punktene ikke skal oppfattes som en rigid «bruksanvisning» eller sjekklister, men være en slags praktisk veiledning. Disse punktene innebærer blant annet å gjøre seg kjent med landskapet gjennom å ferdes i det til forskjellige tider på døgnet, under forskjellige værforhold, forskjellige årstider og fra varierende retninger. Videre å være seg bevisst landskapets mangfoldighet når man ferdes i det, samt å dokumentere det gjennom en sammensatt tekst (Tilley, 2008, s. 274).

Denne praktiske tillemplingen er viktig – og i seg selv grunnleggende fenomenologisk. Dessverre ender gjerne fenomenologiske ambisjoner opp som teori og fine ord uten at det redegjøres for hvordan et landskap faktisk ble erfart eller sanset. Hvilke inntrykk fikk man, hva påvirket sansingen? Hva så man, hva hørte man og hva støtte man mot og tråkket man

på? Jeg har derfor forsøkt å gjøre teori til praksis ved å foreta en fenomenologisk vandring gjennom landskapet Skallan-Rå og beskrive dette så direkte og ærlig som mulig. Det har også en videre hensikt og det er viktig at man holder denne direkte og «banale» beskrivelsen opp mot det som møter oss i Riksantikvarens og myndighetenes beskrivelser av kulturminner og kulturlandskap. Redegjørelsen for min egen fenomenologiske vandring er i så måte et forsøk på å gi perspektiv på den byråkratiske diskursen og derfor et første steg mot den videre analysen som kommer i de påfølgende kapitlene.

3.3 En fenomenologisk vandring i kulturlandskapet Skallan-Rå

23. mai 2021: Det er en fin vårdag, med sol og ca. 17 grader. Kulturstien er hardtråkket av folk og sauer. Med tynne sko på føttene vil man kjenne at grunnen ikke er like hard som asfalten man gikk på tidligere. Fortsatt kan man høre lydene fra trafikken, men de er mye mer dempet. Det høres fuglesang, og kanskje er man «stilt inn på et annet gir». En tur i marka har gjerne en del forventninger knyttet til seg. Man blir mer oppmerksom på naturen rundt. Det er vakkert her, vil nok mange syntes, og en tur i marka er sjelden stress for å rekke noe. Turen er målet. Derfor følger en slags ro, og pulsen går roligere. Omgivelsene sanses på en mye mer aktiv måte. Noen steder, som har ligget i skyggen, er fortsatt fuktige. Lukten er annerledes i sola enn i skyggene. Man puster inn fuktigere luft i skyggefulle områder, som gir en nesten ubetydelig sterkere lukt fra jorda og råtne blader som har kommet frem etter vinteren. En del små bekker gjør at en må passe litt på hvor en går. Noen bunkere fra 2. verdenskrig passeres. Det er flere bunkere som ikke er synlige fra stien, men bevisstheten om at de er der gir en litt ubehagelig følelse. De står der som manifestasjoner på vold og død. De oppleves ikke som naturlige elementer i landskapet. På den ene siden ville det føles godt å fjerne dem. De irriterer, men på den annen side må de være der, som viktige kulturminner fra en dramatisk tid i nær fortid (fig. 7). Kanskje er de viktig nettopp fordi de irriterer, framprovoserer ufrivillig erindring. Snart blir terrenget brattere, det blir tyngre å gå og det bratte landskapet fører til at pulsen stiger. Målet er utkiksplassen på Skallan, der det er satt opp bord og benker.

Her er det godt å sette seg ned. Pulsen blir roligere og egne hjerteslag høres ikke lenger. Nedover jordene ser man de karakteristiske stolpene med strenggjerdene som er satt på toppen av steingjerdene (fig. 8). De oppleves som en selvfølgelig del av det fortidige og nåtidige landskapet. Lar man blikket sveipe nedover jordene, ser man hvordan skyene spiller

seg i fjorden. Det er bare en liten bris, så fjorden ligger nesten speilblank. Det er ro her, men fortsatt kan trafikken være hørbar. Lydene rundt tar egentlig oppmerksomheten. Fuglesang, og en og annen sauebjelle eller brekende lam.

Figur 7. Bunker fra 2. verdenskrig. Foto: privat

Figur 8. Utsikt mot Vikeland og beitemark med strenggjerder oppå steingjerder. Foto: privat

Videre, langs stien ligger et område med graver som antakelig stammer fra eldre jernalder, muligens folkevandringstiden. Røysene er tydelige i landskapet, og alle ser ut til å ha blitt plyndret (fig. 9). Det gir alltid en følelse av fortidens nærvær å gå her. Det er en veldig ro over området. Støyen fra trafikken har helt opphørt. Kun egne hjerteslag, lyden av føtter mot stien, fuglesang og sauebjeller bryter stillheten.

Noen hundre meter utover er det et myrlendt område. Her må man hoppe litt frem og tilbake for å komme tørrskodd over på tross av at det er laget en «plankesti» (fig. 10). Her oppleves samhandlingen med landskapet, der landskapet legger premissene for avpassing av ganglaget.

Figur 9. Større gravrøyser antakelig fra folkevandringstiden. Viser tydelige spor etter plyndring. Foto: privat

Figur 10. Myrområde med tilrettelagt rute. Foto: privat

Nå går stien i en liten bue til «Sommerfjøsgrenda», eller «Kanaans land/Kanaan» blant de eldre (fig. 11). Også her kan man raste ved bålplassen, eller sette seg på benkene som er satt opp der. Det har etter hvert begynt å blåse litt, og den milde brisen kjennes i ansiktet. Etter å ha sittet en stund og nytt landskapet, kjennes gleden over å se at det er vilje og ressurser til å ta vare på dette miljøet. Noen har tenkt at ett av sommerfjøsene kan benyttes til overnatting. Det ville være et godt sted å stå opp til.

Noen går på stien med en hund litt lenger bort. Hunden snuser aktivt, stopper og graver litt og værer ut i luften, før den går videre. Hunden sanser landskapet med sitt spesielle fokus. Der mennesker gjerne «sveiper» over hele landskapet, og får med seg store panoramaer, noe utkikkspostene vitner om, er hundens oppmerksomhet rettet mot den nærmeste meteren her og nå. Det fører tankene til alle de forskjellige arter som lever i, og sanser landskapet. Hver på sin måte. Et stykke forbi «Sommerfjøsgrenda» ligger «Sankthanshaugen», der bønder skiller sauene etter sanking om høsten (fig. 12).

Figur 11. Utsnitt av sommerfjøsgrenda. Foto: privat

Figur 12. Skillegjerdet for sau på toppen av «Sankthanshaugen». Foto: privat

Videre skråner landskapet nedover til en skyggefull elvedal (fig. 13). Her ligger det fortsatt flekker med snø. Det høres lyd av rennende vann, for det er ganske god vannføring i elva på denne tiden. Lydene fra elva blander seg med den stadige fuglesangen. Stien er ikke lengre tydelig, for bakken opp fra elva er steinete og føles derfor helt annerledes når man må tenke på hvor man setter føttene mellom stein og lyng. Ganglaget blir ikke flytende, men man må hele tiden stoppe litt opp. Noen skritt blir korte, mens andre strekkes for å få godt fotfeste. Det kjennes en sterkere lukt av våt jord, som også er blandet med den spesielle lukten av gran. Det lukter godt, selv om mange mener at grana bør bort. Den hører naturlig ikke til her. Dette er politikk, og på en tur i marka kan man slippe å forholde seg til det; noen ganger holder det å bare sanse omgivelsene.

Vandringen avsluttes ved Rå. Også her er det etablert en utkiksplass der man kan stoppe litt og se innover fjorden (fig. 14). En rask tur skrått nedover i terrenget, der det er så bratt at det er lett for at man begynner å løpe, er turen over. En tur i marka oppleves ikke som bortkastet bruk av tid. Hver meter av dette landskapet er kjent gjennom vandringer i all slags vær og til alle årstider. Dette har skapt en sterk emosjonell tilknytning.

Figur 13. Bro som får folk (og dyr) tørrskodd over elven. Foto: privat

Figur 14. Utsiktsplass på Rå. Foto: privat

Vandringen gjennom landskapet Skallan-Rå viser kulturminner fra jernalder til i dag. Det viser til menneskelig aktiviteter som kan knyttes til religionsutøvelse, arbeid innenfor primærnæring og industri, krig og fred. Landskapet kan slik sett sees som en «historiebok», men der sidene ikke er ordnet. Hver «side» inneholder et fortidsminne som forteller deler av historien om hvem vi er og hva landskapet er og har vært. Hvis vi forutsetter at dette er verdifullt å ta vare på, også for fremtidige generasjoner, kreves det utvilsomt skjøtsel og tiltak fra beboere og private grunneiere, men også politisk vilje og tilrettelegging. Det er denne oppgaven nå skal ta tak i.

4 Kulturminneforvaltning

Kulturminneforvaltningen har gjennomgått en betydelig utvikling, fra de enkelte ildsjelers personlige engasjement, til at det i dag er nedfelt i lovverk på en rekke områder og underlagt myndigheter på ulikt plan. Som man vil se endres også det språklige uttrykket underveis og som på mange vis også er et uttrykk for den utviklingen som skjer. Men la oss starte med begynnelsen.

4.1 Et kort historisk riss

Allerede i 1844 ble Foreningen til norske Fortidsminnesmerkers Bevaring stiftet; i dag kjent som Fortidsminneforeningen. Foreningen hadde satt seg som oppgave:

«at oppspore, undersøge og vedligeholde Norske Fortidsmindesmerker, især saadanne, som oplyse Folkets Kunstfærdighed og Kunstsans i Fortiden, samt gjøre disse Gjenstande bekjendte for Almenheden ved Afbildninger og Beskrivelser»
(Fortidsminneforeningen, 2022).

Det var altså et viktig mål å opplyse allmenheten. Historikere, kunsthistorikere og arkeologer bidro vesentlig med sin kunnskap til foreningens virksomhet helt fra begynnelsen. De første tiårene reiste foreningens representanter rundt i landet og kartla kulturminner. Samtidig skjedde det mye på kulturminnefeltet mot slutten av 1800-tallet. I 1897 ble det framsatt et forslag til Stortinget om «Lov om Bevaring af Mindesmerker m. v. fra Fortiden». Forslaget ble oversendt regjeringen og vedtatt av odelstinget samme år. Fem arkeologiske landsdelsmuseer ble opprettet, etterfulgt av «Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger» (Fortidsminneforeningen, 2022, Ot.prp. nr. 28 (1904-1905)). «Osebergfunnet», som ble oppdaget i 1903 og utgravet i 1904, var et ekstraordinært skipsgravfunn fra vikingtiden, med rike gravgaver. Dette funnet aktualiserte ytterligere behovet for en vernelov. Det ble derfor utformet en hastelov mot utførsel av fortidslevninger i 1903/1904 i påvente av «Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger». Denne trådte i kraft 17. mai 1904 (Ot.prp. nr. 17 (1903-1904)).

Den første loven om kulturminneforvaltning, «Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger», ble vedtatt av Stortinget allerede 13. juli 1905 og trådte i kraft 30. juni 1906. Loven vakte internasjonal anerkjennelse i samtiden, og inneholdt lovfestet automatisk vern av faste «fornminner», samt forbud mot fjerning av dem. Daværende bestyrer ved

Universitetets Oldsaksamling Gabriel Gustafson ga uttrykk for at loven, som hadde vært lenge etterlengtet ville ivareta sikring av verdifulle kulturminner, og at lovbestemmelsen hadde vakt glede og anerkjennelse også utover landets grenser (Iversen, 2005, s. 21). Det er neppe tilfeldig at loven kommer samtidig med unionsoppløsningen, og dermed med etableringen av Norge som en selvstendig nasjonalstat. Fortidsminneforeningen var en pådriver for kulturminnevernet, og det var også Fortidsminneforeningen som hadde fått det formelle ansvaret for datidens kulturminnevern. Samtidig var kulturminnevern fortsatt i hovedsak et tema for borgerskapets «spesielt interesserte», men likevel med en tydelig ambisjon om folkeopplysning. Det var også gjennom Fortidsminneforeningen at opprettelsen av Riksantikvarembetet ble presset frem i 1912. Enkelte offentlige ansvarsområder ble likevel ivaretatt av foreningen selv flere år etter opprettelsen av Riksantikvarembetet (Fortidsminneforeningen, 2022). Det hadde forekommet uhindret oppkjøp av fortidslevninger (for å bruke datidens terminologi) fra norske bygder for videresalg i bl.a. USA. Denne handelen hadde begynt å få preg av «industri» og hadde skapt uro for varig tap av verneverdige kulturminner (Ot.prp. nr. 24 (1927)). Det er interessant å merke seg hvordan det frivillige engasjementet for kulturminnevern var drivende for det som etter hvert ble statlige oppgaver. Det er flere årsaker til dette, men tidligere mangel på lovverk og et sterkt vern av privat eiendomsrett har nok hatt vesentlig betydning. Samtidig skal det også sies at hva som ble betraktet som verdifullt og verneverdig trolig var farget av kulturminnevernets noe snevre sosiale kontekst, selv om slike parametere trolig alltid vil være i bevegelse. Også kulturminnevernet speiler samfunnets utvikling. Det ser vi tydelig når vi kommer til 1970-tallet. Vi får da en bredere folkelig interesse for bevaring, drevet frem av mer eller mindre organiserte grupper eller bevegelser. Målet var å verne objekter som ble oppfattet å ha spesiell lokal eller regional tilknytning og betydning. Verneengasjementet satt gjerne objektet inn i en større kontekst, som del av et kulturlandskap eller et miljø. Kulturpolitikken på 1970-tallet la vekt på desentralisering, egenaktivitet og kulturelt demokrati. Eksempelvis viste økomuseumsbegrepet, gjennom 1970 og 1980-tallet, nye måter å se museumssituasjonen på og ble en viktig faktor i utvidelsen av museets rolle (Gjestrum og Maure, 1988). Ideen bak økomuseet var menneskers behov for å kjenne til og derigjennom forstå stedet man lever og arbeider i. Denne forståelsen ble ansett nødvendig for å kunne ta stilling til hvordan prosesser i fortiden har påvirket stedet og de som har bodd og bor der. Dette ga seg utslag i en rekke lokale bevarings og museumstiltak, som viste andre sider ved kulturhistorien som de smale og

ofte lite dekkende folkemuseene ikke hadde lagt vekt på. Det verneverdige objektet kunne representere en del av «vanlige menneskers» profane bruk, og personlige erfaringer kunne være drivkraft i kulturvernet (Gjestrum, 2001, s. 34-37, Nilsen, 2003, s. 175-176). Det er også fra denne tiden vi ser en samisk kulturreisning. Den samiske kulturen hadde til da, i stor grad, vært fortiet innenfor kulturminnefeltet, og stått utenfor den nasjonale historien (Meld. St. 35 (2012-2013), s. 6).

Det var først utover på 1900-tallet at arbeidet med samisk kulturminnevern kom i gang. Fra og med kulturminneloven ble det vedtatt at alle samiske kulturminner eldre enn 100 år skulle ha status som automatisk fredet. Tromsø museum var en sentral aktør innenfor dette forvaltningsområdet, og hadde i 1949 opprettet en samisk etnografisk avdeling. Denne var et supplement til den arkeologiske kompetansen ved museet. Fra 1994 ble dette feltet overført til Samisk kulturminneråd, tilknyttet Sametinget og snart helt underlagt dette (Gaukstad, 2005, s. 133-134, Gaukstad og Holme, 2005, s. 137). Det ble etter hvert diskutert hvorvidt den «flytende» hundreårsregelen, som ga samiske kulturminner eldre enn 100 år status som automatisk fredet, var formålstjenlig. På denne bakgrunnen ble det i 2018 satt en grense for automatisk fredning av samiske kulturminner frem til 1917 med mulighet til å frede utvalgte kulturminner fra tiden etter 1917. I Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020), er samiske kulturminner fra 1917 eller eldre automatisk fredet (s. 9).

4.2 Fra «Kulturminneloven» til Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020)

«Lov 09. juni 1978 nr. 50 om kulturminner»; populært kalt «Kulturminneloven» ble vedtatt 9. juni 1978 og trådte i kraft 15. februar 1979. Loven er delt inn i fem kapitler, som oppsummerte formål og virkeområder: automatisk fredede kulturminner, løse kulturminner, skipsfunn og fartøyvern, fredning ved enkeltvedtak og særskilte bestemmelser (Kulturminneloven, 1978). Kulturminnevernet hadde blitt overført fra Kirke- og undervisningsdepartementet til Miljøverndepartementet 1. januar 1973. Dette viste en ny tilnærming til kulturminneforvaltningen (Nilsen, 2003, s. 142). Lovens formål var å verne kulturminner og kulturmiljøers egenart og variasjon. Kulturarv og identitet fremholdes som ledd i helhetlig miljø og ressursforvaltning. Det er interessant å merke seg hvordan konkrete kulturminner og abstrakte begreper, som identitet, beskrives som direkte forbundet allerede i lovens formål. Det samme kommer frem i begrunnelsene for hvorfor det er et nasjonalt ansvar å ivareta ressursene som kulturminnene representerer:

«Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selyforståelse, trivsel og virksomhet» (Kulturminneloven, 1978).

Der andre lover kommer i konflikt med kulturminnevernet skal kulturminnelovens formål vektlegges. De faste kulturminnene ble satt inn i en større kontekst der de ikke kun ble forstått som enkeltobjekter med presumptiv verneverdi, men som del av (kultur)landskapet. Vernet blir derfor viktig for å beholde sammenhengen og helheten i omgivelsene. I 1990 ble det regionale ansvaret for kulturminnevernet overført fra regionsmuseene/universitetsmuseene til det politiske, regionale nivået i fylkeskommunen (Kulturminneloven, 1978, Meld. St. 35 (2012-2013), s. 6-7).

Etter endringer i kulturminneloven 3. juli 1992 (nr. 96) kom et nytt begrep inn i lovgivningen, «kulturmiljø». Dette åpnet for fredning av hele kulturmiljøer for å bevare områders kulturhistoriske egenart og verdi, noe som kommer til uttrykk i §20. Én konsekvens av å legge kulturminnevernet under Miljøverndepartementet var at det bidro ytterligere til å dreie kulturminnevernet i retning av generelt miljøvern. Dette kommer blant annet til uttrykk i Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020). Det har blitt påpekt at kulturminnevernforvaltningens miljøpolitiske tilnærming bygger på ulike miljørettslige prinsipper, som igjen legger premisser for overordnede rammer for kulturminneforvaltningen. To vesentlige prinsipper er bærekraftig utvikling og tålegrenseprinsippet (Meld. St. 16 (2019-2020), s. 5-6, Nilsen, 2003, s. 142-143). Legger vi FN sin definisjon til grunn er bærekraftig utvikling: *«En utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov»* (FN-sambandet, 2022). Tålegrenseprinsippet innebærer at det settes mål på grunnlag av naturens bæreevne. Begge disse begrepene har sin bakgrunn i miljøpolitikken, men har blitt gjennomgående i kulturminneforvaltningen. Her defineres bærekraft som en akseptabel forvaltning for dagens samfunn, uten å svekke fremtidige generasjoners behov, mens tålegrenseprinsippet defineres gjennom å sikre bevaring av et representativt utvalg av kulturminner, altså kvantitet og type (Figenschau, 2019, s. 127). Som vi skal komme tilbake til ser vi stadig tydeligere hvordan ny og abstrakt begrepsbruk har funnet veien inn i kulturminneforvaltningen. Og kontrasten er på mer enn én måte stor til Fortidsminneforeningens uttrykte målsetning som vi innledet dette kapitlet med.

4.2.1 Nye mål i kulturmiljøpolitikken

Klima- og miljødepartementet har i dag det overordnede ansvaret for politikktutviklingen, og følgelig forvaltningen av kulturmiljøet i landet. Med fokus på hele miljøer, slik det kommer til uttrykk i Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020), skriver det seg inn i retorikken rundt «Det grønne skiftet». I dette ligger en bevissthet om sammenhengen mellom mennesket, kultur og landskap. Underteksten i «Den nye kulturmeldingen», Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020), er: «Nye mål i kulturpolitikken». Tre nøkkelbegrep setter fokus for retningen i stortingsmeldingen allerede i overskriften: engasjement, bærekraft og mangfold. Begrepet kulturminner, derimot, er kraftig nedtonet. Innledningsvis påpekes det at det legges opp til en endret kurs i kulturmiljøpolitikken:

«Kulturminneforvaltningen har gått fra å ha oppmerksomhet rettet først og fremst på vern av det enkelte kulturminne til å fokusere på menneskenes og kulturmiljøets betydning for samfunnet i et langsiktig perspektiv» (s. 21).

Det påpekes at sammenhengen mellom natur og kulturmiljøet, det kulturhistoriske innholdet i landskapet, og forvaltningen av dette, skal forankres og videreutvikles i klima- og miljøpolitikken. Dette skal bygge videre på kulturminneloven. Demokratisering spesielt, men også opplevelse, er gjennomgående i hele det omfattende dokumentet.

Demokratiseringsbegrepet inneholder i stor grad referanser til frivillige, private organisasjoner, samarbeid med næringslivet og felles ansvar for kulturmiljøet. Allerede i første kapittel, kulturmiljøpolitikken, vises det til satsningen «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket», som eksempel på helhetlig forvaltning som inkluderer kulturmiljø, naturmangfold og landbruk. Det pekes videre på hvordan denne satsningen fører til verdiskapning basert på natur og kulturarv, og utgjør en ressurs for samfunnet. UKL fremholdes også som et svar på den europeiske landskapskonvensjonens vektlegging av forholdet mellom natur og kultur (Meld. St. 16 (2019-2020), s. 5-11).

Regionreformen, som trådte i kraft 1. januar 2020 kommer sterk inn i kulturmiljøforvaltningen, der fylkeskommunen har førstelinjeansvar for forvaltningen av en rekke kulturminner og kulturmiljøer. Siden 2020 overtok fylkeskommunen også behandlingen av søknader innen flere tilskuddsordninger, så som tilskudd til UKL (Meld. St. 16 (2019-2020), s. 25-26). Samtidig med at fylkeskommunene i realiteten har fått et overordnet ansvar

for kulturminneforvaltningen, påpeker Riksrevisjonen kommunenes mangelfulle grunnlag for å kunne vurdere både tap av og behov for fredning og sikring av et representativt utvalg av verneverdige kulturminner. Risikomomenter var eksempelvis manglende oversikter, og det kan legges til manglende kunnskap om feltet i mange kommuner (Meld. St. 16 (2019-2020), s. 8). Mangelen på handverkskompetanse ble også beskrevet som utfordringer for å nå 2020-målene i kulturminnearbeidet i Stortingsmelding nr. 35 (2012-2013), «Framtid med fotfeste – Kulturminnepolitikken». Kompetanse og kunnskap om og oversikt over kulturminner er grunnleggende for å ivareta og forvalte kulturminner og kulturmiljøer i den enkelte kommune. Det er også avgjørende at det er tilgjengelig kompetanse på å sette i stand og vedlikeholde kulturminnene (Meld. St. 35 (2012-2013), s. 48-62).

På det overordnede planet, viser denne gjennomgangen en dreining fra enkeltstående kulturminner mot større vekt på kulturmiljøer, og her er landskapet essensielt. Kulturen starter med og i landskapet. Satsingen «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket» illustrerer denne dreiningen godt, og vi skal derfor nå se nærmere på denne.

5 Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL) – organisering, ansvarsområder og erfaringer

UKL er en stor satsning innenfor kulturmiljøvern i jordbruket, som involverer statlige og kommunale myndigheter, samt den enkelte grunneier. Dette er en også en felles satsning mellom Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet. Landbruks-, natur- og kulturmiljøforvaltningen, i nært samarbeid med bønder og andre drivere i de utvalgte områdene, skal vurdere hvilke prosjekt som får støtte til ivaretagelse av kulturlandskapet. I stor grad vil det dreie seg om istandsetting/tilbakeføringer der de økonomiske belastningene for den enkelte grunneier ville blitt uforholdsmessig høye og det pågående forfallet ville fortsatt. Typisk eksempel er utdaterte driftsbygninger som ikke har vært i bruk på lang tid, og der alternativet gjerne vil vært rivning. Det har i hovedsak vært økonomiske og/eller driftsmessige årsaker til at bygninger, steinstrukturer og slåttemark har forfalt. Når det så gis økonomiske tilskudd er interessen stor, og det blir en «ny giv» på området, og mange søker (Landbruksdirektoratet, u.å.a).

Anerkjennelsen av kulturlandskapets verdi har vært bevisstgjørende. På den ene siden anerkjennelse av den kulturhistoriske verdien, men også den anerkjennelsen som ligger i økonomisk tilskudd gjennom UKL-midlene. Det at man kan arbeide på lønnet timebasis har trolig vært avgjørende for at flere av prosjektene har latt seg gjennomføre. Det er også slik at dersom eier ikke får noen økonomisk avkastning etter renovering, og at den kun har vært en økonomisk byrde, kan den økonomiske støtten komme opp i hele 70 %. Dette kan bety tilskudd på flere hundre tusen for enkelte eiere, men det betinger at prosjektet oppfattes som spesielt verneverdig. Samtidig skal det ikke underslås at eiere/drivere, både innenfor og utenfor det utvalgte området kan oppleve satsningen noe uforståelig, eller også urettferdig. Det kan være vanskelig å akseptere at bønder rett utenfor det aktuelle UKL-området, men med like behov, ikke har samme mulighet til å søke tilskudd til utbedring. Eller at enkeltprosjekter kan oppleves å få uforholdsmessig stor støtte, mens andre ikke får noen form for tilskudd på tross av å være del av det utvalgte området (Landbruksdirektoratet, u.å.a).

5.1 Forvaltningsnivåer UKL

Prosjektet forutsetter samhandling mellom aktører på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Hvilket ansvar de ulike forvaltningsnivåene har fremgår av forskrifter og styringsdokumenter. Kommunen skal i samarbeid med regionale faglige etater og berørte grunneiere utarbeide

forvaltningsplaner for området. Forvaltningsplanen skal beskrive verdier, utfordringer, prioriteringer og tiltak i området (jf. Forvaltningsloven §11). Den enkelte kommune har som oppgave å prioritere de tiltakene som er best egnet innenfor rammene som fremgår av forskriften, og på den bakgrunn innvilge og utbetale tilskudd. Det er likevel rom for lokal tilpasning av satser for tilskudd og prioriteringer av tiltak. Det er også kommunen som er ansvarlig for å kontrollere tilskuddsordningen, og er forpliktet til å rapportere og levere budsjettinnspill til statsforvalteren. Samarbeidet mellom kommunen og de enkelte grunneiere er vesentlig i vurderingen av tiltak i forbindelse med kommunale arealplaner, verneplaner og andre forhold som kan være av betydning. Målet er å forankre forvaltningen av UKL-områdene i kommuneplanens arealdel (Forvaltningsloven, 1967, Landbruksdirektoratet, u.å.a).

UKL er knyttet til jordbruket, og landbrukskontoret i kommunen vil i regelen ha en sentral faglig rolle i jordbruksspørsmål. De tildelte midlene fra UKL skal ses i sammenheng med andre midler fra landbruks- og miljøforvaltningen. Det er statsforvalterens landbruksavdeling som er koordinator på regionalt nivå. Det er også et nært samarbeid med statsforvalterens miljøavdeling, kulturminneforvalteren i fylkeskommunen og med Sametinget. Disse forvaltningsorganene er viktige samarbeidspartnere, dels som veiledere for kommunen og dels ved å styrke og samordne den tverrfaglige kompetansen på tvers av kommunene i fylket. Den regionale forvaltningen er vesentlig som bindeledd mellom Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet, Riksantikvaren og den aktuelle kommunen. Det er også på dette nivået budsjettinnspill rapporteres til direktoratene. Statsforvalteren er klageinstans og har ansvaret for å kontrollere tilskuddsordningen. På nasjonalt nivå er Miljødirektoratet, Riksantikvaren og Landbruksdirektoratet sekretariat for den nasjonale satsingen der landbruksdirektoratet har koordineringsansvaret. De respektive direktoratene har styringsdialog med Statsforvalteren med utgangspunkt i direktoratenes spesifikke fagområder (Landbruksdirektoratet, u.å.a).

5.1.1 Andre tilskuddsordninger

Det finnes ulike statlige tilskuddsordninger ved siden av de fylkeskommunale eller kommunale ordningene. En stor del av disse sorterer under Klima- og miljødepartementets budsjett, og blir i hovedsak administrert av Riksantikvaren og Kulturminnefondet. Det kan også gis tilskudd over andre departementer med bakgrunn i departementenes spesielle sektoransvar. Det er også mulig å søke tilskudd fra frivillige stiftelser og organisasjoner. Det

er ikke enkelt å få oversikten over mangfoldet av tilskuddsordninger, der forskjellige aktører, som Riksantikvaren, Sametinget, Kulturminnefondet, fylkeskommunen, den enkelte kommune mfl. tilbyr slike innen sine spesifikke områder. Dersom man eier eller forvalter et kulturminne, kan man søke tilskudd til eksempelvis sikring, restaurering eller skjøtsel fra Riksantikvaren, som er et statlig direktorat med ansvar for forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer. Sametinget vil bidra til at samiske kulturminner synliggjøres, formidles og istandsettes som en ressurs for allmennheten og de samiske samfunnene. Kulturminnefondet er en statlig tilskuddsordning, som skal være et lavterskeltilbud for private eiere av verneverdige kulturminner. Fondet kan gi økonomiske tilskudd til et bredt utvalg av kulturminner, eksempelvis bygninger og kulturlandskap. Også frivillige lag og foreninger kan søke midler fra Kulturminnefondet. Kulturminnefondet tildeler tilskudd til statlige, regionale og kommunale prosjekter, samt til private stiftelser og fond (Kulturminnefondet, u.å., Riksantikvaren, 2019a, Sametinget, 2022).

UKL er et eksempel på et statlig prosjekt. Et annet relevant eksempel er «Redningsplanken», som er en fylkeskommunal tilskuddsordning, som i hovedsak skal være en «førstehjelp» til verneverdige bygninger og anlegg i Troms og Finnmark. Dette for å hindre videre forfall i påvente av at det settes i gang en søknadsprosess om tilskudd fra andre instanser. Det kan også tildeles midler til hastetiltak med stor effekt i påvente av omfattende restaurering. Naust, skjåer og fjøs prioriteres, og midlene fordeles av Troms- og Finnmark fylke. Siden ivaretagelse av kulturminner, kulturutveksling og kulturarv også ansees som et globalt ansvar, er det mulig å søke EØS-midler som er øremerket til dette formålet. Disse midlene er tilgjengelig via åpne utlysninger etter prosjekter, der økt forståelse for minoriteters kulturarv nevnes spesielt (Meld. St. 35 (2012-2013), s. 59).

5.2 Kulturforvaltningens språklige diskurs

Som nevnt er det ikke enkelt å få oversikt over mangfoldet av ulike tilskuddsordninger og hvilke departementer, instanser, statlige og private fond og organisasjoner som kan være aktuelle i det enkelte tilfellet. Det gjør det ikke enklere at språket innenfor dette feltet er akademisk, byråkratisk og ofte abstrakt, og at begrepsinnholdet ikke er tydelig, men tvert imot kan forstås forskjellig alt etter hvor mye den enkelte kan ha erfaring med språkbruken fra tidligere. Gjennomgående i Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020), er private eieres ansvar og medvirkning, som avgjørende i kulturminneforvaltningen.

Som kjent består enhver kommunikasjonssituasjon av en avsender og en mottaker av et budskap. Som allerede antydnet – og vist – kan den språklige diskursen innenfor feltet ha preg av en elitistisk begrepsforståelse, som mange vil oppfatte som utilgjengelig eller fremmedgjørende utenfor de aktuelle instansene og fagfeltene. Dette er spesielt problematisk all den tid at fagfeltet som stortingsmeldingen omfatter, så tydelig fremholder «alles» ansvar. De distanserende perspektivene på samtid og fortid er gjennomgående, og språket har ofte karakter av å være abstrakt og erfaringsfjernt. Som framstillingen over reflekterer, gjelder dette gjennomgående for dokumenter og utredninger fra eksempelvis Riksantikvaren, Miljøverndepartementet og også innenfor lokal og regional kulturminneforvaltning. Uttrykksmåtene og begrepene brukes uten at det blir tydelig hvordan disse viser seg i praktisk og konkret virkelighet (Figenschau, 2019, s. 122). Språket vil derfor kunne stå i veien for budskapet. Det kan oppleves fremmed å argumentere med tålegrenseprinsippet i en søknad om å få tilskudd til å istandsette et naust.

Begrepet bærekraft, som har fått et eget kapittel i stortingsmeldingen, kan også være vanskelig å få et konkret innhold av innenfor kulturminnevernet. Det har gått «inflasjon» i begrepet, som brukes i nær sagt alle sammenhenger for å gi inntrykk av ansvarlig ressursbruk. Et kulturminnes ressurs er sammensatt, og omfatter både det abstrakte og konkrete. I introduksjonen i kapittel 9 i Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020), om bærekraft, heter det: «*Bærekraftig utvikling innebærer at behovene til mennesker som lever i dag skal dekkes uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov*» (s. 50). Det er ikke selvfølgelig hva som til enhver tid vil være dagens behov, hvilke behov det gjelder, og for hvem. Det vil også være vanskelig å konkretisere hva som vil være kommende generasjoners (minste)krav til behovstilfredsstillelse når det gjelder tilgang til og forvaltning av kulturminner. Kulturminneforvaltningens tre nøkkelbegrep: engasjement, bærekraft og mangfold høres fine ut, men gir utydelige rammer for hvilket innhold det forventes man skal navigere etter. Dette kan skape usikkerhet, ikke minst med tanke på kulturminner som ikke nødvendigvis opptrer som integrert del av et kulturmiljø.

Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020) har som nevnt «Nye mål i kulturminnepolitikken» som undertittel. Noe av det nye her er de gjentatte påpekninger av hvordan kulturminnevern og næringsvirksomhet bør finne sammen. «*Kulturarven er en samfunnsressurs som i større grad*

bør brukes for å utvikle livskraftige lokalsamfunn og som grunnlag for næringsutvikling» (s. 58). Tilsiktet eller ikke, kan dette tolkes som en tendens til å se på kulturminneforvaltning som et middel heller enn et mål i seg selv. Det antar karakter av kommodifisering, der kulturminnets verdi blir knyttet opp til mulighetene for økonomisk inntjening (Meld. St. 16 (2019-2020), s. 58-61). Arkeologen Ingar Figenschau (2019) peker på at det er et «[...] gjennomgående fravær av konkret omtanke for og diskusjon av kulturminnene selv – hva de er og hvordan de framtrer- i de mange utredningene» (s. 122).

Kulturminneloven framholdt i hovedsak statens ansvar, mens Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020) fremholder alles ansvar. Statens ansvar for kulturminnevernet er i langt større grad blitt rollen som tilrettelegger (Meld. St. 16 (2019-2020), s. 8). Uforpliktende beskrivelser av kulturminners verdi, betydning og forvaltning er gjennomgående og kulturminnene knyttes gjerne opp til ressurser for verdiskapning (Figenschau, 2019, s. 122). «Alles ansvar» er også utydlig. Hva menes med at alle har et ansvar, og hvordan kan dette ansvaret komme til uttrykk? Det kan virke som det betyr stor grad av privatisering, der kommunen i samarbeid med private eiere, næringsliv og opplevelse (kapital og turisme) skal forvalte kulturminnevernet. Samtidig pekes det på manglende kunnskap om feltet i mange kommuner. Dette igjen har ført til manglende registrering og systematisering, som i realiteten betyr at selve grunnlaget for hvordan kulturminnevernet kan ivaretas ikke er til stede i mange kommuner.

Det trenger derfor ikke være mangel på interesse eller vilje til å ivareta kulturminnevernet, men kunnskapsmangel, som kan få store konsekvenser. Et ødelagt kulturminne kan i regelen ikke tilbakestilles. Arealplanen i kommunen er viktig, noe som også påpekes i stortingsmeldingen. Det gjelder bosetting, næringsvirksomhet osv. Det er altså viktig for kommuneøkonomien. Det vil i mange tilfeller være en kommune uten faglig kunnskap på kulturminnefeltet som skal gjøre seg kulturminneforvaltningsmessige vurderinger, som kan komme i konflikt med eksempelvis arealplaner og næringsvirksomhet. I Kvæfjord er det pr. 2022 ikke kultursjef, heller ingen kulturminneplan. Den skal etter planen komme i 2023. Dette gjelder også for en del andre kommuner.

Det er en tydelig målsetting innenfor kulturmiljøforvaltningen, slik vi leser Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020), at forvaltningen av kulturmiljøet skal oppleves som et personlig ansvar og

gjennom dette føre til et engasjement hos den enkelte borger. Det er derfor av interesse å få innblikk i hvordan dette kan komme til uttrykk fra lokale informanter; informanter: som har et nært forhold til et utvalgt kulturlandskap av nasjonal interesse, slik som kulturlandskapet Skallan-Rå.

6 Hvordan få folk i tale? En metodisk introduksjon

I et kulturmiljøvernprosjekt, som UKL, er samarbeid med den enkelte grunneier avgjørende. Det er derfor av interesse å få et innblikk i hva grunneiere og andre som har tilknytning til landskapet opplever som verdifullt, og hvordan de forholder seg til det utvalgte landskapet de på forskjellig måte har et forhold til. Det uformelle intervjuet ble valgt som metode for å kunne belyse dette i noen grad.

6.1 Kvalitative analysemetoder og «Grounded Theory»

Som vi har sett legger altså kulturmiljøpolitikken langt større vekt på lokalmiljøenes engasjement og forvaltningsansvar. Prosjekter, som UKL, viser denne tenkningen i praksis. Dette på tross av at prosjektet var påbegynt før den nye kulturmiljøloven trådte i kraft. Jeg har derfor sett det som viktig og interessant å få innsikt i hvordan lokalbefolkningen i Skallan-Rå opplever og verdsetter sitt kulturmiljø, og hvordan samhandlingen innenfor kulturminnevernet mellom lokalbefolkning og fagmyndigheter viser seg i praksis. For å en slik innsikt har jeg valgt å bruke intervju som metode, men før jeg kommer eksplisitt inn på det finner jeg det relevant å si litt om kvalitative analysemetoder generelt.

Kvalitative analysemetoder er i hovedsak samfunnsvitenskapelig forskningsmetoder som ikke nødvendigvis leter etter fasitsvar med to streker under, men heller beveggrunner og større innsikter i holdninger og erfaringer. Dette til forskjell fra kvantitative metoder, som i stor grad behandler problemstillinger der det kan gis nominelle svar. Kvalitativ analyse kan omfatte forskjellige typer kildekritiske metoder, og vil kunne være viktige i forbindelse med diskursanalyse der systematiske og inngående studier tar sikte på å forstå hvordan strukturer og tankemønstre kommer til uttrykk og fungerer. Dette er noe jeg vil komme tilbake til i drøftingsdelen av oppgaven. I regelen vil kvalitativ innholdsanalyse innebære systematisering av utvalgte tekstsitater eller annen type innholdsmateriale med mål om å belyse spesifikke problemstillinger. Eksempler kan være hvilke fortellinger, holdninger og verdier informantene kan bringe til torgs (Grønmo, 2015, s. 142).

Kunnskap oppnås også gjennom kroppslige, sensoriske erfaringer. Kroppen er både det kognitive og det eksistensielle kulturgrunnlaget. Gjennom deltakende fordypning, der vi er i landskapet og blir fysisk og følelsesmessig berørt av det oppnår vi en annen type kunnskap enn den vi tilegner oss i et laboratorium eller på et kontor. Oppfatningen begynner i den før-

objektive materielle og subjektive menneskekroppen og ender med landskap og ting vi omgir oss med (Bender, Hamilton, og Tilley, 2007, s. 8). Min fenomenologiske vandring i kulturlandskapet Skallan-Rå er et eksempel på et slik kvalitativt inntak til landskapet, til forskjell fra en mer objektiv beskrivelse og kartfesting av topografi, ressurser og kulturminner.

En slik kvalitativ tilnærming, hvor også intervju finner sin plass, kan sies å være forankret i det som gjerne omtales som «*Grounded Theory*», der datainnsamlingen og analysene gjøres parallelt. Dette forutsetter en teoretisk tilnærming «nedenfra» som tar utgangspunkt i informantenes egne erfaringer og perspektiver, som igjen gir grunnlag for analyser og undersøkelser. Den egner seg derfor best for åpne og undersøkende problemstillinger. Vi kan si at «veien blir til mens man går» i den forstand at dataene fra informantene blir bakgrunn for teorien som kommer som følge av datainnsamlingen, der konsepter eller ideer framkommer. Eksempelvis kan det vise seg at tilknytningen til et bestemt landskap har betydning for individers identitet, eller at bevisstheten om tidligere generasjoners slit fører til sterk pliktfølelse for etterkommerne. Innenfor denne teorien brukes betegnelsen «teoretisk utvelging» for å forklare valget av eksempelvis informanter. I tolkningsprosessen vil fokuset være på likheter og forskjeller i informasjonen fra de lokale informantene for å få frem nyanser og variasjoner. Det vil være et mål å få til en sammensetting av et utvalg, som kan reflektere så stor variasjon som mulig innenfor det temaet som skal studeres. I denne sammenhengen betyr det et så bredt utvalg informanter som mulig innenfor en begrenset gruppe (Dalen, 2011, s. 42-43, Strauss og Corbin, 1994, s. 273-274).

Uavhengig av hvilke typer kilder som inngår i en kvalitativ undersøkelse og analyse, vil forholdet til dem innebære en type nærhet og sensitivitet. Dette kommer gjerne til uttrykk ved at forskeren og kildene ofte samarbeider nært og direkte. Dette forholdet har konsekvenser for hvordan de innsamlede data blir forstått og tolket. Flexibiliteten i eksempelvis intervjuprosessen gir en større mulighet for relevante tolkninger ved at datainnsamlingen kan styres slik at det innsamlede resultatet blir mest mulig dekkende for problemstillingene forskeren vil belyse. På samme tid vil de innsamlede data i denne fleksible analysemodellen kunne bli lite enhetlige, og faren er at resultatene kan få relativt begrenset gyldighet (Grønmo, 2015, s. 145-146).

6.2 Intervju som metode

Begrepet intervju betegner en «utveksling av synspunkter» mellom to mennesker som samtaler om felles tema, med det formål å få så utfyllende informasjon som mulig. Intervju kan innebære alt fra helt strukturerte, faste spørsmål - og svarkategorier - til uformell innsamling av opplysninger. Et intervju kan derfor være telefonintervjuer der det blir spurt om partitilknytning i forbindelse med valg, forskjellige forbrukerspørsmål eller på motsatt side, lengre uformelle intervjuer om personlige livserfaringer. Valg av intervjumetode vil være betinget av temaet som ønskes belyst. Fellesnevneren vil likevel være den menneskelige stemmen (Dalen, 2011, s. 13-14).

6.2.1 Uformelt intervju

Metodisk har jeg tatt utgangspunkt i mer spesifikt kvalitative data, basert på lokale informanter som kilde. Som intervjumetode har jeg valgt uformell intervjuing. Denne formen for kunnskapsinnhenting foregår ved at forskeren har valgt de tema som skal inngå i samtalen. Plan for intervjuet må være så omfattende og spesifikt at forskeren får relevant informasjon samtidig som det forutsettes at metoden er fleksibel og at samtalene kan ta uforutsatte vendinger alt etter intervjuobjektets informasjoner og ståsted. Forskeren som intervjuer må utforme eventuelle oppfølgingsspørsmål ut fra tolkning av svar (Grønmo, 2015, s. 167). Det forutsettes at intervjuet skal ha preg av å være en toveiskommunikasjon der forskeren og informanten samtaler om tema, og man må være bevisst at begge parter har sin erfaringshorisont med inn i situasjonen.

Filosofen Gadamer kaller dette for førforståelse, som innebærer meninger og oppfatninger vi har på forhånd, og som vil være med inn i kommunikasjonsprosessen (Olsen, 1997, s. 111-113). Førforståelsen, og bevisstheten om denne, vil være viktig for å forstå og tolke informantens uttalelser. Målet for forskeren må derfor bli å anvende egen førforståelse på en måte som gir best mulig forståelse av informantens opplevelser og synspunkt. I det uformelle intervjuet vil samtalen være en kreativ prosess og ikke en ramme av strengt skjema for spørsmål og svar (Dalen, 2011, s. 16-17). Det vil derfor være spesielt viktig å være seg bevisst egen førforståelse, slik at det i intervjuet ikke dreier samtalen bort fra informantens horisont i retning av forskerens. Filosofen og fenomenologen Edmund Husserl anvender begrepet livsverden, som omfatter individets subjektive opplevelser. Dette begrepet gir god mening innenfor en kvalitativ forskningstilnærming fordi fokuset rettes mot opplevelsesdimensjonen

(Dalen, 2011, s. 18). Sosiologen Aksel Tjora har i denne forbindelsen pekt på hvordan perspektiver fra fenomenologiens fokus på opplevelse og fortolkning er relevante innenfor kvalitativ analyse. Sentrale begreper som livsverden sier noe vesentlig om at alle har verdier som forteller noe om hvem vi er, og at dette også henger vesentlig sammen med mennesker vi har et nært forhold til. Det er dette som kalles intersubjektivitet (Tjora, 2021, 06:10-07:20).

Det er viktig å ha et mål om hva slags informasjon intervjuene er ment å avdekke, og hvordan intervjuet utvikler seg vil avhenge av respondentens informasjon og kommunikasjonen mellom forsker og respondent (Grønmo, 2015, s. 167-168). Uforutsatte forhold som måtte oppstå vil kunne forbedre intervjuopplegget, både når det gjelder eventuelle empiriske funn og metodologiske erfaringer under intervjuene. Det vil derfor være begrenset hvor detaljert gjennomføring og kunnskapsinnsamling vil kunne planlegges (Grønmo, 2015, s. 167). På denne måten innsamles og analyseres nye data gjennom samtalen med intervjuobjektet, da tolkningen av respondentens svar gir bakgrunn for nye spørsmål. Dette i seg selv er en form for analyse (Grønmo, 2015, s. 172).

Etter å ha gjennomgått intervjuene bør det foretas en utvelgning og registrering av relevant innhold med bakgrunn i tematikken fra forberedelsene til intervjuene. Disse kriteriene kan bli revurdert etter som innholdet blir registrert og vurdert. For en videre narrativ analyse betinger det at metoden må være fleksibel av hensyn til informantene, slik at den må kunne justeres i løpet av datainnsamlingen (Dalen, 2011). Det ligger i sakens natur at fokuset vil være på informantenes personlige fortellinger heller enn en streng struktur. Metoden ble nettopp valgt fordi informantene kommer til ordet slik det føles naturlig for dem, og at det gjennom det uformelle intervjuet legges til rette for å få frem subjektive erfaringer og holdninger. Informantene er innforstått med tematikken og at det er deres genuine erfaringer som ønskes belyst. Derfor er de ovennevnte tema presentert i innledende samtaler, og at intervjuer i størst mulig grad har en aktivt lyttende rolle i samtalen.

I disse intervjuene er målet å få innsikt i hvilket forhold informantene har til landskapet, hva de opplever som spesielt verdifullt og hva de forstår med UKL og/eller på hvilken måte UKL eventuelt har påvirket dem. Det er enkeltpersoners egne opplevelser av kulturlandskapet og verdisettingen av det som er fokus. Videre er det et mål å få et innsyn i hvilken grad de lokale informantenes oppfattelse korresponderer med fagmyndigheter og de kulturmiljøpolitiske verdisettinger og om hvordan UKL eventuelt påvirker lokalbefolkningens syn på landskapet

de er omgitt av. Denne formen for kunnskapsinnsamling vil hele tiden måtte ta hensyn til den enkelte informantens referansebakgrunn, personlige forhold og måte å uttrykke seg på.

6.3 Intervjusituasjonen, teori og praksis

Det har vært personlig kontakt med alle informantene i forkant. De har fått vite målet med intervjuene og temaene som ønskers belyst, noe som har blitt gjentatt i innledningen i selve intervjusituasjonen. Intervjusituasjonen har vært samtaler ansikt til ansikt, over telefon eller som Microsoft Teams-møter, og det har blitt tatt notater underveis. De fleste informantene og intervjueren er oppvokst i dette landskapet og kjenner derfor hverandre i større eller mindre grad. Det er derfor sannsynlig at det er stor grad av felles førforståelse. Dette har gjort at kommunikasjonen har flytt relativt uanstrengt. Samtidig viste det seg at flere av informantene hadde liten eller ingen kunnskap om UKL, så da samtalen kom inn på UKL-prosjektet kunne samtalen stoppe opp, og prosjektet måtte belyses. Informantene var svært forskjellige. Noen snakket uten avbrytelser og hadde mye på hjertet. Andre forventet at det vil komme nye spørsmål, og stoppet opp når de hadde fortalt om ett tema og tok ikke initiativ til å komme inn på andre. Justeringer ble foretatt i intervjusituasjonen og gjennom hele prosessen. Det uformelle intervjuet gjorde at de enkelte intervjuene fikk et svært individuelt uttrykk. Denne intervjumetoden forutsetter en stor grad av fleksibilitet, som er en svært krevende prosess i praksis, og må løses i sanntid.

Det nære kjennskapet til de fleste av informantene kan selvfølgelig problematiseres. Det kan være nærliggende å tenke at informantene kunne komme til å svare det han eller hun forventer at intervjueren vil høre. Samtidig var det informanter som sannsynligvis ikke ville latt seg intervju hvis informant og intervjuer ikke hadde hatt kjennskap til hverandre i forkant. Det ble viktig å presisere at informantene måtte svare det de faktisk mente, og at det ikke lå forventninger om at de skulle ha satt seg grundig inn i tematikken rundt eksempelvis UKL. Det at informantene omfatter mennesker som både ferierer, bor og/eller arbeider i dette landskapet er en forskjellighet som gjør deres erfaringer relevante og interessante. I intervjusituasjonen har det vært viktig å være bevisst på at oppfølgingsspørsmålene var åpne og undrende, slik at svarene ikke ble dreid i en bestemt retning.

Informantene har i ettertid fått lese samtalenotatene slik at det ikke har oppstått misforståelser. Flere av informantene har ønsket å gjøre tilføyelser til det som ble sagt. For noen ble intervjuet utgangspunkt for å tilegne seg kunnskap om UKL-prosjektet, og har siden kommet

på ting de syntes var viktige å få kommunisert. Tematikken, som var forberedt som spesifikke spørsmål, ble i ettertid komplisert å oppsummere. I samtalene ble temaene ustrukturert, som eksempelvis innskudd i andre tema, eller belyst i andre sammenhenger enn forventet.

Eksempelvis ble forholdet landskap og identitet så sammenvevd at de i etterarbeidet har blitt behandlet under felles overskrift. Identitet går i realiteten igjen innenfor alle tema i samtalene. Hva enten det gjelder forholdet til landskapet, kulturarven, politikk osv. Det ble vanskelig å gi en så strukturert oppsummering som var forberedt i forarbeidet til intervjuene. Intervjuene er i sin helhet samlet i appendikset.

7 Lokale stemmer

I utvalget av informanter er det representanter fra fire generasjoner og begge kjønn. Alle har på forskjellig måte tilknytning til landskapet.

7.1 Lokale informanter fra fire generasjoner

UKL-prosjektet ble valgt fordi det er et bevaringsprosjekt som har det nære samarbeidet mellom fagmyndigheter og grunneiere som premiss. Siden prosjektet i denne sammenheng innebærer et større kulturlandskap, i tråd med «den nye kulturmiljømeldingen», er det av interesse å trekke frem holdninger og erfaringer fra mennesker som har en personlig tilknytning til landskapet. Utvalget av informanter er begrenset, men gjenspeiler tilstrekkelig variasjon innenfor tematikken jeg ønsker å få belyst (Dalen, 2011, s. 43). Det begrensede antallet vil ikke være nok til å kunne generalisere, men vil kunne gi stemme til enkeltpersoners forskjellige erfaringer i det samme landskapet. Kanskje kan det også avdekkes noen fellesnevner på tvers av generasjoner og erfaringsbakgrunn?

Informantene er født mellom 1935 og 1998. Dette representerer en periode der jordbruket, og samfunnet som helhet, har vært i rivende utvikling på de fleste områder. Samtlige informanter har familiær tilknytning til landskapet. De fleste har familiehistorie, som strekker seg over flere generasjoner. En er inngiftet i en familie med røtter i området. Den eldste informanten har vokst opp i dette landskapet og erfart hvordan informantens foreldre drev småbruket uten tilgang på maskiner, og da det var en begivenhet å ta en tur til nærmeste by (Harstad) en gang i året. Den yngste har nettopp flyttet til området og er oppvokst med internett og sosiale medier. En driver i dag aktivt jordbruk. En bor i landskapet, men forpakter bort jorda. To av informantene har vokst opp i landskapet, men bruker det i dag som feriested. Noen er direkte involvert i spesifikke UKL-prosjekt, mens andre har et mer eller mindre perifert forhold til prosjektet.

7.2 Beskrivelse av landskap

Når informantene beskrev landskap generelt, la de i hovedsak vekt på det rurale og/eller naturgitte landskapet, som tilnærmet synonymt med landskap. Informantene bruker adjektiver som, vakkert, fredfullt og frodig. Et interessant funn var at det fenomenologiske landskapet ble vektlagt, slik det fremstår mest mulig uberørt. Noen av informantene brukte et følelsesladet, personlig språk, der de beskrev landskapet «innenfra»: «[...] jeg forbinder det

med noe visuelt, noe jeg kan se og ta inn gjennom blikket. Og naturen selvsagt, med alle sanseinntrykkene det gir (lukt, lyd, fugleliv osv.)» (Informant: 4). Andre brukte et mer distansert språk og beskrev landskapet i mer nøytrale termer: *«Jeg forstår landskap som et begrep som beskriver et geografisk område som begrenses av å ha naturlige og kulturelle elementer som er avgjørende for områdets beskaffenhet»* (Informant: 6). Landskapet ble fra flere av informantene beskrevet som bestandig. Det ligger der som det alltid har gjort. Flere av informantene pekte på at landskapet har blitt tatt for gitt, og at de ikke har reflektert videre over det. Dette må ikke forveksles med ignoranse, og ut fra en fenomenologisk tankegang kan det tvert imot understreke landskapets betydning som ontologisk gitt (til-hånden). Det vil si at man har en «levd» befatning med landskapet, at det utgjør en trygg ramme for tilværelsen, så å si, og at det derfor ikke er gjenstand for bevisst oppmerksomhet eller bekymring. Landskapet er en selvfølgelighet, som vi har en overlevert og aktivt innarbeidet atferd og forhold til (Olsen, 2023, s. 5-6).

7.2.1 Beskrivelse av landskapet Skallan-Rå

Når informantene beskrev det spesifikke landskapet Skallan-Rå, fikk kulturlandskapet en langt større plass. Det fremheves at det viser tegn på menneskelig aktivitet fra langt tilbake i historien. Tidligere jordbruk har satt sitt preg på landskapet, og at dette fortsatt er synlig ble trukket frem som særlig verdifullt. Som eksempel nevnes spesielt sommerfjøsene som skilte innmark og utmark, de gamle teigene og steingjerdene som skilte eiendommene, og som fortsatt er tydelig i landskapet. Videre påpekte informantene verdien av et levende jordbruk også i dag, og at de som nå driver tar vare på særpreget. To steinkaier som forteller om en tid da også fisket var viktig næringsvei i området har nylig blitt restaurert, og er godt synlig i landskapet. Disse er det flere som trakk frem. En av informantene viste til menneskene som bor og agerer i landskapet i dag, og viktigheten av å forvalte kulturmiljøet: *«Jeg setter pris på alle folka og gruppene i bygda som er opptatt av å føre kulturarven i landskapet her videre»* (Informant: 7). Dersom vi inkluderer menneskene på denne måten utvides landskapet og kulturmiljøet til å gjelde dagens samfunnsmessige, psyko-sosiale og eksistensielle aspekter (som ramme for det nære, det kjente). Når det gjelder kulturlandskapet Skallan-Rå er menneskelig aktivitet også en forutsetning for å bli valgt ut, og dette gjelder både den fortidige, nåtidige og fremtidige bruken av landskapet.

Den nye kulturmiljømeldingen har spesielt fokus på hele kulturmiljøet, og det er også noe som fremheves av informantene. Selv om enkelte trekker frem spesielle ting, slik som sommerfjøs og steingjerder, er det den plassen disse spesifikke objektene har som integrerte deler av hele kulturmiljøet, som gir verdi.

7.3 Identitet og landskap

Menneskelig aktivitet er en del av landskapet, og for individet som lever i landskapet er de minste særegenheter kjente steder, og blir en del av individets biografi. Alle lokaliteter og landskaper bærer i seg sosiale og personlige minner. Hverken tid eller rom kan forstås isolert fra sosiale praksiser. En kjent plass er derfor tett sammenvevd med tidligere erfaringer (Tilley, 1994, s. 27).

«Jeg vokste opp på Strand der vi drev sauebruk og potetproduksjon. Sauer på beiting, innhøsting og annet som følger med et gårdsbruk. I dette området drev jeg idrett og lek hele året. Jeg kjenner eiendommene i området godt» (Informant: 2).

Flere peker på hvordan landskapet handler om identitet og tilhørighet, der minner og opplevelser er knyttet til landskapet. Felles for informantene er hvordan minner fra barndom raskt kommer opp som tema i samtalene om landskapet: *«Det var her jeg lekte mye og fikk venner»* (Informant: 1).

En av informantene nevner sommerfjøsene, som i hovedsak var kvinnenenes domene. Kyrene ble melket der to ganger om dag, noe som en av informantene har erindring om og forteller hvordan dette var morens «fristed» i en svært lang og krevende arbeidshverdag.

«Jeg var ikke gammel før det gjorde så sterkt inntrykk på meg at min mor aldri fikk sitte ned. Hun var redd for at noen skulle se at hun satt seg ned noen minutt. Det var skamfullt å bli tatt i lediggang ... Men sånn var det jo for alle kjærringer» (Informant: 1).

Den samme informanten reflekterte over hvordan samarbeidet og fellesskapet i nabolaget var en forutsetning tidligere (fig. 15):

«Jeg husker at alle hjalp hverandre. Det var ikke sånn at alle hadde råd til hest. Derfor delte naboer på hesten. Sånn var det med alle ting. Naboer delte. Det er ikke så mye av dette nå, tror jeg. Nå er man mere hver for seg» (Informant: 1).

Figur 15. Osvald Hagen med nabolagets «felles» vær, «Bruse» ca. 1970. Foto: ukjent

To av informantene beskrev landskapet i lyriske, religiøse termer, som «Hellig grunn» (Informant: 3 og 4). Den ene hadde fått dette forholdet til landskapet etter en samtale med sin bestefar da informanten var ti år gammel, og bestefaren innprentet verdien av jorda:

«Min bestefar sier: «Hva du enn gjør, må du aldri selge jorda. Du vet aldri hva som kan skje, og en dag vil du eller dine barn trenge å dyrke egen mat». Dette satt seg fast i meg. Jorda ble Hellig for meg, og følelsen har aldri sluppet taket» (Informant: 3).

Dette er eksempel på intersubjektivitet, der det personlige forholdet til jorda er nedarvet fra tidligere generasjoner og/eller holdningene i miljøet rundt individet. Den innstendige oppfordringen om å ta vare på jorda oppleves fortsatt som en forpliktelse, og har noe av sin bakgrunn i kunnskapen om slitet som ligger bak tidligere generasjoners arbeid med jorda, og

at dette slitet i stor grad var motivert av å trygge etterslekten. Tidligere generasjoners slit er ikke kun teori og muntlige overleveringer (fig. 16). Steingjerder og rydningsrøyser ligger som synlige arkeologiske manifestasjoner på dette slitet, og en påminnelse om å respektere og verdsette de anstrengelser som dagens generasjon høster fruktene av. Informant: 1, uttrykker at et eventuelt salg vil føles som et svik. Et svik også mot for lengst døde familiemedlemmer.

Figur 16. Tre generasjoner i felles arbeid med hesjing på Strand. Fra venstre; Helmine (Mina)Hagen, Hjørdis (Molla)Hagen og Else Hagen ca. 1950. Foto: ukjent

Disse eksplisitte uttrykkene for båndene informantene føler de har til landskapet og det nære, kan også leses som uttrykk for at disse båndene er i ferd med å forvitne; en forvitring som kanskje har pågått lenge. Frykman og Löfgren har skrevet innsiktsfullt om hvordan det nye industrikapitalistiske og moderne verdensbilde som vokste frem fra slutten av 1800-tallet forandret mye, også forholdet til tid og rom. Det gamle bondesamfunnet hadde forholdt seg til landskapet som syklisk, og der arbeidet ble organisert etter årets skiftninger. Livssyklusen til dyr og planter var bestemmende for de oppgaver som måtte gjøres; hver til sin tid. Det moderne livet endret på dette, og forandringen det moderne førte med seg skapte også en større avstand mellom arbeid og fritid, produksjon og forbruk, og hva som ble oppfattet som natur. Når naturopplevelsen ikke nødvendigvis blir intimt knyttet til produksjon, ble den etter hvert forbundet med fritidsopplevelser. Dette betyr at naturopplevelsen innenfor det nye moderne samfunnet kan bli tilskrevet kompensatoriske kvaliteter, der opphøret av det tradisjonelle livet erstattes av eksempelvis et romantisert forhold til det gamle

bondesamfunnet, bygda, og nasjonen. Naturen blir stedet for et sanselig og emosjonelt «påfyll» (Frykman og Löfgren, 1994, s. 71-72). Dette kommer også til uttrykk hos informantene.

Landskapet ble beskrevet som stedet for rekreasjonsmuligheter og erfaringer informantene hadde hatt i landskapet; da spesielt i utmarka. Eksempelvis gode minner om turer i marka på ski om vinteren, bærplukking om høsten og ellers det å være i marka til alle årstider. Dette gikk igjen hos flere av informantene. Og også her var erfaringene gjerne knyttet til gode barndomsminner:

«[...] er mine beste naturminner nettopp fra Kvæfjord og Skallan-Rå. Fra bading i fjæra og jordbærplukking på jordene nedenfor veien, til lek i innmarka og både ski og gå-turer på kulturstien» (Informant: 7).

Kulturstien ble også trukket frem som viktig fordi den har gjort marka lettere tilgjengelig: *«Jeg er også veldig glad for kulturstien som er anlagt i marka, den gjør det lettere å ta seg fram, lettere å kjenne seg trygg, mindre sjanse for å gå seg vill» (Informant: 4).*

Informantene er generelt samstemt i beskrivelser og holdninger til landskapet. Naturen trekkes frem som noe som kan tolkes som fenomenologisk verdifullt, ved at det er knyttet sanselige erfaringer til stedlige naturopplevelser. Kontinuiteten i jordbruk opprettholdt gjennom tidligere generasjoner fremheves, samtidig med stolthet over at det fortsatt drives aktivt jordbruk. Når informantene trekker frem spesielt verdifulle elementer er det disse aspektene som går igjen: Naturen, spor etter tidligere generasjoner og tilhørigheten til landskapet.

7.4 Forhold til UKL

Når det gjelder UKL-prosjektet varierer kunnskapsnivået og interessen. Generelt kan det synes som prosjektet oppfattes som ganske uvesentlig for de som ikke selv er personlig engasjert i konkrete prosjekter. Det angår dem i liten eller ingen grad, eller er helt ukjent: *«Ungdommens kulturlag?» (Informant: 6).*

«Helt ærlig så forbinder jeg ikke noe med det. Nå bor jo ikke jeg fast på stedet og leser lokalaviser o.l. så mye informasjon kan nok glippe for meg. Siden dette med UKL er ny kunnskap for meg, har jeg ikke rukket å reflektere så mye» (Informant: 4).

For de som er personlig engasjert i eksempelvis restaureringsprosjekter er UKL av avgjørende betydning, og de bruker svært mye tid og ressurser på det: «UKL-midler redder gammelt kulturlandskap» (Informant: 3).

Grunneierne påpeker viktigheten av at kommunen er en drivkraft sammen med grunneierne, og at grunneierne opptrer omforent. De er sammen om å begrunne og sammenfatte søknader. De så også hvilke muligheter dette ga for en oppgradering av eiendom, bygninger og av landskapet generelt, samtidig som det også ligger en sterk forventning om å ta ansvaret for kulturlandskapet i fremtiden. Det har også blitt større kunnskap om UKL de siste årene:

«Jeg ser jo at de første åra var det få søkere. Kommunen, styret og noen få andre, de som hadde vært med og forstått systemet. De var jo med. De siste årene har det vært fler og fler. Flere skjønner hva dette er og ser mulighetene innenfor UKL» (Informant: 5).

Tilskudd av midler fra UKL gir muligheter som ellers kanskje ikke ville latt seg realisere. Samtidig er det usikkerhet forbundet med restaurering av eldre bygninger og anlegg. Ofte kan arbeidet vise seg å bli mer omfattende og derigjennom mer kostnadskrevenne. Som grunneiere må de stå ansvarlig for større eller mindre del av arbeidet, som må finansieres gjennom egeninnsats og/eller i kroner og øre.

7.5 Kulturminner angår oss

Hva som har blitt forstått som kulturminner, og hvordan disse har blitt omtalt, kategorisert og tolket har endret seg over tid. Hva man ser er ikke tilfeldig, heller ikke innenfor arkeologien (Myrvoll, 2010, s. 81).

Professor i kulturarv og museologi Laurajane Smith problematiserer begrepet (kultur)arv og hevder retorisk at det ikke er noe som heter arv. Utsagnet er ment å rette søkelyset mot en arvdiskurs som har vært preget av en hegemonisk vestlig elitekultur som har vært førende for det som tradisjonelt har blitt tillagt verdi, ofte representert ved gamle bygninger, gjenstander og steder som gjerne assosieres med en storslått fortid. Smith peker på at dette har vært med på å tilsløre den sosio-kulturelle praksisen, som hun beskriver som «den autoriserte arvdiskursen». Denne hegemoniske diskursen er preget av verdisynet til arkeologer,

historikere, arkitekter og andre eksperter, og har med bakgrunn i nasjon og klasse og blitt en selvhenvisende diskurs med et sett av konsekvenser (Smith, 2006, s. 11).

Det er verd å merke seg at Smiths forskning tar utgangspunkt i Australia og USA, og retter søkelyset mot grupper, som eksempelvis urbefolkning og afro-amerikanere, som har vært undertrykt i samfunnet. Det kan derfor ikke uten videre overføres til norske forhold. Det er likevel interessante likheter, og felles dynamikk innenfor en del relevante tema. Som vi har vært inne på foran, var det også i Norge det tidligere borgerskapets verdisyn som kom til uttrykk. Det var innenfor denne sosio-økonomiske klassen relevante faglige eksperter ble rekruttert fra, til langt opp mot vår tid. Det var disse som i vesentlig grad satte standarden for hva som var verdifull kulturarv, og hva som ikke var verd å ta vare på. Som nevnt var det i realiteten først på 1970-tallet at fokus i vesentlig grad ble satt også på den brede folkekulturen. Slik sett vil vi kunne hevde at kulturminnevernet, også i Norge, har vært styrt «ovenfra» - altså av en autorisert kulturarvdiskurs. Spektakulære kulturminner, som historiske bygninger og bautasteiner ruver i landskapet. Det er langt vanskeligere å få øye på beskjedne tufter, som man kanskje trenger spesiell kompetanse og et øvet øye for å kunne skille fra naturlige strukturer i landskapet. Dette er godt beskrevet i Elin Rose Myrvolls artikkel «Askeladden i kategoriens vold». Her nevnes tufter fra yngre steinalder i Varanger, som arkeologen Anders Numedal «oppdaget» på slutten av 1930-tallet. Arkeologer hadde arbeidet i området i tiår tidligere uten å se disse tuftene, som i dag regnes som oppsiktsvekkende oppdagelser og kulturminner (Myrvoll, 2010, s. 85). Et annet aspekt, som kan være vesentlig, er noe så hverdagslig som vanen. Det man ser til daglig, og har vært omgitt av i oppveksten blir på sett og vis usynlig. Det bare er der. Når noen utenfra, og spesielt faglige autoriteter, peker på det unike, og fra deres faglige fokus verneverdig, «åpnes» blikket». Omgivelsene blir sett med «nye øyne». En informant beskriver det slik: «*Føler plutselig at vi bor på «hellig grunn» - et spesielt verdifullt sted, som bærer med seg umistelig historie*» (Informant: 4).

Faglig innsikt er, og skal være, viktig for å kvalitetssikre vernepolitiske vurderinger og praksis. Multivokalitet, lokale holdninger og verdisyn er viktig kunnskap, noe som også reflekteres i dagens arkeologi.

7.5.1 Hva betyr kulturarven?

«Den nye kulturmiljøloven» har et sterkt fokus på privat og lokalt engasjement i kulturmiljøvernet. Dette innebærer at den lokale, folkelige diskursen også er vesentlig for hva som blir forstått og i sin tur kanskje ivaretatt som verneverdig. Det har derfor vært relevant å få synspunkt på hva lokale informanter opplever som kulturarv og kulturminner.

«Folk har lagt for lite i det å ta vare på kulturminner. Det har fått flyte fritt, som gammel «skit». Jeg husker hvordan ting ble kastet og satt fyr på, og erstattet med «plastskit». Gamle minner som brant opp» (Informant: 2).

«Kulturarv tenker jeg er helheten av alle kulturminner i et område. Arven er ryggsekken vi går med, og jo mer vi vet om hva den inneholder jo flere redskaper kan vi trekke ut av den» (Informant: 5).

Bruk av fortiden for å konstruere ideer om individ og gruppeidentiteter er allment menneskelig, og bruken av materiell kultur har sannsynligvis vært virksomt gjennom hele menneskehetens historie (Smith, 2006, s. 17).

Arv og identitet er intimt knyttet sammen. En følelse av sosial og kulturell identitet er uunngåelig knyttet sammen med en følelse av historie og minner (Smith, 2006, s. 36-37).

«Jeg er stolt av å bevitne norsk kulturhistorie og natur og samtidig føle tilknytning til dette gjennom å oppleve landskapet» (Informant: 6).

«[...] steder og landskaper, bebyggelse og håndverk. Konkrete, faktiske omgivelser som har kvalitative kjennetegn, historisk verdi, skjønnhet og særpreg. Som representerer kontinuitet og sammenheng, skaper selvforståelse og tilhørighet» (Informant: 4).

Kulturarven er det vi har fått med oss fra tidligere generasjoner, det vi lever med og i, og det vi skal gi videre. Uten kulturarven ville vi levd i et kulturelt «limbo» (Informant: 3).

Det pekes på at landskapet «har alt». Det strekker seg fra fjord til fjell, og at det i hele dette spekteret også inngår kulturhistoriske spor. Her er kulturminner, som gravrøyser som kan skrive seg fra eldre jernalder. Landskapet viser tydelige spor etter fiskeri, jordbruk og

fjellbeite fra 1800-tallet. Videre nevnes spor etter industri (bergverk) rundt 1920 og bunkere fra 2. verdenskrig.

Det fremheves spesielt to kulturhistoriske aspekter ved landskapet; de lange, ubrutte, historiske linjene innenfor landbruket, og landskapet som et sted for rekreasjon. Det siste involverer langt flere enn de som i dag driver jordbruk i området. Det kan synes som rekreasjonsmulighetene er viktigere for de yngre generasjoner, mens de eldre i større grad trekker frem utmarka som beite for husdyra. Turene i marka om sommeren hadde tidligere også et praktisk formål; å se etter sauene (Frykman og Löfgren, 1994, s. 44).

7.6 Kulturmiljøvern er også politikk

Hvem vi er som individer, samfunn eller nasjoner er dannet på bakgrunn av individuelle og kollektive minner. Dette betyr en erkjennelse av at det finnes divergerende og flere konseptualiseringer av historie og arv, og at dette får konsekvenser også innenfor akademiske og politiske sammenhenger (Smith, 2006, s. 36-37). Forstått på denne måten er arv en kulturell prosess, som gjennom menneskelige handlinger knytter sammen fortid og nåtid (Smith, 2006, s. 45-46). Individet sosialiseres inn i et mønster der det kulturelle landskapet former holdninger og skaper det verdensbilde mennesker internaliserer, og hvordan det kommer til uttrykk i eksempelvis et bestemt miljø. Følgelig vil det ikke bare si noe om hvordan det kulturelle landskapet blir forstått, men også hvordan det relaterer til andre deler av kulturen og i sin tur til det samfunnssystemet det er en del av (Frykman og Löfgren, 1994, s. 70). Frykman og Löfgren peker på koblingen mellom produksjonsforholdene og samfunnsstrukturen. Dette kommer spesielt til uttrykk gjennom det vi gjerne kaller «Det store hamskiftet» på 1800-tallet, der det skjedde store forandringer i det tradisjonelle arbeidslivet og på måten man utnyttet naturen. Dette ble særlig tydelig innenfor jordbruket, men også det kulturelle og erkjennelsesmessige landskapet ble påvirket og endret. Dette kom og så til uttrykk gjennom språket, som var (og er) så nært knyttet til produksjonslandskapet (Frykman og Löfgren, 1994, s. 70).

Det som i dag er verdifulle kulturmiljøminner, og som har gitt området status som «Utvalgt kulturlandskap i jordbruket», ble i sin tid til etablert av bønder med beskjedne gårder, som skulle gi levebrød til familiene som bosatte seg her. En av informantene legger stor vekt på hvordan politiske avgjørelser har vist seg i landskapet fra 1800-tallet og frem til i dag.

Eksempelvis ligger de gamle steinkaiene, som resultat av rydding av innmark som fant sted i forbindelse med hamskiftet i jordbruket på 1800-tallet da bønder fikk kjøpe jord som tidligere hadde ligget under kirka. Ved dette skiftet måtte ikke lenger bønder betale tiende til kirka, men kunne dyrke og selge egen avling. Det vil si at politiske føringer bokstavelig talt har satt sitt preg på kulturmiljøet, ved eksempelvis steinkaiene og rydningsrøyser.

Etter som behovet for intensiv utnyttning av landskapet etter hvert minsket utover mot 1900-tallet, ble også behovet for å kunne navngi og identifisere landskapsdetaljer mindre. Bruken av stedsnavn i landskapet ble mindre da funksjonen og praksisene de hadde navngitt opphørte. Omstillingen førte også med seg at bondesamfunnets produksjonsform gradvis ble fortrent til fordel for den moderne industrikapitalismen, selv om det selvsagt var store geografiske forskjeller (Frykman og Löfgren, 1994, s. 70-71). Etter 2. verdenskrig, og den kapitalkrevende mekaniseringen i jordbruket, ble det nødvendig for de fleste å ha en inntekt ved siden av jordbruket. En av informantene, som har vokst opp på en gård med sauer, sier: «Som jordbruksareal har grunnen i dag liten verdi i seg selv. Skal man la det gro igjen eller ta vare på det?» (Informant: 2). Den samme informanten påpeker hvordan det fra ca. 1970 ble mindre og mindre inntjening i gårdsbruket, og at teigene var for små og ga for lite avkastning.

«Dette har ført til at det nå kun er fire sauebønder igjen, og en av dem vil slutte. Disse bruker i dag hele området til beiting og slått. Om noen tiår vil det sannsynligvis ikke være sauebønder igjen» (Informant: 2).

En annen peker på hvor svakt sikkerhetsnett det er i jordbruket. Hvorvidt vi i fremtiden vil kunne ha et levende jordbruk i dette område vil ikke kun bero på interesse for kulturmiljøet, men også på politikken som føres på mange felt.

En informant peker på utviklingen der jorda leies ut til storbønder utenfor området når lokale gårdsbruk legges ned. De nye leietakerne har ikke det samme insentivet til eksempelvis «[...] å tusle langs steingjerdet og legge på plass de steinene som har falt ned» (Informant: 5). De har ikke nødvendigvis annet forhold til landskapet enn volumet på innhøstingen. Spørsmålet blir i hvor stor grad det skal legges politiske føringer på hvem som kan drive jorda. Statlige midler, som eksempelvis UKL-midler, legger også noen begrensninger på grunneierens handlefrihet. En grunneier i området har ønsket å rive fjøset sitt, men blitt nektet dette. En annen er redd for at han ikke vil kunne få tillatelse til å sette opp en dobbeltgarasje.

En informant, som driver aktivt jordbruk, peker på hvor viktig det er å få tilført økte økonomiske midler for å gjøre de tiltak som er nødvendig for å ivareta kulturlandskapet. Det kan dreie seg om å slå bratte og vanskelig tilgjengelige slåttmarker eller annen skjøtsel av området. Det man sitter igjen med av gevinst er stort sett akkurat det som skal til for å fortsette å skjøtte området. Som en informant uttrykker det: «Vi må tjene på det, ikke bare få det til å gå i null» (Informant: 5). Den nye kulturmiljøloven legger i stor grad opp til at private skal ta mye av ansvaret for kulturmiljøvernet, men det krever store ressurser å holde ved like kulturmiljøer som i realiteten ikke gir økonomisk avkastning.

Politiske føringer er uansett til stede ved de aller fleste aspekt ved bruk av landskapet. Noe er tydelig i form av eksempelvis tilskuddsordninger og/eller bestemmelser som den enkelte må forholde seg til. Andre sider ved bruken viser ikke like tydelig hvilke politiske føringer som ligger til grunn, men kan komme opp ved ulike interesser i forhold til bruken av landskapet. Skallan-Rå ligger nært kommunesenteret, noe som gjør det attraktivt for forskjellige typer aktiviteter. Da kan eksempelvis allemannsretten komme i spill. Allemannsretten er hjemlet i «Lov om friluftslivet (friluftsløven)». I kapittel 1, Om ferdsel m.v. står det:

«Formålet med denne loven er å verne friluftslivets naturgrunnlag og sikre allmenhetens rett til ferdsel, opphold m.v. i naturen, slik at muligheten til å utøve friluftsliv som en helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig fritidsaktivitet bevares og fremmes» (Friluftsløven, 1957).

Hvor og hvordan skal denne tolkes, og hvilke konsekvenser det vil gi for den enkelte, er stadig gjenstand for debatt.

«Eier eller bruker av grunn må ikke ved stengsel eller på annen måte vanskeliggjøre ferdsel, opphold, bading eller høsting som er tillatt i denne lov, med mindre det tjener hans berettigete interesser og ikke er til utilbørlig fortrensel for allmenhetens utøvelse av allemannsrett» (Friluftsløven, 1957).

Forslaget om å etablere «Stien langs havet» i strandsonen Skallan-Rå, har kommet opp de siste årene. Det har blitt vist interesse for å tilgjengeliggjøre dette område til rekreasjonstilbud for allmennheten. Strandsonen er i utgangspunktet regnet som utmark der allemannsretten gjelder. Samtidig har bønder langs strekningen beite og/eller slåttemark forbi flomålet, ved at

sauer også kan beite på tang ved fjære sjø. Det er derfor satt opp gjerder flere meter utenfor flomålet. Her er opplagt kryssende interesser. Flere av bøndene er redde for at en etablering av sti kan kreve avståelse av arealer, som det allerede er knapt med. Noen grunneiere, som selv ikke driver jordbruk, ønsker å tilgjengeliggjøre egen strandlinje, men viser også forståelse for det som pr. i dag synes å være den generelle oppfattelse av at en slik etablering vil komme i konflikt med landbruksinteressene. Det er også søkt om å få etablere en frisbeegolfbane i område ved Rå. Også dette kan komme i konflikt med jordbruket, som alt er presset ved de fritidsetableringene som allerede er gjort i området. Denne uroen er representativ for grunneiere i UKL-området. En informant uttrykker det slik; og har flere grunneiere med seg:

«Vår uttalelse ble ønske om aktiviteter som har fokus på jordbruket. Da kan vi oppfattes som de som sier nei og er vanskelige. Vi må si nei til noe for å ta vare på kulturlandskapet. Jeg velger å si ja til å ta vare på kulturlandskapet. Saueiere sier at mye fritidsaktivitet går utover dyra. Når vi blir færre sauebønder, blir det vanskeligere og vanskeligere å opprettholde kulturlandskapet. Ikke alle har forståelse for hva vi holder på med, egentlig» (Informant: 5).

7.7 Tanker om fremtiden, Skallan-Rå, en del av verden

Det kan synes som det hersker en pessimisme i forhold til fremtidig sauebruk i området. Tidligere var sauehold fremtredende, men det har vært og er fortsatt i tilbakegang. Mer av jorda leies ut, og kontinuiteten i familiegården forvitres. Det er stor bekymring i forhold til hvordan dette i så fall vil kunne påvirke kulturlandskapet. Disse bekymringene gjorde at det dukket opp nye tema i intervjuene, som informantene ville gi uttrykk for. Eksempelvis bekymring for naturmangfoldet, som er i tilbakegang på hele kloden, og bekymring for hvordan dette, og de globale klimaforandringene vil påvirke også Skallan-Rå. En av informantene vektla spesielt behovet for å verne det sårbare naturmangfoldet som er under press globalt:

«[...] her og nå, i den alvorlige natur- og miljøkrisen vi befinner oss i, så tenker jeg på biomangfold! Alt som lever og ånder, spirer og gror, kryper og går, summer og flyr, svinsker og svanser (denne listen kan også gjøres lang ...). Vi må ta vare på alt plante-

og insektliv og alle dyr og fugler som har sine livsbetingelser her, og verne dette for fremtiden» (Informant: 4).

Informanten pekte på at statusen som «Utvalgt kulturlandskap i jordbruket» måtte kunne nyttes til å fokusere også på dette forholdet. Det skjer faktisk også. Det foreligger nå en skjøtselsplan for deler av området, som er klassifisert som truet naturtype, slåttemark (Statsforvalteren i Troms og Finnmark, 2022). Målet er å ta vare på og få tilbake de gamle kulturplantene, som gress og blomster. Det vil også gi livsvilkår for forskjellige insekter og sopp. Målet er å opprettholde et levende kulturlandskap, ikke et musealt (Alvereng og Gaarder, 2022). Hvorvidt det vil lykkes vil bare fremtiden vise.

7.8 Hvor er samene?

En av informantene etterlyste registrering av den samiske kulturhistorien. Det er selvfølgelig lange samiske tradisjoner i dette området. Kvæfjord tilhører Kongsvikdalen reinbeitedistrikt, og reindriftens bruk av utmarka har ikke endret landskapet i fysisk forstand. Gjennom dette har den samiske reindriften blitt «usynliggjort» også her. Historikeren Sverre Fjellheim problematiserer begrepet «kulturlandskap» fra et samisk ståsted, og peker på at det i stor grad henspiller på jordbrukets transformerte kulturlandskap. Spor av det samiske kulturlandskapet er ikke like lett å få øye på. Dette kan vanskeliggjøre kulturlandskap som anvendt begrep innen samisk kulturminnevern (Fjellheim, 1995, s. 58). I forbindelse med ny veitrase i område, Nordre Nordland og Sør-Troms ble det gjennomført arkeologiske undersøkelser i 2015-2016 etter kulturminneloven § 9. Her ble 26 samiske kulturminner i Kvæfjord automatisk fredet (Sommerseth, 2018, s. 5-7). Ingen er registrert i området Skallan-Rå.

Den sjøsamiske kulturen, som vi finner i Sør-Troms, har i liten grad skilt seg fra den norske fiskerbonde-tilpasningen, og de har sannsynligvis levd helt eller delvis integrert i hverandre. Fornorskningsprosesser fra tidlig på 1700-tallet og frem til 1970-tallet, har også vanskeliggjort kunnskapsinnhenting på dette området. Hvem var samer og hvem var ikke samer? (Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, s. 175-176, Eidheim, 1974, s. 50-51). Også i Kvæfjord ser vi tendensen til at det samiske «kjerneområdet» har vært lengre inne i fjordene, samt på Storjorda, en markesamisk bygd helt øst i Kvæfjord kommune. Fra 1600-tallet preger det nære forholdet mellom den reindriftnomadiske og kystsamiske befolkningen seg i bosettingsmønsteret, der stadig flere bosetter seg i fjordbygdene. Utover mot 1800-tallet øker

den samiske bosettingen i bygdene, og da gjerne i dalmunninger (Riksantikvaren, 2018, s. 6). Det samme ser vi i Kvæfjord. Her er det funnet gammetufter og andre strukturer som vitner om samisk bosetting, som eksempelvis en lav torvvoll og en steinsatt «árran». Dette er en samisk boligform med historie tilbake til eldre jernalder (Sommerseth, 2010, s. 115). Allerede på 1720-tallet lå det en sameskole på Kjengsnes i Austerfjorden, en fjordarm i bunnen av Gullesfjorden, noe som kan peke mot at det må ha vært en relativt betydelig samisk populasjon i området (Sommerseth, 2018, s. 96).

Utgangspunktet i denne oppgaven er kulturlandskapet Skallan-Rå. Området viser ikke spesielle tegn på samisk tilstedeværelse i eksempelvis kjente samiske stedsnavn. I utmarka, derimot, beiter tamrein og sau. Det kan nevnes at min oldefar drev et lite sauehold på Strand. Hver jul byttet han og en samisk reindriver lammeslakt mot reinslakt. Denne byttehandelen varte til min oldefar døde i 1974. Dette kan være spor av en tradisjon som gjerne omtales som «verdde»-institusjonen, som kjennes over store deler av Nord-Norge der reindriftsamer og fastboende (også andre samer) hadde etablert en fast praksis med utveksling av produkter og tjenester (Eidheim, 1974, s. 26-27).

7.9 Oppsummering og vurdering av intervjudelen

Felles for informantene var de positive erfaringene de forbant landskapet med. Felles var også holdningene om å ivareta landskapet for kommende generasjoner. Det viser også en dreining av fokus fra jordbrukslandskapet til rekreasjonslandskapet. På tross av at det fortsatt drives aktivt jordbruk er det ingen selvfølge at den yngre generasjonen vil overta driften. De yngre generasjonene fokuserer også sterkere på fritidsaktiviteter og rekreasjon, mens de eldre knytter arbeidsoppgaver i større grad til landskapet. Intervjuene viste også at de som ikke var personlig involvert i prosjekter innenfor UKL heller ikke opplevde prosjektet som relevant for dem. De forholdt seg ikke til det. Det ble samtidig tydelig at kunnskap om UKL-prosjektet økte bevisstheten om landskapets egenart, stolthet over tilknytning til det, og ønske om å ta (bedre) vare på det. Dette korresponderer i stor grad med premisset i UKL-prosjektet, der fokuset er ivaretagelse av hele kulturmiljøer, og kulturmiljømyndighetenes mål om større involvering fra eksempelvis private. I denne sammenheng grunneiere.

Informantene fikk anledning til å komme med tilføyelser i ettertid, noe som kan problematiseres. Det kan tenkes at informantene kan ha grunner til å ønske å justere informasjonen, og man kan da stille spørsmål ved statusen av informasjonen som har

fremkommet. Når det likevel ble gitt mulighet til redigering, var det ut fra prinsippet om at informanten eier sin egen historie. Dette ble vurdert som vesentlig også med tanke på den svært personlige vinklingen noen av intervjuene fikk. Informantene hadde fått god tid mellom informasjonen i forkant og selve intervjuet, og det som kom frem i ettertid var relevant informasjon. Det var ingen ting som hadde karakter av annen agenda enn tilføyelser i den personlige historien. For enkelte hadde intervjuet fått frem flere minner fra fortiden, som informanten ønsket å formidle. Målet med intervjuene var å få mest mulig informasjon om tematikken som ble belyst fra de som på forskjellig vis er personlig involvert. Når relevant og viktig informasjon ble fortalt i ettertid har det blitt tatt med for å komplettere tidligere gitt informasjon. Eksempelvis hvordan en arbeidsdag kunne se ut for en gårdbrukerkone så sent som på 1950-tallet (se appendiks).

Felles for informantene er at de verdsetter landskapets mangfold, og ønsker å ta vare på det.

8 Etterord

Å ta vare på kulturminner, hva enten det er spektakulære enkeltobjekter, immateriell kulturarv, infrastruktur eller hele kulturmiljøer, bidrar til at kunnskap om tidligere generasjoners liv og kultur ikke går tapt. Denne innsikten kan gi oss en dypere forståelse av hvordan samfunn har utviklet seg, og i sin tur vår egen historie og identitet.

Verneinteresser står sterkt etter lovens bokstav, men er i praksis truet på en rekke felt. Utbygging av veinett og boliger er tungtveiende interesser. Den «grønne» omstillingen er svært arealkrevende, og arealene som utforskes og eller vernes er i forhold beskjedne. Det mangler også kompetanse mange steder, og en del kommuner har ikke en virksom kulturretat med spesiell kunnskap og ansvar for å følge opp lovverket på dette feltet. Kulturminnevern har blitt til kulturmiljøvern, og miljø og bærekraft er grunnleggende målsettinger innenfor kulturmiljøpolitikken. Det samme er målet om at kulturmiljøvern skal angå og engasjere alle, ikke bare profesjonelle fagmiljøer.

Men det er ingen selvfølge at alle ser verdien av kulturminner og kulturmiljø. Bygninger og andre strukturer, som står til nedfalls, oppfattes ikke av alle som verdifulle eller som mulig verdifulle kulturminner, men heller som visuell forsøpling. Negativ omtale har også vært medvirkende til at en ekspert på bygningsvern har trukket seg fra ett av prosjektene, noe som har gitt en ekstra utfordring. Når det bevilges statlige midler til å sette i stand kulturminner vil det alltid være mennesker som ser på det som sløsing av felleskapets goder; sløsing med «våre skattepenger». Sosiale medier ser ut til å tjene som fora for til dels «ufiltrert» polariserende meningsutveksling om hva som har verdi og ikke, også for meninger om kulturmiljøforvaltning.

Jordbrukets kulturlandskap er sårbart mange steder. På landsbasis legges det ned mange gårder hvert år. Færre unge er interessert i å drive gårdene videre. Slektsgården blir gjerne forpaktet bort, og er ellers et sted for ferier og rekreasjon. Dette er en trend som har gått for seg i hele landet gjennom flere år. Intervjuene med de lokale informantene fra UKL Skallan-Rå reflekterte også den samme trenden. I dag har også dette landskapet stadig større verdi som stedet for rekreasjon. Informantene, som er født mellom 1935 og 1998 har forskjellige erfaringer fra det aktuelle landskapet. Noen har vært med i gårdsarbeid fra barndommen, en driver jorda, mens andre forpakter den bort. Flere har slektsgården som feriested. Felles er de

gode minnene og erfaringer i landskapet, og bevisstheten om at landskapet har påvirket dem. De ser verdien av å ta vare på det, men også hva som er utfordringene i dag og i fremtiden.

Landskapets fenomenologi er kanskje selve «veien inn» i «Det grønne skiftet». Gjennom en fenomenologisk tilnærming erfares landskapet som et subjekt, der landskap og mennesker gjensidig påvirkes. Gjennom dette bevisstgjøres tilhørigheten mellom mennesker og landskap. Mennesket og landskap har alltid vært, er, og vil alltid være intimt knyttet sammen. Dualismen, kultur og natur, er en konstruksjon som ikke er bærekraftig.

Et landskapsarkeologisk perspektiv vil kunne være viktig å få inn på et tidlig stadium i planverk for nye arealkrevende prosjekter. Landskapsarkeologien undersøker sammenhenger mellom mennesker og landskap på et overordnet nivå, og analyserer forbindelser mellom de enkelte kulturminners plassering i landskapet og hvordan disse inngår i en større forståelse av fortidige samfunns organisering. Landskapsarkeologien anvender også en rekke ikke-inngripende teknikker og metoder. Dette kan innebære moderne teknologi, men også lokale informanternes historier. Innenfor en kulturmiljødiskurs er landskapsarkeologi svært relevant.

9 Litteratur:

Alvereng, P. og Gaarder, G. (2022) *Skjøtselsplan for «Strand N», slåttemark i Kvæfjord kommune, Troms og Finnmark fylke*. Miljøfaglig Utredning notat 2019-NXX, ISBN 9.

Andresen, A., Evjen, B. og Ryymin, T. (red.) (2021). *Samenes historie fra 1751-2010*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Arntzen, J. E. og Sommerseth, I. (red.) (2010) *Den første gården i Nord-Norge: jordbruksbosetting fra bronsealder til jernalder på Kveøy*. Tromsø, 2010:39. Tromsø: Tromsø Museum - Universitetsmuseet.

Bender, B., Hamilton, S. og Tilley, C. (2007) *Stone worlds: narrative and reflexivity in landscape archaeology*. New York: Routledge.

Bjerck, H. B. (2020) Out of the day, time and life: phenomenology and caves, i Olsen, B., Burström, M., DeSilvey, C. og Pétursdóttir, P. (red.) *After discourse: things, affects, ethics*. London: Routledge, s. 145-161.

Dalen, M. (2011) *Intervju som forskningsmetode - en kvalitativ tilnærming*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.

David, B. og Thomas, J. (2008) Landscape archaeology: introduction, i David, B. og Thomas, J. (red.) *Handbook of landscape archaeology*. Walnut Creek: Left Coast Press, s. 27-43.

Eidheim, H. (1974) *Aspects of the Lappish minority situation*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Figenschau, I. (2019) *Fangeleirer, kulturminnevern og arkeologi: materielle erindringer fra Lyngenlinjen*. Doktoravhandling. Tilgjengelig fra: <https://munin.uit.no/> (Lest: 5. februar 2022).

Fjellheim, S. (1995) Det samiske kulturlandskapet, i Fjellheim, S. (red.) *Fragment av samisk historie: foredrag Saemien våhkoe, Røros 1994*. Røros: Sør-Trøndelag og Hedmark reinsamelag, s. 58-81.

FN-sambandet (2022) *FNs bærekraftsmål*. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal> (Lest: 5. januar 2022).

Fortidsminneforeningen (2022) *Vår historie*. Tilgjengelig fra: <https://fortidsminneforeningen.no/om-oss/var-historie/> (Lest: 5. januar 2022).

Forvaltningsloven (1967) *Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker*.

Friluftsløven (1957) *Lov 28. juni 1957 nr. 16 om friluftslivet*.

Frykman, J. og Löfgren, O. (1994) *Det kultiverte mennesket*. Oversatt fra Den kultiverade människan av K. Bolstad. Oslo: Pax Forlag.

Gaukstad, E. (2005) Fra antikvarisk interesse til en egen forvaltning, i Holme, J. (red.) *Kulturminnevern: lov, forvaltning, håndhevelse, Bd. 1. 2. utg.* Oslo: Økokrim, s. 130-135.

Gaukstad, E. og Holme, J. (2005) Hovedaktørene i kulturminneforvaltningen, i Holme, J. (red.) *Kulturminnevern: lov, forvaltning, håndhevelse, Bd. 1. 2. utg.* Oslo: Økokrim, s. 136-147.

Gjestrum, J. A. (2001) Fra folkemuseum til økomuseum: økomuseumsbegrepet – en fornyelse av museumsinstitusjonen og et viktig instrument for lokalsamfunnet, *Nordisk Museologi*, (1-2), 33-52. <https://doi.org/10.5617/nm.3506>

Gjestrum, J. A. og Maure, M. (red.) (1988) *Økomuseumsboka: identitet, økologi, deltagelse: ei arbeidsbok om ny museologi*. Tromsø: Tromsø museum.

Grepstad, O. og Thorheim, K. M. (2003) *Fotefar mot nord: en kulturhistorisk reise i Nord-Norge og Namdalen*. Oslo: Forlaget Press.

Grønlie, O. T. (1960) Litt om Kvæfjord herreds geologi, i Linde, E. (red.) *Kvæfjordboka, Bd. 1. u.s.: Kvæfjord kommune v/Bygdeboknemnda*, s. 35-40.

Grønmo, S. (2015) *Samfunnsvitenskapelige metoder*. 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget.

Heide, M. (1997) Strand - frå jernalderen til 1800-talet. *Årbok for Kvæfjord*, s. 14-15.

Herring, P. (2016) *Landscape archaeology in the recent past, present and near future*. 26. september. Tilgjengelig fra:

<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=FI4m8QisQsI&list=PL2Sg2Us9OQgXytkmFGF1Aq3XL5yuDLD4Z&index=2> (Hentet: 12. desember 2021).

Ingold, T. (1993) The temporality of the landscape, *World Archaeology*, 25(2), 152-174.

Tilgjengelig fra: <https://www.jstor.org/stable/124811> (Lest: 10. desember 2021).

Iversen, F. (2005) Verving og fjerning – utilsiktede konsekvenser av kulturminneloven av 1905?, *UBAS Nordisk*, 1(1), 21-34. Tilgjengelig fra: <https://bora.uib.no/bora-xmlui/> (Lest: 10. januar 2022).

Jay1279 (2019) *Map of Kvæfjord municipality in Troms og Finnmark county, Norway*.

Tilgjengelig fra: https://no.m.wikipedia.org/wiki/Fil:NO_5411_Kv%C3%A6fjord.svg (Lastet ned: 30. mai 2020).

Klindt-Jensen, O. (1975) *A history of Scandinavian archaeology*. London: Thames and Hudson.

Krogh, E. (1995) *Landskapets fenomenologi*. Doktoravhandling. Ås: Norges landbrukshøgskole.

Kulturminnefondet (u.å.) *Om oss*. Tilgjengelig fra: <https://kulturminnefondet.no/om-oss-2/> (Lest: 15. februar 2023).

Kulturminneloven (1978) *Lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner*.

Kvæfjord kommune (2018) *Kvæfjord kommune: høring – samiske stedsnavn i Kvæfjord kommune*. Tilgjengelig fra: <https://www.kvafjord.kommune.no/kvafjord-kommune.6135088-415663.html> (Lest: 15. februar 2023).

Landbruksdirektoratet (u.å.a) *Hvem har ansvar for hva*. Tilgjengelig fra:

<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/miljo-og-klima/jordbrukets-kulturlandskap/utvalgte-kulturlandskap-i-jordbruket/hvem-har-ansvar-for-hva> (Lest: 5. januar 2022).

Landbruksdirektoratet (u.å.b) *Om Utvalgte kulturlandskap*. Tilgjengelig fra: <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/miljo-og-klima/jordbrukets-kulturlandskap/utvalgte-kulturlandskap-i-jordbruket/om-utvalgte-kulturlandskap?resultId=2.0&searchQuery=utvalgt+kulturlandskap> (Lest: 15. januar 2021).

Linde, E. (1960) Trekk fra Kvæfjord i gamle tider, i Linde, E. (red.) *Kvæfjordboka, Bd. 1*. u.s.: Kvæfjord kommune v/Bygdeboknemnda, s. 41-45.

Lønnve, O. J. og Alvereng, P. (2020) *Insektmangfoldet ved Skallan-Rå i Kvæfjord; foreløpige resultater*. BioFokus-notat, 2020:3. Oslo: Stiftelsen BioFokus. Tilgjengelig fra: <http://lager.biofokus.no/biofokus-notat/biofokusnotat2020-3.pdf> (Lest: 6. juni 2021).

Meld. St. 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken: engasjement, bærekraft og mangfold*.

Meld. St. 35 (2012-2013) *Framtid med fotfeste: kulturminnepolitikken*.

Meløe, J. (1990) The two landscapes of northern Norway, *Acta Borealia*, 7(1), 68-80. <https://doi.org/10.1080/08003839008580385>

Myrvoll, E. R. (2010) Kulturminner i Askeladden og kategoriens vold, *Viking*, 73, 81-102.

Nilsen, G. (2003) *Brytninger mellom lokal og akademisk kulturminnekunnskap - En analyse av fortidsforestillinger i Nord-Troms og Lofoten*. Doktoravhandling. Tilgjengelig fra: <https://munin.uit.no/> (Lest: 10. januar 2022).

Norges geologiske undersøkelse (2005) *Malmdatabasen*. Tilgjengelig fra: http://aps.ngu.no/pls/oradb/minres_deposit_fakta.Main?p_objid=1318&p_spraak=N (Lest: 16. mai 2021).

Norman, J. (red.) (1973) *Kvæfjordboka, Bd. 2*. u.s.: Kvæfjord kommune v/Bygdeboknemnda.

Olsen, B. (1997) *Fra ting til tekst: teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Olsen, B. (2010) *In defense of things: archaeology and the ontology of objects*. Plymouth: AltaMira Press.

Olsen, B. (2023) Phenomenological archaeology, i Rehren, T. og Nikita, E. (red.) *Encyclopedia of archaeology*. 2. utg. Elsevier.

Olsen, M. (1939) *Stedsnavn, i Nordisk kultur, Bd. 5*. Oslo: Aschehoug, s. 5-52.

Ot.prp. nr. 106 (2002-2003) *Om lov om endringer i domstolloven og jordskifteloven (jordskifterettens stilling og funksjoner): tilråding fra Landbruksdepartementet av 4. juli 2003, godkjent i statsråd samme dag: (Regjeringen Bondevik II)*.

Ot.prp. nr. 17 (1903-1904) *Angaaende udfærdigelse af en lov om forbud mod at udføre fortidslevninger fra landet: kirke- og undervisningsdepartementets underdanigste indstilling af 9de mars 1904, som ved Hans kongelige høihed Kronprinsregentens resolution af samme dato naadigst er bifaldt*.

Ot.prp. nr. 24 (1927) *Om lov om forandring i lov om fredning og bevaring av fortidslevninger av 13. juli 1905: kirke- og undervisningsdepartementets innstilling av 25. februar 1927, som er bifalt ved kongelig resolusjon av samme dag*.

Ot.prp. nr. 28 (1904-1905) *Angaaende udfærdigelse af en lov om fredning og bevaring af fortidslevninger: kirke- og undervisningsdepartementets underdanigste indstilling af 28de februar 1905, som ved Hans kongelige høihed Kronprinsregentens resolution af samme dato naadigst er bifaldt*.

Regjeringen.no (2022) *Nytt utvalg skal utrede ny lov om kulturmiljø*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nytt-utvalg-skal-utrede-ny-lov-om-kulturmiljo/id2920336/> (Lest: 3. april 2023).

Riksantikvaren (2016) *Middelalderske kirkesteder i Troms fylke*. Tilgjengelig fra: https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/2421529/Kirkesteder_Troms.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Lest: 26. april 2023).

Riksantikvaren (2018) *Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse i Troms*. Tilgjengelig fra: <https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/handle/11250/2572845> (Lest: 16. mai 2021).

Riksantikvaren (2019a) *Oversikt over tilskuddsordninger*. Tilgjengelig fra: <https://www.riksantikvaren.no/tilskudd/oversikt-over-tilskuddsordninger/> (Lest: 15. februar 2022).

Riksantikvaren (2019b) *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket*. Tilgjengelig fra: <https://www.riksantikvaren.no/prosjekter/utvalgte-kulturlandskap-i-jordbruket-ukl/> (Lest: 16. mai 2021).

Saltzman, K. (2001) *Inget landskap är en ö: dialektik och praktik i öländska landskap*. Lund: Nordic Academic Press.

Sametinget (2022) *Tilskudd til samisk kulturminnevern*. Tilgjengelig fra: <https://sametinget.no/stipend-og-tilskudd/oversikt-over-tilskuddsordninger/kulturminne-og-bygningsvern/tilskudd-til-samisk-kulturminnevern/> (Lest: 15. februar 2023).

Sandnes, B., Sandnes, J., Stemshaug, O. og Stenvik, L. F. (red.) (2000) *Oluf Rygh: Rapport fra symposium på Stiklestad 13.-15. mai 1999*. NORNA-rapporter 70 B. Uppsala: NORNA-förlaget.

Sandnes, J. og Stemshaug, O. (red.) (1997) *Norsk stadnamnleksikon*. 4. utg. Oslo: Det Norske Samlaget.

Sjurseth, K. (1960) Ei ferd rundt Kvæfjord, i Linde, E. (red.) *Kvæfjordboka, Bd. 1*. u.s.: Kvæfjord kommune v/Bygdeboknemnda, s. 21-34.

Smith, L. (2006) *Uses of heritage*. London: Routledge.

Sommerseth, I. (2010) *Villreinfangst og tamreindrift i Indre Troms: belyst ved samiske boplasser mellom 650 og 1923*. Doktoravhandling. Tilgjengelig fra: <https://munin.uit.no/> (Lest: 20. februar 2022).

Sommerseth, I. (2018) *Samiske kulturminner og kulturhistorie langs Hålogalandsveien*. Rapport fra Hålogalandsvegprosjektet 2015-2016. Tilgjengelig fra: <https://sametinget.no/kulturminne-og-bygningsvern/nyttige-ressurser/fagrappporter/rapport-2018-samiske-kulturminner-og-kulturhistorie-langs-halogalandsvegen.8694.aspx> (Lest: 30. mai 2021).

Stadnamnlova (1990) *Lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn*.

Statistisk sentralbyrå (u.å.) *Kvæfjord (Troms og Finnmark - Romsa ja Finnmárku - Tromssa ja Finmarkku)*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/kommunefakta/kvaefjord> (Lest: 30. mai 2021).

Statsforvalteren i Troms og Finnmark (2022) *Slått av slåttemyr og slåttemark*. Tilgjengelig fra: <https://www.statsforvalteren.no/troms-finnmark/landbruk/regionale-miljotilskudd-til-jordbruken/miljotema-biologisk-mangfold/slatt-av-slattemyr-og-slattemark/> (Lest: 10. oktober 2022).

Statsforvalteren i Troms og Finnmark (u.å.) *Skallan-Rå utvalgte kulturlandskap*. Tilgjengelig fra: <https://www.statsforvalteren.no/nn/troms-finnmark/landbruk-og-mat/utvalgte-kulturlandskap/skallan-ra/> (Lest: 30. mai 2021).

Strauss, A. og Corbin, J. (1994) Grounded theory methodology: an overview, i Denzin, N. K. og Lincoln, Y. S. (red.) *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications, s. 273-285.

Sælebakke, I. (1985) Strontium og kosthold i Alvastra, *Nicolay*, Nr. 45, (1), 4-8. Tilgjengelig fra: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-45298> (Lest: 18. januar 2022).

Sørdal, G. G. (2018) *Nomino: historia om norske stadnavn*. Oslo: Spartacus.

Tilley, C. (1994) *A phenomenology of landscape: places, paths and monuments*. Oxford: Berg.

Tilley, C. (2008) Phenomenological approaches to landscape archaeology, i David, B. og Thomas, J. (red.) *Handbook of landscape archaeology*. Walnut Creek: Left Coast Press, s. 271-276.

Tjora, A. (2021) *Kvalitative forskningsmetoder: Grunnlaget for kvalitative metoder (kap 1.4)*. Januar 21. Tilgjengelig fra: <https://www.youtube.com/watch?v=lcTrSKiv9ew> (Lastet ned: 12. november 2022).

Appendiks 1: Intervjuene

Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020), eller «Den nye kulturmeldingen» fokuserer sterk på lokal og privat engasjement i det som i dag er kulturmiljøvernet. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL) er et prosjekt der forskjellige statlige og kommunale fagmyndigheter og lokale grunneiere samarbeider tett om vern og skjøtsel. Ett av UKL-områdene er Skallan-Rå i Kvæfjord kommune, som jeg har tatt utgangspunkt i. Lokalt engasjement er et premiss. Jeg har derfor ønsket å få et innblikk i hvordan lokale informanter erfarer og vektlegger forholdet til landskapet, kulturarven og hva som oppfattes som verdifullt for dem, og hva betyr UKL-prosjektet i denne sammenhengen? Jeg valgte det uformelle intervjuet som metode. Det har gitt noen uforutsatte utfordringer. Intervjuene er svært forskjellige i formen, men gir innblikk i en uensartet gruppe på syv personer, med en felles erfaring: Forholdet til det aktuelle landskapet. Noen av intervjuene ble foretatt ansikt til ansikt, mens andre via telefon og Microsoft Teams.

Informant 1:

Kvinne født 1935

KR Jeg vil gjerne at du kan si noe om din tilknytning til stedet, hva det betyr for deg, hva du forstår med kulturarv, og om du har noen meninger om eller erfaringer med hvordan UKL påvirker synet på området.

Informant 1 Landskapet betyr mye for meg, jeg bodde i Harstad til jeg var fem år. Jeg flyttet til Borkenes i 1940, da krigen startet. De første årene lengtet jeg etter å flytte tilbake til Harstad. Hvorfor lengtet jeg til det? Det var der jeg var født og hadde levd mine første år, og hadde venner. Jørns gate 3, var mitt univers.

Jeg hadde familie på Borkenes. Jeg hadde både farmor og morfar og mormor på Borkenes. Farfar døde før jeg var født. Vi var mye på besøk hos dem i helgene. De kom også på besøk til Harstad. Jeg følte meg veldig privilegert, morfar hadde agentur for Mack i Tromsø, så jeg fikk mye brus hos min bestefar og siden min onkel som overtok på Borkenes. Bestemor og bestefar var rikfolk, så jeg fikk mye fint hos dem. Eks. dukkevogn som de fleste ikke hadde råd til. De slepte dukkene i skoer.

I dette landskapet, Skallan-Rå, har jeg levd siden jeg var fem år gammel. Det var her jeg lekte mye og fikk venner. Dyrene var viktige. Her har du det veldig trygt og fint. Du kan gå turer og høste bær. Det er lett å komme til alt du har lyst å gjøre, selv om det er bratte bakker.

KR Har du noen formening om hvorfor landskapet Skallan-Rå er spesielt?

Informant 1 Det er så fruktbart her, det har nok veid tungt med. Det ligger så langt nord. Vi fikk jo Hagebrukskolen, som ble bygd her. De hadde jo forsøksfelt der oppe, hvor de dyrket blomster. Folk fikk mye innputt. Både med tanke på vekstmuligheter innenfor de klimatiske forholdene og kunnskap om dette ved gartnerskolen. Det ble også prøvd med skogbruk, men det fungerte ikke. Skogen lot man bare forfalle. Man gjorde ikke mer enn å bare plante. På grunn

av sildoljefabrikken, som min far var bestyrer på, fikk folk bedre økonomi, som gjorde at de kunne dyrke mer.

KR Hva oppfatter du med begrepet landskap?

Informant 1 Et sted hvor du kan oppholde deg og være, koselig å være, og lærerikt.

KR Hva oppfatter du med begrepet UKL?

Informant 1 Undersøke hva slags muligheter det finnes, for å starte næringsvirksomhet. Til glede både for bygda og folket.

KR Hva oppfatter du med begrepet kulturminner?

Informant 1 Det er jo gamle ting som man ... og opplevelser. Eks. steinen, «Pila», på kirkegården. Krigsminner er også kultur. Ting som skjedde for lenge siden. Eks. gamle kirker. Man kan jo ha ødelagt mange kulturminner, som man ikke har vært klar over. Måten folk levde på er også kultur, i samsvar med hvordan folk har levd på og forandret seg. Historien er så viktig, det er den som har fortalt oss det opprinnelige. Det er mange som ikke synes det er så viktig å ta vare på historie. Folk har lagt for lite i det å ta vare på kulturminner. Det har fått flyte fritt, som gammel «skit». Jeg husker hvordan ting ble kastet og satt fyr på, og erstattet med «plastskit». Gamle minner som brant opp. Jeg vil trekke frem Trastad gård, som har vært flink til å skape hjem for utviklingshemmede. Siden har det blitt etablert hjem for dem i kommunen. Dette er vel også kultur? Jeg husker at alle hjalp hverandre. Det var ikke sånn at alle hadde råd til hest. Derfor delte naboer på hesten. Sånn var det med alle ting. Naboer delte. Det er ikke så mye av dette nå, tror jeg. Nå er man mere hver for seg. Dette er kanskje også en kultur, som har forsvunnet?

KR Vil du peke på konkrete ting, som du ønsker å trekke fram i landskapet Skallan-Rå?

Informant 1 Disse gamle steingjerdene. Disse fester jeg blikket på hver gang jeg går forbi. Det er veldig trasig med steingjerdene som har blitt delvis og helt borte. Jeg er veldig glad i disse steingjerdene. Når vi kommer bak utmarksgjerdene,

kommer vi forbi disse gamle torvsjøene. Tenk om vi kunne ha holdt dem ved like. Dette har jeg også lagt veldig merke til hver gang jeg har vært og plukket bær i marka. Det samme gjelder også sommerfjøsene, som bare har rast sammen. Det samme gjaldt vårt gamle sommerfjøs, men det var i veldig dårlig forfatning. Jeg tenker også over hvordan det gror over i marka. Det er «voldtekt» hvordan det gror over. Beitemarken er helt igjengrodd, og skogen forfaller! Man har bare latt ting flyte forbi, uten å ha tatt tak i de mulighetene det har gitt.

KR Er det noe du er stolt over?

Informant 1 Vi har jo fått en veldig fin kultursti. Den vet jeg mange folk med familier benytter, både på ski og til bens. Hver sommer, i flere år, gikk de «Midnattsolmarsjen». «Julevandringa» vi har hvert år, er også veldig koselig. Den har ofte blitt organisert i grensen til UKL-området. Folk har også blitt veldig flinke til å besøke fjelltoppene. Slik var det ikke før. Folk har blitt flinke til å ta naturen i bruk. At vi klarte å få en gartnerskole i sin tid, er også noe å være stolt av.

Avsluttende kommentarer, etter at hun ble informert om hva UKL er:

Informant 1 Det er et bra tiltak.

Informasjon i ettertid:

Informant 1 Jeg tenker på arbeidsdagen til min mor. Den startet kl. 07.00 med melking i sommerfjøset. Etter at det var gjort, måtte hun lage frokost til familien. Det var fire generasjoner som bodde i huset. Hun hadde både sin mor og svigermor boende i huset. Etter at frokosten var servert og hun hadde vasket opp og ryddet på plass, var det en ny arbeidsøkt på slåttemarken, før tilberedelse av formiddagsmat til familien. Ofte hadde vi hjelp i slåtten, og de skulle jo også ha mat, selvfølgelig. Når det var gjort, og oppvasken var tatt, var det tilbake på slåttemarka. Der var det arbeid fram til middag. Middagen skulle tilberedes, serveres, og hun måtte vaske og rydde opp etterpå. Slåttekarene utenfra spiste hjemme hos seg selv. Etter dette var det ofte en ny økt på slåttemarka, før det skulle lages «nons» til alle ca. klokka 17.00. Siden kunne det være nok en økt på slåttemarka, om det ikke var klesvask til alle i familien, reparering av klær, eller annet husarbeid som hun måtte gjøre. Om kvelden måtte hun på nytt gå til sommerfjøset for melking. Min mor var svært glad i dyr, og hadde et nært forhold til dem. Det var sannsynligvis derfor hun slapp å lete etter dem, noe som tok mye tid for enkelte. Kyrne sto og ventet på å bli melket. Etter dette var det tid for klesvask, husvask, reparering av klær og ellers det som tilfalt en husmors oppgaver. Jeg var ikke gammel før det gjorde så sterkt inntrykk på meg at min mor aldri fikk sitte ned. Hun var redd for at noen skulle se at hun satt seg ned noen minutt. Det var skamfullt å bli tatt i lediggang ... Men sånn var det jo for alle kjærringer.

Informant 2:

Mann født 1956

KR Jeg vil starte med din tilknytning og ditt forhold til Skallan-Rå.

Informant 2 Jeg vokste opp på Strand der vi drev sauebruk og potetproduksjon. Sauer på beiting, innhøsting og annet som følger med et gårdsbruk. I dette området drev jeg idrett og lek hele året. Jeg kjenner eiendommene i området godt. Selv om jeg ikke har bodd her som voksen er jeg der flere ganger i året. Jeg har nå voksne barn. Vi har årlig kontakt med innmark og utmark. Jeg er her hvert år for ferie, fritid, ettersyn og besøke min mor som er grunneier.

KR Hvilken erfaring har du med UKL?

Informant 2 Min mor fikk oppfordring om å være med på prosjektet i 2017. Utgangspunktet var en befaringsrapport som viste prosjektene samt brev mottatt. Jeg søkte på vegne av henne og hennes nabo på prosjekter for oss begge. Vi så potensialet og verdien av kaiene, sommerfjøs og naust. Jeg hjalp også naboen med å søke, slik at også hans kai kunne restaureres.

KR Hvorfor mener du dette er viktig?

Informant 2 Fordi kaiene er resultat av rydding av innmark etter tildeling av skjøter fra 1848. Tidligere var dette området kirkens grunn, men i 1848 ble det mulig å kjøpe grunn fra kirka i stedet for å betale tiendeskatt. Teigene ble strukket fra hav til høgfjell. Steingjerder ble bygget og innmarkene ryddet for stein/skog og drenert. De nye grunneierne ryddet området for egen eiendom, hus, dyrke, selge egen avling og egen ibergering. Kaiene mener vi hadde som funksjon frakt av varer. Lasting og lossing fra kaiene, fisk og jordbruksprodukter som skulle fraktes.

KR Er det noe du tenker på som spesielt verdifullt?

Informant 2 Interessant spørsmål. Det som ble etablert på 1800-tallet fikk mindre aktualitet på grunn av endringer i samfunnet, teknologi og kommunikasjon(veier). Etter

krigen, ble det vanligere at folk måtte ha jobb ved siden av gårdsdriften. Gårdsbruk ble mer og mer nedlagt etter som mekanisering kommer, effektivisering og endringer i samfunnet til flere tjenesteytende næringer. Fra 1970-80, har det vært stort bortfall av gårdsbruk og derav mindre verdi - flere la ned ... Nå er det beite og gras i hovedsak og forenklet driftsform i større skala.

Hva har verdi i dag og hva kan vi ta vare på? Det vi kan ta vare på er eksempelvis kulturen som har vært, for å illustrere hva dette var før. Det vi skal ta vare på er bondekulturen slik den var og gjøre den tilgjengelig i dag. Det betyr at landskapet må holdes i hevd med tilsvarende aktiviteter og pleie. Der ser jeg en lett form for mekanisering sammen med behov for beitedyr.

Som jordbruksareal har grunnen i dag liten verdi i seg selv. Skal man la det gro igjen eller ta vare på det? Tilgroing skjer når det ikke er aktivitet. Jeg mener det vi skal ta vare på er kulturhistorien og kulturlandskapet som det har vært. Jeg ser ikke noen anvendelse egentlig. Kanskje sau, beite og gras, det lille som er igjen. Fra 1990 og framover, og noen tiår heretter er det nok ikke husdyrbønder igjen. Dette blir egentlig politikk ...

KR Det er helt greit. Ta med det du ønsker.

Informant 2 Politikk, ja; Vi ser at fram til 1970 ble det mindre og mindre verdi i gårdsbruket. 1980, 1990-husdyrbestanden økte pr. bruksenhet, men husdyrtallet gikk ned. Samtidig måtte man ha flere teiger. Teigene var for små. Det ga ikke nok inntjening og det ble høstet i større leieareal. Dette har ført til at det nå kun er fire sauebønder igjen, og en av dem vil slutte. Disse bruker i dag hele området til beiting og slått. Om noen tiår vil det sannsynligvis ikke være sauebønder igjen.

KR Det er interessante refleksjoner. Hva mener du har ført til denne utviklingen?

Informant 2 Fra 1840-50 og fram til i dag har det skjedd store endringer. Det er mindre verdi av jorda nå. Tidligere var det flere som hadde arbeidsfolk, så som drenger og hjelp i onnearbeider. Etter hvert ga jorda mindre og mindre relativ verdi. Et

spøkelse var jo mekanisering etter 1950. Vanlig med hest fram til da. Etter dette ble det normalt å gjøre større investeringer, der traktoren kom inn istedenfor hesten. Formålet er mer effektiv drift, større produksjon, krav til økonomisk avkastning og mer fritid. Det er liksom noen utviklingstrinn i kulturhistorien.

KR Dette er interessant, og jeg vil komme inn på det i oppgaven min.

Informant 2 Fint.

KR Hva mener du er grunnen til at Skallan-Rå fikk status som utvalgt kulturlandskap?

Informant 2 Veldig interessant. Grunnen til at dette landskapet ble utvalgt er på grunn av dets særegenhet, skjønnhet, prakt og idyllisk, historisk verdi. Gammel historie med tegn fra jernalder og vikingtid, som kan dokumenteres. Kanskje til og med fra bronsealder. Eksempelvis utgravninger fra Kveøya, som ligger midt i fjorden, parallelt med store deler av Skallan-Rå. Gårdshauger og gravhauger vitner om lang tid med bosetninger. Strandlinjen med bebyggelsen. Kulturlandskapet. Alt ligger organisert langs et platå over strandlinjen, med fjøs på rekke. Særegent og organisert. Kaiene forteller om bruk av havet. Dyrka mark på oversiden og nedsiden av husrekken. Naust peker mot bruk av havet. Det er to UKL-områder i Troms, Skallan-Rå og Skardal i Lyngen, med det sjøsamiske kulturområde i Troms.

KR Hva legger du i begrepet kulturminne?

Informant 2 Et objekt, ett eller annet sommerfjøs, slåttemark, et spesielt område, steinkai. Kulturminner. Gårdshauger, røyser for både gravsted og rydninger. Torvmyr, kornkverner. Det som er synlig bevis i dag fra tidligere aktiviteter.

KR Hva legger du da i begrepet kulturarv?

Informant 2 En kulturaktivitet overført gjennom generasjoner. Kan overføres videre. Subjektivt, ikke nødvendigvis et enhetlig begrep. Tenker et objekt å se på, ha

nytte av. En dyrka mark er ikke nødvendigvis en kulturarv eller et kulturminne. Men jeg kobler også slik overføring til en plikt om å ivareta og opprettholde.

KR Hvordan vil du definere landskap?

Informant 2 Det er et objekt. En karakteristikk som kan beskrives med egne ord. En egen funksjon kan du si. Det ser sånn og sånn ut. Og skal tjene en funksjon og har en utforming. Typebetegnelse for et område.

KR Tilbake til UKL ...

Informant 2 Utvidet kulturlandskap. Utvidet kulturlandskap der det legges aktiviteter og investeringer eller annet for å bevare det. En aktivitet for at miljøet bevares. Det har blant annet ført til kurs i løsing av steingjerder. Utvider kulturlandskapet. Investerer i bygninger. Aktivitet og penger. Betegnelsen beskriver ikke bare et karaktertrekk, men helhetlig landskap. Innmark, utmark, kjøreveier. Ikke bare kulturlandskap, men aktiviteter og investeringer. Landskapet blir nytt på en måte. En ting til: Ikke bare en ting ved landskapet, men hele landskapet med veier, inn og utmark osv.

KR Er det andre ting ved UKL, som du vil trekke frem?

Informant 2 Grunneiere er sammen om å søke. Opptrer omforent, som en enhet. Veldig viktig og positivt at grunneiere, samlet er med på å søke, begrunne og sammenfatte søknader.

KR Kan du se noen utfordringer ved UKL?

Informant 2 Noen har ikke drift og aktivitet. Da blir det veldig vanskelig å stille med penger eller innsats. Noen har ikke midler, interesse eller fysiske mulighet. Det kan bety at noen ikke kan ta del. Noen har ikke evne eller mulighet, og faller fra. Utfordring er også å «videreføre» aktivitet og skjøtsel som krever innsats av folk og beitedyr. På den andre siden skal de som bebor området heller ikke opprettholde «et museum». Dugnader vil bli nødvendig, typisk fra organisasjoner, skoleklasser eller sportsgrupper mot litt betaling.

- KR* Andre, utenfor UKL-området, får ikke midler. Kan det oppfattes urettferdig?
- Informant 2* Det ble utformet en befaringsrapport i 2017 fra fylkestinget og sametinget, som ble bakgrunn for avgrensning. Så jeg vet ikke om det er urettferdig at noen ikke kom med. Bestemmelsen ble tatt og avgrensningen gjort og avgrensning må jo gjøres. Marka utenfor har en helt annen oppbygging og landskapsarkitektur. Noen områder som også burde fått denne muligheten mener jeg er Gapøya. Det burde fått egen kulturlandskapsstatus. På grunn av fiske, landbruk og rekreasjonsmuligheter. Og Hemmestad, Kveøy og Storjorda.
- KR* Tenker du at UKL-statusen påvirker synet på området?
- Informant 2* Ja, jeg tror det. Det ligger også en forventning om aktivitet og videreføring i fremtiden.
- KR* Tror du det er et ønske for kommende generasjoner å ta vare på dette?
- Informant 2* Ja, jada, det tror jeg. Det forutsetter at det er penger, aktivitet og drivkraft i kommunen. Det ligger en forventning om interesse og initiativ. Slik det utføres i dag er det viktig at der er en overordnet veileder, typisk representert ved Kvæfjord kommune.
- KR* Hvordan mener du dette kan gjøres?
- Informant 2* Hovedansvaret i kommunen blir å følge opp prosjektet. Ja, det er mange eldre mennesker som er grunneiere og trenger hjelp. Alle grunneiere bør være aktive i grunneierlaget. Synd at noen ikke har samme driv. Mangel på engasjement er den største trusselen. Kommunen må bistå i å være initiativtaker.
- KR* Har dette nådd fram til alle, eller for de litt mer interesserte?
- Informant 2* Jeg har jo vist litt mer interesse og mange ting har blitt gjort. Det er jo grunneiere det er snakk om. Minimumskrav er at disse er med.
- KR* Tenker du at informasjonen rundt UKL har vært god?
- Informant 2* Ja, det har vært god informasjon. Grunneierlaget gir viktig og god informasjon.

- KR* Tror du informasjonen rundt UKL har klart å nå unge folk?
- Informant 2* Det er en 26-årig nabo, som driver med sau. Jeg har kontakt, men vet ikke i hvor stor grad de fleste følger fanges opp. Alle får informasjon med linker til hva man kan søke på. UKL er positivt blant grunneierne jeg har kontakt med. Ja, utelukkende positivt, men noe usikkerhet om økonomi. Stort sett utelukkende positivt. Som eksempel kom det en spesialist fra Bergen, med Norges beste kompetanse på istandsetting av steinkavianlegg. Slik kompetanse, typisk for tørrmuring og landskap, bør opprettholdes av unge personer som får litt opplæring innenfor dette.
- KR* Mener du at UKL kan gjøre stedet attraktivt for folk utenfor området?
- Informant 2* Det vil jeg si helt klart ja til. Det kan markedsføres. Du kan også besøke et landskap. Det kan skiltes og bli interessant for mange utenfor området. Eksempel «Kvæfjordløyper». Legge ut informasjon.
- KR* Er det noe du tenker på i Skallan-Rå som burde ha fått mer fokus, som ikke har blitt prioritert til nå?
- Informant 2* Ja, opprydding langs fjæra. Hele området, spesielt det du ikke ser fra veien. Rydde vekk plast og materiale. Det burde vært ryddet for rusk og rask og plast. Hvordan få til opprydding i strandsonen? Et felles løft da mekanisering og teknologi og effektiv drift har gitt mye forsøpling
- KR* Har du tanker om hvordan dette kunne gjøres?
- Informant 2* Dugnad. Traktor og redskap. Lasteapparat. Betalt 200 kroner timen, 400 for bruk av traktor. Hente søppelet fra fjæra og levere det på miljøstasjonen. Det hadde vært veldig, veldig greit.

KR Kommer du på andre ting du ønsker å trekke fram?

Informant 2 En annet ting. Særegne blomster og beitemark som burde ha hatt interesse for folk flest. Gamle markeveier. Flere hundre år gammel vei, som bringer deg opp til «øvste slåtta». «Tortenbakkene» er også ei utmarksslått med særegen vegetasjon. Artig å gå tur og se. Der ble det slått før. Det var mye høy. Det er flere slike. Tre ting vi kan notere: innhøsting, beiting fremmer og holder kulturlandskapet ved like og lyngheibrenning for å holde ved like kulturlandskapet. En rapport; «Naturtyper i Skallan-Rå» forteller om særegenheter som blomster, sopp og insekter. Hvordan skal dette skjøttes? Aktiviteter. De som bruker området, får økonomisk støtte. Skal du videreføre et kulturlandskap er økonomisk støtte viktig.

Informant 3:

Kvinne født 1960

KR Jeg vil gjerne at du kan si noe om din tilknytning til stedet, hva det betyr for deg, hva du forstår med kulturarv, og om du har noen meninger om eller erfaringer med hvordan UKL påvirker synet på området.

Informant 3 Min tilknytning til dette landskapet er at jeg pr. i dag bor på et småbruk der jorda nå forpaktes bort og fjøset er under restaurering med midler fra UKL. Selv om jeg ikke vokste opp her, men i Asker, var jeg her hver sommer fordi mine besteforeldre bodde her. Dette småbruket var min barndoms sommerparadis. Som 14-åring, i 1974, flyttet jeg permanent hit sammen med min mor og min yngre søster.

Fram til min bestefar døde i 1974 var det sauehold på dette bruket. Min bestefar var også en av pionerne som etablerte merkevaren «Kvæfjordjordbær». Saueholdet ble avviklet ved min bestefars død. Han døde faktisk da han slet med å få tak i en sau som hadde forvillet seg utenfor gjerdet. Gården var i realiteten et «hobbybruk», da min bestefar var henholdsvis kontorsjef og disponent på Sildoljefabrikken i Kvæfjord. Han var ingen «handyman», noe det meste bar preg av.

Etter at saueholdet opphørte, ble utmarka kun et sted for rekreasjon. (Tidligere var vi i utmarka i hovedsak for å se etter sauene). Fjøset forfalt (noe det i realiteten også hadde gjort i mange år allerede i 1974), men nå gikk forfallet fortere. Fjøset ble et lager for familien, naboer og venners diverse. I realiteten var det enklere å «lagre» ting der enn å få det levert på søppelplassen/miljøstasjonen. Kort sagt var fjøset utsatt for vær og vind, og fullt av ting i fjøs og på låven.

KR Hva legger du i begrepet, kulturarv?

Informant 3 Kulturarven er det vi har fått med oss fra tidligere generasjoner, det vi lever med og i, og det vi skal gi videre. Uten kulturarven ville vi levd i et kulturelt

«limbo». Som sagt har jeg hatt et forhold til dette landskapet hele livet. Spesielt viktig og nært etter at jeg flyttet permanent hit som 14-åring, selvfølgelig. Jeg har et helt spesielt minne fra en samtale med min bestefar da jeg var ca. 10 år: Vi sto øverst på innmarka og så nedover markene (vi delte opp innmarka i øvermarka, som lå på øversiden av veien, og nermarka på nersiden). Vi var akkurat ferdige med å hersje. Mange timers arbeid lå bak oss. Øvermarka var også så bratt at min bestefar slo med ljà. Min bestefar sier: *«Hva du enn gjør, må du aldri selge jorda. Du vet aldri hva som kan skje, og en dag vil du eller dine barn trenge å dyrke egen mat»*. Dette satt seg fast i meg. Jorda ble Hellig for meg, og følelsen har aldri sluppet taket. Holdningen til jorda er eksempel på kulturarv. Min mor har også nevnt hvor trist det ville blitt for min bestefar dersom jeg hadde valgt å selge jorda. Å sitte på denne lille gården oppleves som en forpliktelse, og som et svik om den ble solgt ut av familien. Siden jeg ikke vokste opp i Kvæfjord, ble jeg aldri ekte «kvæfjærding» hva nå det er. Likevel føler jeg meg som en del av akkurat dette lille jordstykket, og har blitt her siden. Jeg husker hvordan min bestemor pleide å sitte ved et spesielt vindu og se over mot Kveøy og fjellene bak. Jeg syntes det er sterkt å tenke på hvordan mine forfedre har sett på den samme utsikten, og også mine barn og barnebarn. Jeg syntes det er en gave! Det får opp mange, kanskje sentimentale (?), følelser.

Som de fleste som går tur i marka er det rekreasjon i det. Marka er et sted for å tenke over saker og ting. Luktene og den alltid foranderlige naturen er ny og kjent hver gang. Jeg går ofte der med bikkja. Vi har våre ruter. Mange har spurt om det ikke er kjedelig å gå de samme turene om og om igjen. Det er det ikke, for det er ikke de samme turene. Marka forandres med døgnetimer og tid på året.

Ellers er det viktig for meg at innmarka høstes. Dersom jeg ble tvunget til enten å selge eller selv å drive (jeg er lærer) hadde jeg valgt det siste. Det er viktig at innmarka ikke gror til eller blir full av ildtuer.

Nå, etter at jeg har fått tilskudd til restaurering av fjøset, har jeg store planer for stedet. Fjøset vil bli satt i stand slik det framsto på 1960-tallet. Jeg har tatt vare på en del «antikviteter» fra gården. Noe, som var helt spesielt, er levert Sør-Troms museum. Jeg tenker at fjøset skal være åpent for alle. Barnehage og skoleklasser kan komme og se hvordan det var i fjøs tidligere. Eldre med demens kan komme og kanskje erindre. Jeg vil også hesje deler av marka rundt. I fjæra vil jeg sette opp bord og benker, slik at folk kan gå ned og bade eller bare høre på bølgene. Dette etter å ha blitt gjort oppmerksom på at mange i bygda føler at de ikke kan gå i fjæra, siden de da må passere privat eiendom. Det er jo veldig trist.

Jeg husker ikke akkurat hvordan jeg ble oppmerksom på UKL, og hvordan jeg ble oppmerksom på og kom meg på en konferanse hos fylkesmannen i Troms i 2019; «Nytt liv i gamle fjøs». Der fant jeg ut at mitt fjøs var det som ble beskrevet som «rødlista»; en gammel, laftet fjøskasse, som siden hadde fått tilbygg av plank.

UKL-midler redder gammelt kulturlandskap. Det er en fantastisk mulighet til å ta vare på slåttemark, sommerfjøs, fjøs, brygger osv., men det gir også noen utfordringer. For egen del føler jeg meg «fanget» i en økonomisk «felle». Jeg søkte med bakgrunn i en prosjektbeskrivelse med en økonomisk ramme på 350 000 kroner. Jeg må selv betale 30% enten i rene penger eller i form av arbeidstimer. Dette har blitt langt dyrere.

Da arbeidet var i gang erkjenner tømmersekskapet at de ikke har den fagkompetansen de trengte, og ga opp prosjektet. Det blir mye mer omfattende, noe som også betyr mye dyrere. Det kreves også spesialkompetanse i bygningsvern. Å bli sittende med et halvferdig fjøs er en umulighet. Den første høststormen vil rive det i stykker, med de konsekvenser det kan bli for biler og fotgjengere som måtte ferdes på veien når planker og takplater kan komme susende ...

Dette gir våkenetter. Hvordan skal jeg klare å skjøtte mine forpliktelser? Hva har jeg begitt meg ut på? Jeg tror disse eventualitetene bør formidles mye sterkere, slik at grunneiere virkelig forstår hvor usikre de økonomiske estimatene virkelig er. Når det er sagt, syntes jeg tanken bak forvaltningen, som UKL er en del av, er veldig god. At utgangspunktet må være et «levende» kulturlandskap. Samarbeidet mellom grunneier, kommune og fagmyndigheter gjør at alle føler et eierskap til prosjektene, tror jeg. Selv føler jeg også et sterkt behov for å gi noe tilbake til samfunnet, siden det er folks «skattepenger» som også i realiteten øker min eiendomsverdi.

Informant 4:

Kvinne født 1964

KR Jeg vil gjerne at du kan si noe om din tilknytning til stedet Skallan-Rå.

Informant 4 Jeg har hatt et forhold til stedet så lenge jeg kan huske, hele mitt liv, jeg er 58 år.

Min mor kommer herfra og gjennom hele barndom og oppvekst tilbrakte vi alle sommerferier her. Vi bodde i huset på Strand – hos mine besteforeldre som drev et lite småbruk. I 1975 flyttet vi (mor og søster) permanent nordover, og jeg ble boende på Strand fra jeg var 10-18 år (ut videregående skole), til jeg flyttet hjemmefra.

Siden har jeg jevnlig besøkt familien og huset på Strand i ferier og høytider. Jeg har mange gode minner fra mine mange besøk og min botid her.

KR Hvilket forhold har du til landskapet Skallan-Rå?

Informant 4 Først og fremst synes jeg det er vakkert. Og fredfullt (når det ikke stormer og er uvær). Og frodig, og røft. Landskapet gir meg indre ro. Jeg kan nyte naturskjønnheten og det landlige preget. Jeg liker at det er gårder i drift her og «dyr på båsen» (og «folk i husan»). Jeg liker og nyter utsikten og utsynet; fjorden og fjellene, kontrastene. Og de slake slettene ned mot fjæra. Fuglelivet. Den friske luften.

Dessuten har jeg gode minner/opplevelser fra små turer i «marka», både sommer og vinter. Særlig om somrene når sauene går ute. Og om høsten når man kan plukke bær (selv om det er lenge siden nå).

I sin tid var jeg også speider – og husker diverse turer til speiderhytta! (Er ikke helt sikker på om den ligger i dette spesifikke området, men hvert fall nesten).

KR Hva legger du i begrepet, landskap?

Informant 4 Hm ... Har ikke tenkt så mye på det, egentlig. Men jeg forbinder det med noe visuelt, noe jeg kan se og ta inn gjennom blikket. Og naturen selvsagt, med alle

sanseinntrykkene det gir (lukt, lyd, fugleliv osv.). Hvordan omgivelsene er formet og «skapt» (også av mennesker), preget det gir. I dette tilfellet (Skallan-Rå) også en følelse av tilhørighet. Jeg forbinder landskap med noe landlig, helst i positiv forstand.

KR Er det noe du vil trekke frem som spesielt verdifullt i landskapet Skallan-Rå?

Informant 4 Det myke og ganske lune preget. De slake kurvene, teigene. At mye av landskapet ligger åpent, ikke er bygget i hjel. At endel gamle hus og bygninger fortsatt står (!!).

Jeg er også veldig glad for kulturstien som er anlagt i marka, den gjør det lettere å ta seg fram, lettere å kjenne seg trygg, mindre sjanse for å gå seg vill.

KR Er det noe i dette landskapet du er stolt av?

Informant 4 Hm ... Har ikke tenkt på det heller. Generelt er jeg stolt (og glad) for alle som tar vare på historien og tradisjonene. Jeg blir glad og takknemlig (og kanskje stolt) når jeg ser at folk setter i stand de gamle husene og bygningene. De gamle kaiene og gjerdene. Naustene. At de setter pris på stedet og omgivelsene. Jeg ønsker at landskapet skal bestå og bevare sitt preg og sin egenart.

KR Hva legger du i begrepet kulturminner?

Informant 4 Tror jeg tenker på historien, først og fremt. Og tradisjonene og tilhørigheten. Alt som gjør at vi kan se og oppleve og forstå hva som har vært før og hvordan nåtiden bygger på fortiden. Jeg forbinder kulturminner med levemåten til generasjonene før, hvordan folk har klart seg, hvordan de har slitt og hva de har gledet seg over. Jeg forbinder det umiddelbart med gjenstander/artefakter og bygninger særlig, men ved litt ettertanke også med kulturlandskap og alle ting eller forhold som «kan fortelle en historie».

KR Er det kulturminner i dette landskapet du vil trekke fram som spesielt viktig å ta vare på?

Informant 4 Egentlig har jeg lyst til å svare «alt». Men tror jeg er mest opptatt av hus og bebyggelse, det er nærliggende og konkret. De enkelte gårdene. Og det som måtte være av gamle «offentlige» (fellesskapets) bygg: skolestua, mølla, butikken osv. Her tror jeg at endel er gått tapt, men er ikke sikker. Tror at tidligere generasjoner har ønsket å kvitte seg med «det gamle og dårlige» - og kanskje oppdaget verdien av selve historien og minnene litt (for) sent.

Samtidig innser jeg at selve landskapet med alle de små teigene og gjerdene og organiseringen av innmarka, utmarka og nedmarka, bruken av bekkene, også hører med som viktige kulturminner. Det er ikke like lett å «se» og konkretisere, men like viktig selvsagt. Tror det forutsetter mer historisk bevissthet å verdsette disse ting. Det er lett å ta landskapet for gitt, som noe som bare ligger der (av seg selv). Lett å glemme alt slitet som ligger bak, gjennom generasjoner.

KR Hva oppfatter du med begrepet kulturarv?

Informant 4 Jeg forbinder det med noe bestående, verdifullt, kvalitativt. Noe vi selv er gitt og gir videre, som har formet oss og som vi bærer med oss, som kjennes viktig. Det handler om identitet på en positiv måte, noe umistelig, som gir oss forankring og holdepunkter i livet og staker ut en vei videre. Som språk, historie, tradisjoner, høytider, verdier, tro. Sang og musikk. Litteratur og fortellinger. Denne listen kan gjøres veldig lang ...

Og selvsagt - steder og landskaper, bebyggelse og håndverk. Konkrete, faktiske omgivelser som har kvalitative kjennetegn, historisk verdi, skjønnhet og særpreg. Som representerer kontinuitet og sammenheng, skaper selvforståelse og tilhørighet.

KR Har du noen formening om hvorfor landskapet Skallan-Rå er spesielt?

Informant 4 I utgangspunktet har jeg ikke klargjort dette for meg selv. Jeg har ikke tenkt på dette landskapet i et utenfra-perspektiv, «objektivt», det er en ny øvelse for meg. Jeg har sett på det mest «innenfra» - utfra min egen tilhørighet og historie, den tilknytningen jeg føler. Mer subjektivt. Men jeg tenker at det er

vakkert, sårbart på sin måte, og at det har sin historie og sitt særpreg, uten at jeg har noen spesielle kunnskaper eller kriterier å reflektere utfra. Kjenner at jeg kan lite om dette fagfeltet. Jeg vet ikke så mye om den lokale forhistorien egentlig, det er stusselig, men sånn er det. «Ingen har fortalt meg», og jeg har ikke oppsøkt det selv ...

KR Hva oppfatter du med begrepet UKL?

Informant 4 Helt ærlig så forbinder jeg ikke noe med det. Nå bor jo ikke jeg fast på stedet og leser lokalaviser o.l. så mye informasjon kan nok glippe for meg. Siden dette med UKL er ny kunnskap for meg, har jeg ikke rukket å reflektere så mye.

KR Vil du peke på konkrete ting, som du ønsker å trekke fram i landskapet Skallan-Rå?

Informant 4 Igjen, jeg har ikke tenkt så mye på dette før. Men umiddelbart, her og nå, i den alvorlige natur- og miljøkrisen vi befinner oss i, så tenker jeg på biomangfold! Alt som lever og ånder, spirer og gror, kryper og går, summer og flyr, svinser og svanser (denne listen kan også gjøres lang ...). Vi må ta vare på alt plante- og insektliv og alle dyr og fugler som har sine livsbetingelser her, og verne dette for fremtiden.

KR Har du eventuelt andre kommentarer som du ønsker å tilføye?

Informant 4 Kommunen må ikke lenger tillate hyttebygging i uberørt natur. (Faktisk ikke lenger tillate hyttebygging som sådan, vi har mer enn nok. Naturen kan ikke lenger være «gratis», den må anerkjennes i sin egenverdi og som et umistelig hjem for våre medskapninger (dette er et stort tema ...). Men muligens inngår slike restriksjoner i UKL-statusen for området, dette har jeg ikke satt meg inn i.

Avsluttende kommentarer, etter at hun ble informert om hva UKL er:

Informant 4 Føler plutselig at vi bor på «hellig grunn» - et spesielt verdifullt sted, som bærer med seg umistelig historie. Blir nesten litt andektig ... Og så er det gøy selvsagt, blir litt stolt.

Jeg tror det vil gjøre folk stolte og nysgjerrige over hjemstedet sitt. Kanskje bidra til at vi verdsetter det i større grad og verner om det med mer interesse, respekt og en viss ærbødighet. At vi ser på det med friske øyne, oppdager det på nytt (i hvert fall gjør jeg det nå).

Informant 5:

Mann født 1969

KR Da ønsker jeg rett og slett å spørre deg om din tilknytning til landskapet Skallan-Rå.

Informant 5 Ja, jeg er jo sammen med K. Ho og jeg kjøpte gården til bestemora hennes i 2002-2003, så det er min tilknytning. Det var før det ble UKL. Vi bor på en måte på gården til bestemora hennes. Etter 2-3 år fikk vi kjøpt nabogården, så vi er på en måte innflyttere i området. Samtidig har jo K lang tradisjon og familien hennes har jo vært her lenge. Vi var jo her før vi kjøpte, så vi har vært her lenge i området 20-30 år.

Så vet jeg ikke hva du tenker på, hva jeg har nå, eller ...

KR Det er for så vidt neste spørsmål. Du kan godt svare på det.

Informant 5 Ja, jeg har tenkt litt på hva jeg skal svare. Vi kom hit og hele tiden har det vært prosjekter; noen gjennom fylket og litt gjennom privat initiativ. Det har vært en del ting man har prøvd å sette i gang. Jeg husker første gang jeg var på et møte. Wikeland gård hadde klart å lage en hjemmeside, og hvis bare alle klarte det trodde man at alt skulle bli bra på gårdene bortover.

Så har det også vært initiativ til å starte et matkulturnettverk. Dette var K og jeg lite gran med på. Så i 2017 var det vel at det ble tatt initiativ der kommunen kalte inn bredt de som de trodde kunne være interessert i å være med på UKL. De som bodde innenfor Skallan-Rå. Det var vel det første møte, og jeg tror det ble tatt et initiativ fra kommunen om noen ønsket å sitte i styret for å utvikle prosjektet videre. Så grunnen til at jeg sier at det har vært flere prosjekter er at noen er bra og blir gjennomført. Noe passer for noen. I 2016-2017 ble jeg og tre andre pekt ut til å prøve og danne et brukerstyrt styre.

Så det var bakgrunnen min, at jeg ble valgt til å sitte i styret. Det var egentlig ikke et valg. Kommunen hadde sett hvem de trodde kunne være interessert, og jeg ble sekretær for dette styre. Etter et års tid ønsket ikke lederen å ha det vervet og jeg ble leder. Jeg har sittet som leder i 4 år. Vi er et eget styre som i utgangspunktet skal bestå av de fire gårds og bruks nummer bortover.

KR Kan du fortelle litt om hva det ledervervet innebærer?

Informant 5 Ja, det startet jo i 2017. Vi er en ung organisasjon, så jeg tenker at det vi gjør nå er å utvikle prosjektet videre, spre informasjon til medlemmene og få det til å bli en robust organisasjon. Styrevervet mitt, som leder, er å klare å få dette til. Vi har registrert oss i Brønnøysundregisteret, og måtte da formelt ha et stiftelsesmøte og vedtekter.

Det måtte også gjennomføres et årsmøte der vi utarbeidet vedtekter. Nå som vi er registrert i Brønnøysundregisteret er det min jobb å påse at vi følger vedtektene for Skallan-Rå. Her står at medlemmene skal være grunneiere med eiendommer over 10 dekar. Vi gjennomfører styre og årsmøter, har kontakt med kommunen og referansegruppa som består av meg som leder, en representant fra statsforvalteren, en representant fra Sametinget. Kommunen sitter også i referansegruppa. Referansegruppa behandler søknader og tildeler midler. Det uformelle er samtaler med medlemmer, spre informasjon, gjøre folk klar over at de kan søke midler, og prøve å få folk litt stolte over at de bor i et UKL-område.

KR Hvor mange medlemmer er det nå?

Informant 5 Jeg har ikke fullstendig medlemsliste, men tipper at det er ca. 30 stykker som får e-poster om aktiviteter som informerer om UKL-relevante aktiviteter.

KR Du nevner dette med å spre informasjon. Hvordan blir det mottatt?

Informant 5 Jeg ser jo at de første åra var det få søkere. Kommunen, styret og noen få andre, de som hadde vært med og forstått systemet. De var jo med. De siste

årene har det vært fler og fler. Flere skjønner hva dette er og ser mulighetene innenfor UKL. Jeg tror folk er positive, og det syntes jeg er ok, da.

KR Føler du at du når frem til både unge og eldre?

Informant 5 I medlemsmassen vår er det jo ikke så mange unge. Jeg tror det er mest voksne folk som ser mulighetene, men det er jo også de som bor her og har mulighet til å søke. Er det noen unge som kommer hit vil jo de få samme informasjon, så det er ikke noe forskjell.

KR Er det sann at dere hjelper med søknadsprosessen, til for eksempel eldre som kanskje ikke er så inne i den digitale verden?

Informant 5 Ja, det er derfor jeg går rundt og følger med. Vi i styret har tilbudt oss å hjelpe til med søknader. De i kommunen har vært veldig flinke til å hjelpe de som ikke har påloggingsmuligheter på nettet, for man må jo søke gjennom Altinn. Det er noen som ikke klarer dette og har fått veldig god hjelp.

KR Hva er det du oppfatter med begrepet UKL?

Informant 5 Jeg er veldig opptatt av at det er utvalgt kulturlandskap i landbruket. Jeg er veldig opptatt av L-en i UKL. Det er mange ting som kan være utvalgt kulturlandskap, så det som er spesielt hos oss er at det er et landbrukerlandskap, og det tenker jeg at vi skal ta vare på. Dette tenker jeg er en viss utfordring. Når Statsforvalteren sammenligner oss med andre, slik som tidligere da vi ble sammenlignet med UKL Skardalen, så hadde jeg inntrykk av at vi skulle gjøre det samme.

KR Dette er interessant, kan du utdype?

Jeg oppfattet at Statsforvalteren hadde en ide om hvordan vi skulle arbeide. Jeg var ny og trodde det måtte være sann. I Skardalen var det ikke drevet aktivt jordbruk på mange år, så de måtte ta tilbake beitemark og kjøpe inn dyr. Hos oss har det vært drevet aktivt jordbruk uten stopp, så jeg er veldig opptatt av at hvert UKL må tilpasses sitt spesifikke områdes egenart, men følte ikke gehør for dette hos Statsforvalteren. På et landsmøte i Bodø ble jeg oppmerksom på

hvor forskjellig de forskjellige UKL arbeidet, forsto jeg at det ikke lå noen konkret føring, men at vi hadde spillerom. Det var ok å møte andre å se hva de søkte og fikk midler til.

KR Du har for så vidt svart på spørsmålet tidligere, men har du noen formening om hvorfor Skallan-Rå er så spesielt?

Informant 5 Jeg mener det beskrives godt på Statsforvalterens hjemmeside. Jeg syntes Statsforvalteren har vært flink til å fortelle hva som er grunnen, og jeg er helt enig: De tynne, smale teigene fra fjord til fjell. Vi har kysten og fjæra, gårdene oppfor veien, lengre oppe har vi sommerfjøsgrenda, og slåttemarka oppunder fjellet. Vi har også klart å ta vare på de gamle steingjerdene. Noen har sagt at det var latskap som gjorde at ingen gadd å ta vekk steingjerdene. Det er fint at de står der.

KR Er det noe du anser som spesielt verdifullt?

Informant 5 Det må være helheten. At det er et stort område. Sommerfjøsgrenda. Sør-Troms museum har tidligere restaurert et gammelt sommerfjøs allerede før vi ble UKL-område. Det er heldig at kulturstien ligger langs utmarksgjerdet. Det er utrolig mange fine steder med sin spesielle sjarm og spesialitet. Det er både variert og gjenkjennelig.

KR Er det noe du er spesielt stolt av, som har blitt tatt vare på?

Informant 5 Det er fint at vi har slått de små teigene. At vi har giddet å gjøre det så lenge, selv om det er både bratt og vanskelig tilgjengelig. At vi ikke har ødelagt så mye.

KR Tenker du at dette er en tradisjon vi vil ta med videre?

Informant 5 Jeg kom hit for ca. 25 år siden. Han som hadde slått før meg sa at jeg kom til å bli den siste, som slo øvermarka. Jeg ser jo at det ikke er en selvfølge at det vil bli tatt vare på slik det ble tidligere. Gjennom UKL-støtte og bevisstgjøring kan det hende at man har mulighet til å slå bratte og vanskelig tilgjengelig slåttemark. Man er avhengig av økt økonomisk støtte.

KR Tenker du at det rett og slett må tenkes nytt framover?

Informant 5 Ja, jeg tenker at vi må få økte midler for å gjøre det. Statsforvalteren tenker kanskje at vi får mye midler, men jeg tenker noen ganger at hvis jeg skal gjøre et tiltak, og det jeg sitter igjen med er penger til gjerde, slik at jeg kan fortsette å skjøtte området ... det syntes jeg ikke er nok. Jeg vil gjerne kunne gi guttene mine en ferie. Ikke bare akkurat nok til å holde ved like. Skjønner du hva jeg mener? Vi må tjene på det, ikke bare få det til å gå i null.

Det er jo sånn andre som driver butikk tenker på firmaet de har. Vi får en tilskuddsordning på 250 kroner pr. time, med fratrekk på 25%. Det er få andre som ville godtatt det.

KR Kan du fortelle litt om hvordan det er å drive jordbruk?

Informant 5 Ja, man må ha interesse for det, for dyra og å se at det gror. Du må jobbe mye mer enn en 09.00-16.00 jobb. Du har egentlig aldri fri. Du tenker på hvordan dyra har det, uansett. Det er ikke så lett å drive jordbruk. Man får dårlig betalt i forhold til det kontinuerlige ansvaret man har. Jeg kan si litt om å drive i et UKL-område. Som du hører, er jeg fra Horten. Der i byen er det ikke mye jordbruk, men det er velstelte parker. Jeg tenker av og til på UKL-områder som parker, som man har muligheter til å tjene penger på. Jeg liker at det er fint i parker. Det vil jeg også at det skal være i UKL etter at jeg har slått marka, dyra har beitasluttet av sesongen og jeg ser hvor fint det har blitt. Da tenker jeg at kanskje dette er siste året jeg har bidratt til at det ser fint ut. Sikkerhetsnettene er svakt i landbruket. Dersom jeg skulle få vondt i ryggen kan ikke jeg hyre inn noen som kan ta vare på sauene jeg har. Da er det slutt. Det er litt tungt. Jeg vet jo at det kan være andre som vil ta over, men det blir færre og færre tror jeg. Høres dette fornuftig ut, eller?

KR Ja, absolutt! Du har mye interessant å komme med. Dette her med å få noen til å drive jorda; tenker du at det er attraktivt for kommende generasjoner?

Informant 5 Jeg ser jo hvem som legger ned og hvem som overtar. Noen lokale saue- og ku-eiere som slutter, leier ut jord til storbønder som ikke bor i området. Da

forsvinner den interessen jeg snakket om, å «pynte parken». De store har ikke tid til å tusle langs steingjerdet og legge på plass de steinene som har falt ned. Jeg er bekymret over at man kan selge eller leie ut til hvem som helst. Så blir spørsmålet: Skulle man klart å få regulert slik at det ikke var mulig innenfor et UKL-område? Igjen blir det kanskje for sterke føringer, tenker jeg.

KR Tenker du at det offentlige burde ta et større ansvar?

Informant 5 Jeg vet ikke. Det var derfor vi hadde det siste medlemsmøte. Kommunen skal lage en ny kulturmiljøplan, tror jeg det heter. Skallan-Rå ligger innenfor planområdet. Jeg er også redd for at det kan bli for strengt, slik at jeg ikke kan sette opp en dobbelt garasje på egen eiendom. Å finne en balanse er en utfordring. Hvordan få folk til å ta de rette valgene, eller få staten til å bestemme. Det er dette de prøver på med kulturmiljøplanen. Vi har en sak gående: En person ønsker å rive fjøset sitt, men blir nektet dette. Jeg påpeker at det ikke er noen lov til hinder for å rive fjøset. Vil du rive, så kan du rive. Det er en del vanskelige problemstillinger.

KR Det med vanskelige problemstillinger fører meg over på neste spørsmål. Hvilke refleksjoner gjør du deg om UKL, både positivt og negativt?

Informant 5 Saken om rivning av fjøset er jo en vanskelig problemstilling. Det positive er bevisstgjøringen om at vi bor i et område det er viktig å ta vare på. Det er også positivt at vi kan få midler. Det er samlende for medlemmene, og skaper samhold og bekjentskaper med mennesker man kanskje ikke ville ha snakket med ellers.

KR Tenker du at UKL kan være relevant og interessant for folk utenfor UKL-området?

Informant 5 Tenker du turisme ... Vi var heldige ved at kulturstien allerede var etablert og at folk kjente området. Jeg tror folk har lyst å se et levende kulturlandskap. Lokalbefolkningen kan få opplevelser i nærområde, dyr på beite, gamle jordbruksredskaper, ikke bare de store «robotfjøsene». Vi er en ung organisasjon, så akkurat dette med turisme har vi ikke utviklet enda, men vi har

planer om å innrede et sommerfjøs til overnatting. Det er også sponset et utedo med UKL-midler.

KR Tror du UKL-statusen påvirker folk i bygda?

Informant 5 Må tenke meg om ... Folk er litt stolte. Igjen, det kan føre til interessekonflikter. Vi er i et utvalgt kulturlandskap i landbruket. Vi ligger også sentrumsnært. Det betyr at det bor mange folk i nærområdet, og noen ønsker å ta seg til rette. Interessen har ikke alltid så mye med landbruket å gjøre. Da tenker jeg spesielt på organiserte sykkelturer, og i det siste har vi fått forespørsel om etablering av en frisbeegolfbane i området. Dette var oppe til debatt ved siste styre og årsmøte. Vår uttalelse ble ønske om aktiviteter som har fokus på jordbruket. Da kan vi oppfattes som de som sier nei og er vanskelige. Vi må si nei til noe for å ta vare på kulturlandskapet. Jeg velger å si ja til å ta vare på kulturlandskapet. Saueiere sier at mye fritidsaktivitet går utover dyra. Når vi blir færre sauebønder, blir det vanskeligere og vanskeligere å opprettholde kulturlandskapet. Ikke alle har forståelse for hva vi holder på med, egentlig.

KR Ja, dette er interessant. Du nevnte dette med konflikt. Jeg må nesten spørre om dette med tildeling av midler kan oppfattes litt urettferdig for folk rett utenfor UKL-området?

Informant 5 Jeg har ikke oppfattet det. Kanskje de ikke sier det direkte til meg. Kommunen og vi i styret har vært flinke til å si at dersom vi ikke hadde vært del av UKL, ville vi ikke fått disse pengene. Det betyr at det er snakk om ekstramidler til kommunen. Midler utenom, som kommunen bestemmer over, som kan da gå til andre. Jeg har ikke noe inntrykk av at folk har vært misunnelig på at vi får penger. Noen innenfor UKL-området kan kanskje tenke at enkelte har fått mye, mens andre ikke har fått noe til sitt prosjekt. På siste søknadsrunde hadde vi søknader på 2 800 000 kroner, men fikk 1 000 000 i tilskudd (Og så kom 130 000 i tillegg). Noen har søkt flere ganger på samme prosjekt.

KR Før vi går videre ... Vil jeg spør deg hva du legger i begrepet, landskap?

Informant 5 Jeg tenker at vi kan se at folk har preget landskapet, spor etter beitedyr og at folk har tatt ut steiner osv. Jeg har ikke noe formening om mer enn det. Jeg sammenligner det med en park, og se at området er bearbeidet over lang tid. Det tenker jeg er landskap for min del.

Det er synlige beviser på arkeologi. Vi har en gravrøys på vår gård. Den er veldig gjengrodd, og jeg kommer til å søke om midler til å prøve å få den mer synlig fra veien. De gamle gravrøysene er interessante å ta vare på.

KR Det varmer mitt hjerte.

Informant 5 Men igjen tenker jeg på kompetanse. Det er etablert eng over gravrøysa, og jeg savner kompetanse på hvordan å ta vare på gamle gravrøysen på best mulig måte. Du må gjerne komme å se på den.

KR Ja, det vil jeg gjerne! Jeg har hjerte for kulturminner. Apropos, kulturminner, hva legger du i dette begrepet?

Informant 5 At man ser at folk har vært der. Spor av mennesker. Så er spørsmålet: Er en 90 år gammel plantet granskog et kulturminne? Er det gammelt nok? Den skulle egentlig ikke ha vært der ... Å se et gammelt steingjerde, der du ser at folk har båret på tunge steiner er et kulturminne. Gravrøysene, bunkere etter tyskerne og gamle hus. Jeg savner litt samiske kulturminner, men det har jeg inntrykk av at det ikke var så mye av innenfor Skallan-Rå. Det stusser jeg litt over. Kan hende det ikke bodde så mange her.

KR Det skal sies at det har vært lite undersøkt, lite arkeologiske utgravninger og lite registrerte kulturminner fra området tidligere. Landskapet har spor langt tilbake i tid. Samiske spor kan det også ha, men har ikke vært registrert til nå.

Informant 5 Vi bor jo like i nærheten av den første bosettingen på Strand.

KR Interessant ... Når vi er inne på kulturminner, hva legger du i kulturarv?

Informant 5 Har ikke så veldig forhold til det. Jeg ser for meg K bestefar. Vi har hørt historier om han og hvordan han drev med hester. Levende kulturarv tenker jeg på som immateriell kulturarv, er det noe som heter det?

KR Ja.

Informant 5 Når jeg står i det gamle fjøset der han har arbeidet. Når jeg legger på en stein som har falt ned, som han hadde lagt på en gang. Det er kanskje den type kulturarv som er viktig for meg, da. Når jeg tar vare på landskapet.

KR Nå er jeg straks ved veis ende for dette intervjuet. Er det noe du vil tilføye?

Informant 5 Jeg kommer ikke på noe. Jeg syntes det er fint at du skriver en oppgave om dette, så er jeg veldig positiv til UKL. Jeg kommer ikke på mer.

Informant 6:

Mann født 1990

KR Jeg vil gjerne at du kan si noe om din tilknytning til stedet Skallan-Rå.

Informant 6 Jeg kommer fra Borkenes i Kvæfjord og området Skallan-Rå er for meg en del av «nærmarka» til Borkenes, et lavterskels-turområde. Har gått tur i det området utallige ganger.

KR Hvilket forhold har du til landskapet Skallan-Rå?

Informant 6 For meg er dette landskapet først og fremst et turområde som befinner seg i krysningen mellom innmark og utmark og til dels i krysningen mellom kulturlandskap og villmark. Det er et landskap som bærer preg av menneskelig aktivitet.

KR Hva legger du i begrepet, landskap?

Informant 6 Jeg forstår landskap som et begrep som beskriver et geografisk område som begrenses av å ha naturlige og kulturelle elementer som er avgjørende for områdets beskaffenhet.

KR Er det noe du vil trekke frem som spesielt verdifullt i landskapet Skallan-Rå?

Informant 6 Av spesielt verdifulle elementer i landskapet ønsker jeg å trekke frem lysløypa, en nedlagt liten gruve og et område med to-tre godt bevarte, men nedlagte jordbruksbygg, hvor det ene er lavt og avlangt og dermed utypisk etter min forståelse. Det befinner seg også gamle jordbruksredskaper i umiddelbar nærhet til byggene.

KR Er det noe i dette landskapet du er stolt av?

Informant 6 Jeg er stolt av å bevitne norsk kulturhistorie og natur og samtidig føle tilknytning til dette gjennom å oppleve landskapet.

KR Hva legger du i begrepet kulturminner?

Informant 6 Enheter som har vært og er av kulturell betydning og hvis eksistens innad i kulturen strekker seg over en lengre tid.

KR Er det kulturminner i dette landskapet du vil trekke fram som spesielt viktig å ta vare på?

Informant 6 Steingjerder, gruven og det avlange jordbruksbygget. Til dels også noen tyske bunkerser fra 2. verdenskrig.

KR Hva oppfatter du med begrepet kulturarv?

Informant 6 Kulturarv er identitet, minner, skikker og verdier som deles av menneskene som tar del i den aktuelle kulturen.

Som en klok mann sa en gang: Hva har du til felles med et bilde av deg selv da du var fem år? Ingen ting. Du husker ikke mye hva du tenkte, du ser svært forskjellig ut, du hadde andre prioriteringer i livet osv. Men det «er» deg, fullt og helt. Slik er det også med kulturarv.

KR Har du noen formening om hvorfor landskapet Skallan-Rå er spesielt?

Informant 6 Det bærer preg av å ha vært utsatt for mennesket gjennom tidene. Alt fra bunkerser til lysløype til råtne stolper som har vært en sommerfjøs for flere mannsaldre siden osv.

KR Hva oppfatter du med begrepet UKL?

Informant 6 Ungdommens Kulturlag?

KR Vil du peke på konkrete ting, som du ønsker å trekke fram i landskapet Skallan-Rå?

Informant 6 Den avlange jordbruksbyggingen, gruven, bunkersene og steingjerdene samt rester av sommerfjøs her og der.

Avsluttende kommentarer, etter at han ble informert om hva UKL er:

Informant 6 Alt i alt, synes jeg det er et positivt tiltak.

Informant 7:

Mann født 1998

KR Jeg vil gjerne at du kan si noe om din tilknytning til stedet Skallan-Rå.

Informant 7 Jeg er født og for øyeblikket bosatt i bygda, men har vokst opp i Oslo. Store deler av familien min kommer fra dette området, og mange ferier opp gjennom barndommen har vært tilbrakt her.

KR Hvilket forhold har du til landskapet Skallan-Rå?

Informant 7 Sett bort ifra de familiære tilknytningene jeg har til stedet, er mine beste naturminner nettopp fra Kvæfjord og Skallan-Rå. Fra bading i fjæra og Jordbærplukking på jordene nedenfor veien, til lek i innmarka og både ski og gå-turer på kulturstien.

KR Hva legger du i begrepet, landskap?

Informant 7 Et landskap tenker jeg er et geografisk område med felles tilhørighet, enten gjennom natur eller gjennom kultur.

KR Er det noe du vil trekke frem som spesielt verdifullt i landskapet Skallan-Rå?

Informant 7 (Nå er nok ikke jeg den beste til å verdsette landskap, men ...). Kvæfjord og spesielt Skallan-Rå har jeg alltid fått høre fra eldre i bygda har et veldig godt jordsmonn. Godt jordbruksareal har vi lite av i Norge, og enda mindre her i Nord. Her finner man menneskelig påvirkning av landskapet som går langt tilbake i tid, og jeg er sikker på at man kan finne mye nyttig i fortiden som kan bidra til å skape en mer bærekraftig fremtid her i Kvæfjord.

KR Er det noe i dette landskapet du er stolt av?

Informant 7 Jeg setter pris på alle folka og gruppene i bygda som er opptatt av å føre kulturarven i landskapet her videre.

KR Hva legger du i begrepet kulturminner?

Informant 7 Kulturminner er den menneskelige påvirkningen av landskapet og de som bodde der.

KR Er det kulturminner i dette landskapet du vil trekke fram som spesielt viktig å ta vare på?

Informant 7 Jordbruket tenker jeg er spesielt viktig å ta vare på, men også kulturminner som kan fortelle oss noe om hvordan vi levde her før. Jeg tenker at det er viktig å se tilbake for å kunne se fremover, og at minnene etter de som har bodd her før kan lære oss mye om hvordan man kan leve side om side med naturen og landskapet, og ikke bare utnytte den.

KR Hva oppfatter du med begrepet kulturarv?

Informant 7 Kulturarv tenker jeg er helheten av alle kulturminner i et område. Arven er ryggsekken vi går med, og jo mer vi vet om hva den inneholder jo flere redskaper kan vi trekke ut av den.

KR Har du noen formening om hvorfor landskapet Skallan-Rå er spesielt?

Informant 7 Tror jeg har svart på det tidligere, men godt jordsmonn og gode mennesker som er opptatt av å ta vare på kulturarven i bygda.

KR Hva oppfatter du med begrepet UKL?

Informant 7 Jeg har lite kunnskap rundt UKL, men jeg har skjønt at det er et statlig insentiv på å trekke fram de mange unike kulturlandskapene vi har i Norge.

KR Har du noen meninger om eller erfaringer/refleksjoner rundt UKL?

Informant 7 Jeg tror at UKL er veldig positivt for landskapene som er utvalgt og menneskene som bryr seg om å føre kulturarven videre. På en annen side kan kommuner/områder/landskap som ikke blir valgt som UKL føle seg urettferdig behandlet, og det kan være problematisk å «velge og vrake» hvilke landskap som fortjener støtte til å føre kulturarven videre og hvilke som ikke er «unike»

nok. Jeg tror også UKL avhenger av et sterkt lokalt initiativ, og at det kan være vanskelig å nå ut til alle de som ikke allerede har en lidenskap for kulturarv.

KR Tror du UKL-statusen påvirker synet på området for folk i bygda, og i så fall på hvilken måte?

Informant 7 Jeg tror det vil ses på som positivt. Mange i bygda benytter seg fra før av mye av landskapet og naturen, og det at det kommer ekstra midler for å styrke dette tror jeg få er imot. Jeg er mer usikker på om folk klarer å koble dette opp mot UKL, da jeg tror kunnskapen rundt dette er generelt lav, særlig blant de yngre generasjonene.

KR Vil du peke på konkrete ting, som du ønsker å trekke fram i landskapet Skallan-Rå?

Informant 7 Jeg tror det er viktig å få fram hva UKL gjør og er for flere i bygda, og å kunne videreformidle kulturarven til flere, spesielt de yngre generasjonene som skal føre denne arven videre.

Sluttkommentar

Etter avsluttet intervju har alle fått anledning til å gjennomlese intervjuet, og komme med revideringer. Det har derfor blitt gjort forandringer i ettertid. De er innforstått med at det ikke brukes navn, men kjønn og fødselsår. Videre er de innforstått med at intervjuene vil bli del av en masteroppgave som vil ligge åpen for offentligheten.